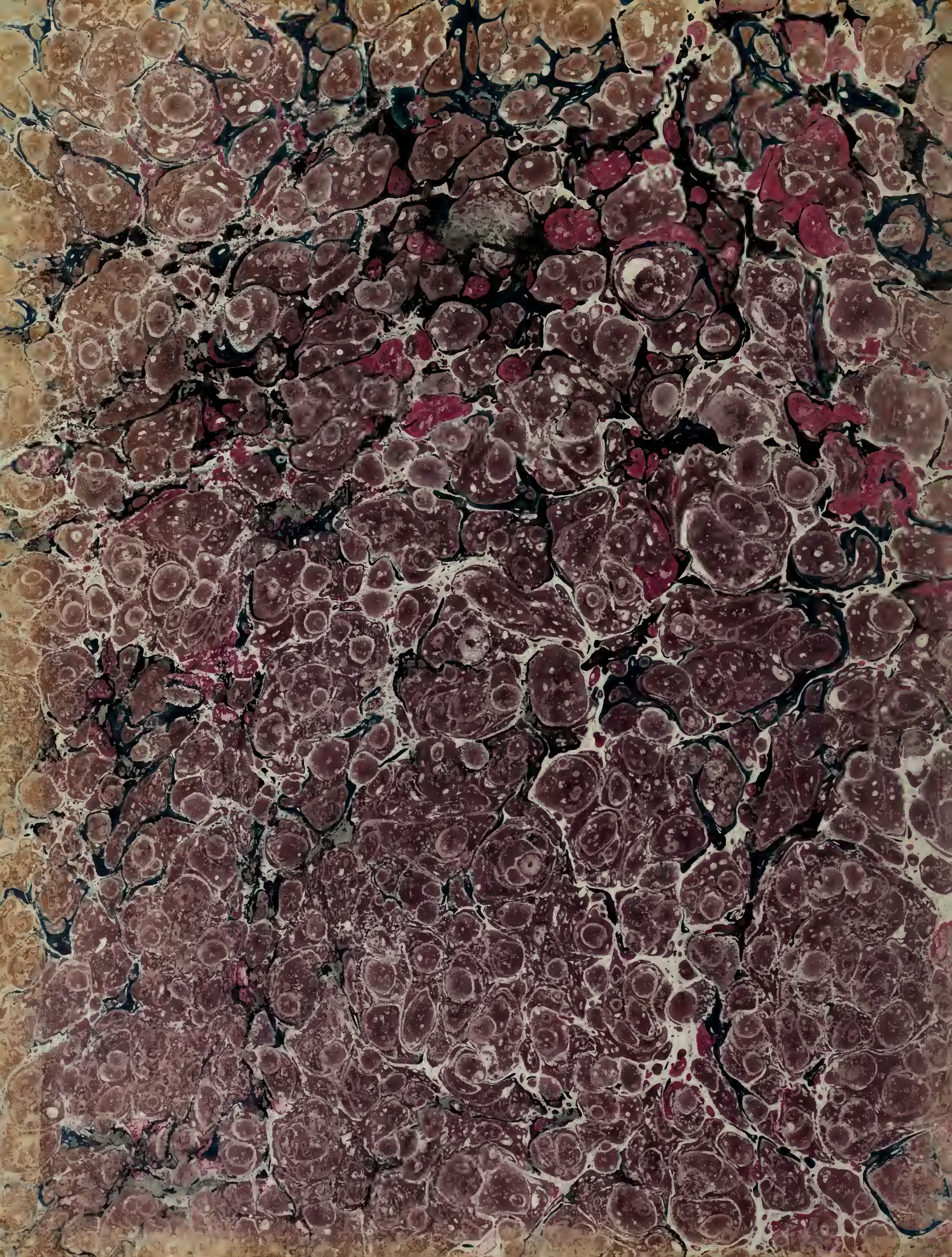
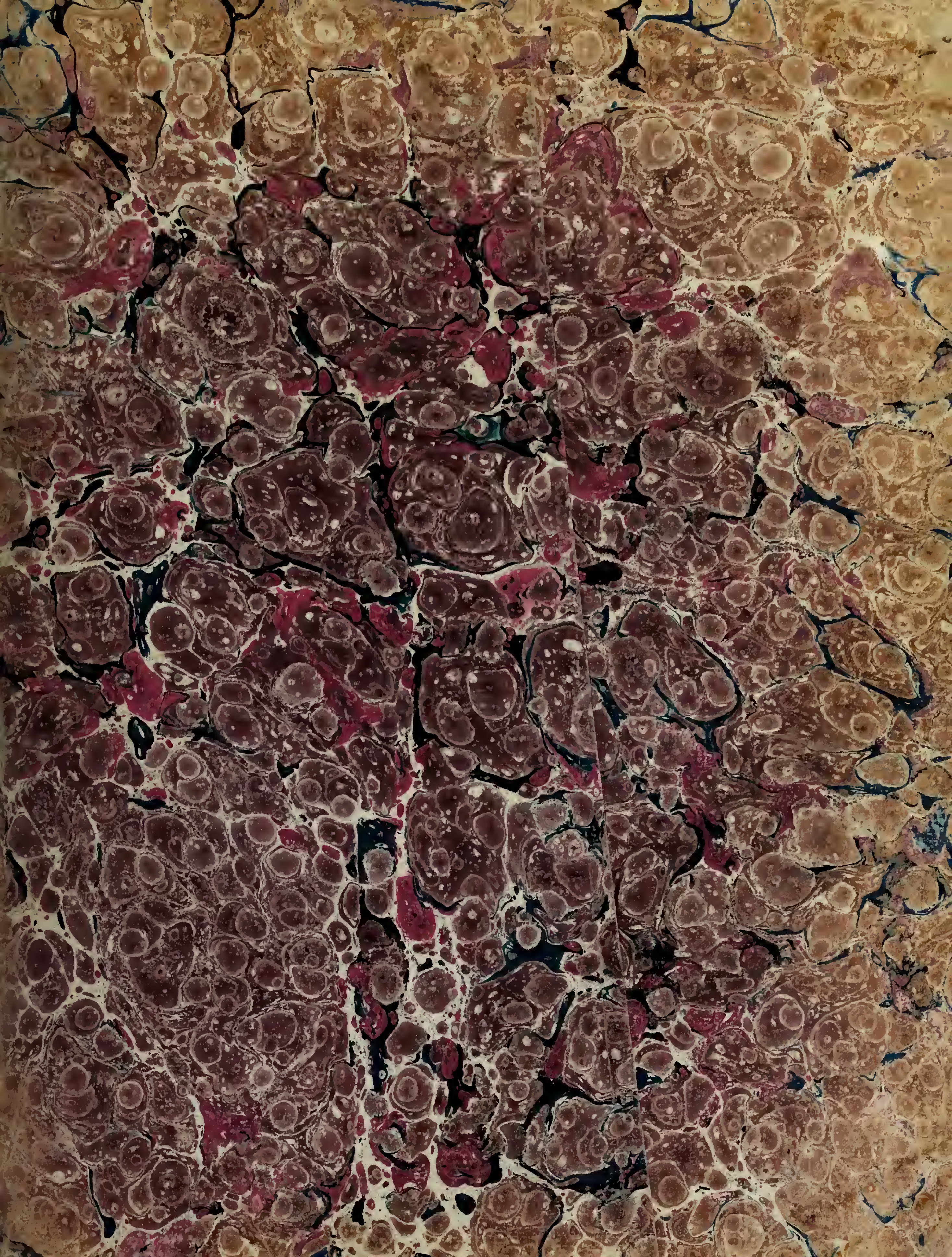
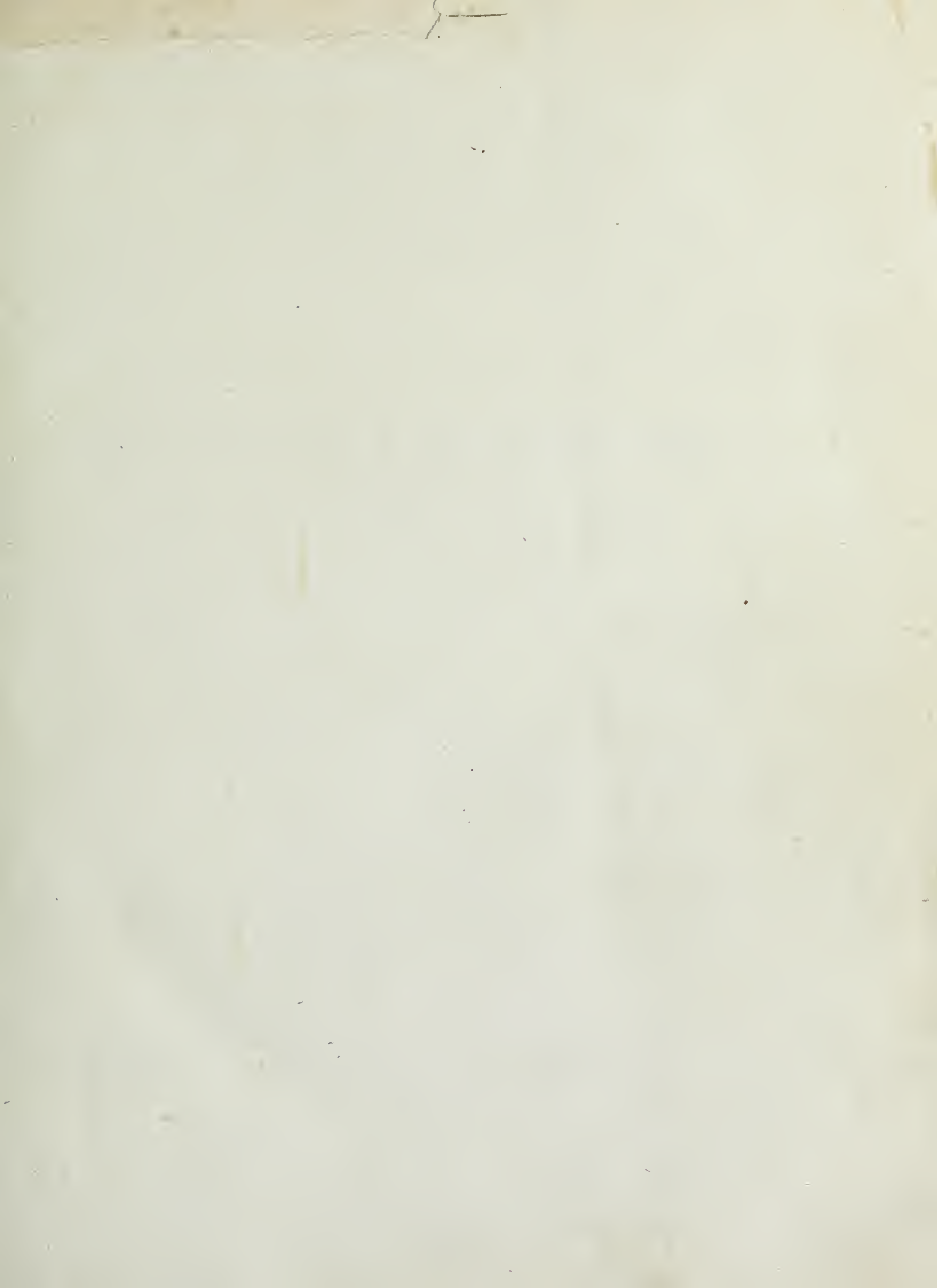

FRANCISCI FICORONII
DE LARVIS SCENICIS
ET FIGURIS COMICIS

FRANCISCI FICORONII
REG. LOND. ACAD. SOCII

DISSERTATIO

DE LARVIS SCENICIS ET FIGURIS COMICIS

ANTIQUORUM ROMANORUM

Ex Italica in Latinam lin guam versa.

EDITIO SECUNDA

AUCTIOR, ET EMENDATIOR.

ROMÆ, MDCCLIV.

SUMPTIBUS VENANTII MONALDINI

BIBLIOPOLÆ IN VIA CURSUS.

TYPIS ANGELI ROTILII

IN ÆDIBUS MAXIMORUM.

SUPERIORUM PERMISSU

ERUDITO LECTORI.

Franciſcus Ficoronius Lugnanenſis toto vitæ ſuæ curriculo, qui longus admodum fuit, ad rei antiquariæ ſtudinm ſtrenue quidem, totoque mentis conatu incubuit, & immenſam harum elegantiarum vim collegit, eaſque poſtea edidit pluribus voluminibus, quorum catalogus hic eſt.

Diſſertazione ſopra una Medaglia d'Omero.

Oſſervazione al Diario Italico del P. Bernardo Montfaucon. 1709.

Lettera ſopra un Cammeo rappreſentante Marcello nipote d'Auguſto. *Napoli* 1718. *Riſtampata nel* 1726.

Lettere al Cavaliere Bernard Ingleſe ſopra varie Anticaglie, *ſcritta nel* 1730.

Della Bolla d' Oro. Roma 1732.

De' Tali, e altri Strumenti luſorj degli antichi Romani. *Roma* 1735.

Le Maſchere ſceniche, e le figure comiche degli antichi Romani. *Roma* 1736.

Diſſertazione ſopra tre ſtatue trovate ne' fondamen-

damenti del Palazzo dell'Eminentiſſimo Signor Cardinale Gentili. Roma 1739.

I Piombi antichi. *Roma* 1740.

Veſtigie, e rarità di Roma antica. *Roma* 1744.

Memorie ritrovate nel territorio della prima, e ſeconda Città di Labico. *Roma* 1745.

Hæc omnia, ac alia nonnulla levioris momenti edidit Ficoronius Italica lingua, ſed ſtylo admodum rudi & obſcuro, & ſæpe abſque recta verborum syntaxi, præter poſtrema ejus opera, quæ ope cujuſdam amici in elegantiorem elocutionem fuerunt redacta, propter quæ tantam nominis celebritatem obſequtus eſt, quantam ejus eruditio, & antiquarum rerum non ante viſarum enarratio merebantur. Itaque pretium operis me facturum exiſtimavi, ſi interea hoc de Larvis opuſculum in Latinum verterem, atque publici juris facerem. In eo autem vertendo non ſervi pecoris, ſed fidi interpretis munus implere ſtudui, etenim quiſquilias reſecavi, & nonulla, quæ addi poterant, currente rota adjeci. Quod ſi lector eruditus hunc meum qualemcumque laborem æqui bonique faciat, alia etiam ejuſdem Auctoris opera Latine vertam in amicitiæ pignus, quæ inter me, ipſumque Ficoronium interceſſit, qui obiit viij. Kal. Februarii CIƆIƆCCXLVII, *ætatis anno circiter* LXXXIII.

AD

AD ROMAM

IN HONOREM PRÆCLARISSIMI VIRI

D. FRANCISCI FICORONII

DE OMNI RE ANTIQUARIA OPTIME MERITI

Qui, quotquot omnes potuit venerandæ Vetustatis reliquias quinquaginta fere annorum spatio incredibili labore, & auri profusione non modica comparare, in suam congessit domum miro litterariæ Reipublicæ emolumento

IGNATII MARIÆ COMI NEAPOLITANI

ELEGIA.

POne modum lacrymis, justo da frœna dolori,
  Terrarum semper Dardana Roma caput.
Desine te longis mersam deflere ruinis,
  Sitque satis propriis ingemuisse malis.
Asperet haud frontem tibi ruga, sed indue vultum,
  Quem tibi non pauci restituisse parant,
Qui famæ monumenta tuæ, laudemque vetustæ
  Virtutis, priscæ Nobilitatis opes,
Semper victuris decertant condere chartis,
  Et dant usuram lucis habere novæ.
Hos inter nitet ille tui studiosus, avitum
  Qui tibi Palladiâ vindicat arte decus.
Quis tamen hic Heros? cui tanta potentia? debes
  Cui tu, Roma, jubar jam rediviva tuum?
Si quis adhuc ignarus, eum Fama instrue, quando
  Temporis interea me siluisse juvat.
Ille mihi longo cum vinctus amore putetur
  A cunctis animæ pars, meliorque meæ.

Quam

Quam vereor, nedum meritis hunc laudibus orno,
Inveniant nullam carmina noſtra fidem.
Ficoroniadi Francifco plaudere tentem?
Eſt humeris impar ſarcina tanta meis.
Franciſcum dixti? nihil addas, aurea Clio,
Hoc nomen quovis celſius elogio.
Illius hoc nomen, caderet dum matris ab alvo
Quem putri excepit ſqualida Roma ſitu.
Illius hoc nomen, cujus grandæva Vetuſtas
Admovit teneris ubera jam labiis.
Hic ille eſt Heros, qui ſeclis omnibus ortus,
Auras illorum pectore ſpirat adhuc.
Quem Syrius, quem Jeſſæus, quem Coptus, Achivus,
Nec non vicino ſole peruſtus Arabs:
Punicus, Illyricus proprio ſermone loquentem
Mirantur, Teutho, Celta, Britannus, Iber
Ficoroniades Trojano audentior illo,
Quem jactat primum Roma vetuſta patrem.
Filius ille Deæ quamvis penetrare profundum
Cumaná potuit nonniſi Vate duce.
Hic unus fidens animi, ſibi conſcius unus
Intulit audacem per loca cæca pedem.
Et quas ſignarunt veſtigia nulla priorum,
Hic potuit felix ire, redire vias.
Theſea jam poſthac ne tantum Græcia jactet,
Alciden tenebris occulat ipſa ſuis.
Illos nempe auſos penetrare abſcondita terræ,
Nonniſi mendaci carmine fama canit.
Hic unus tandem ſerá hac ætate repertus,
Quem ſtupeat præſens, quemque futura, virum,
Cui libeat penetrare chaos, cui ſumma poteſtas,
Semper inoffenſo vel rediiſſe pede.

Quæ

Quæ potuit luſtrare latens ſub nocte profunda,
In medium profert ſedulus uſque diem.
Dum monumenta virum, dum tot monumenta Deorũ,
Perdere quæ potuit barbara ſorte manus,
Vel quæ dente ſuo protrivit hiulca Vetuſtas,
Reſtituit vitæ dextera ſola novæ.
Sorte etiam meliore olim quæ ſparſa per Urbem;
Exhibet en cunctis una videnda Domus.
Exibet hæc urnas, quæ verba noviſſima flentum
Audierant, lacrymas queis pia turba dedit:
Exibet hæc pariter lacrymarum vaſa, lucernas,
Ardere æterno quæ velut igne ſolent.
Ollaque non una occurrit cineraria, quodque
Credebant manes poſſe juvare ſuos.
Hinc mordere ſolet, quę ſummam fibula veſtem;
Quæque addit digitis gemma coruſca decus.
Hinc gravidæ ſeſe objiciunt dodrante bilances,
Hinc cryſtalla ſuis ſæpe animata notis.
Aurea quin etiam puerorum Bulla, fritillo
Non uno Talus ludicra bella ciens:
Hinc tot Larvarum ſpecies, quas orgia Bacchi,
Quas plauſu excipiunt ampla theatra novo.
Mimus & hinc ridens, ſed & hiſtrio plurimus illinc
Oſtentant tunicas nunc mihi quiſque ſuas.
Etruſcæ hinc teſtæ, ſacrorum hinc vaſa, vetuſtas
Quæ propriis voluit ſigna dicata Diis.
Plurima Cæſareis certantia vultibus æra,
Plurima quæ ceras priſca ſigilla premunt:
Antiqui hinc lateres, inſcriptaque carmine ſaxa;
Hinc anaglypha, illinc me diaglypha trahunt.
Rudera quanta, velut Reginæ annoſa ſupellex,
Urbis Theſauri ſemper habenda loco.

Sudo-

Sudore & multa trieteride , & ære parata ,
O quantum priſcæ Religionis habent .
Roma vetuſta , recens tectum conceſſit inunum
Franciſcus calamo dat radiare ſuo .
Ergo illi plaudat male contumulata vetuſtas ,
Urbis & ergo illi plaudat imago novæ .
Hæc rogo pro noſtro ſint Ficoronide , quamvis
Sint longe meritis inferiora ſuis .
Semicremis video Latium , quas protulit olim
Illuſtres animas , ore levare rogis ;
Vindici , & ipſe ſuo dum plaudere niterer , illi
Dicere quæ poſſem , dulciter inſinuat .
Quæ vero inſinuant , nec ſi pater almus Apollo
Nunc mea concuteret corda , referre queam .
Tam vaſtaillorum moles pene obruor , ergo
Quod nequeo , tacita Religione colam .
Ad te , qui redeam , vix agnoſcenda ruinis
Septeni ſpatium Roma vetuſta jugi ,
Quæ dare jam Mundo potuiſti jura ſubacto
Æquans imperio Solis utrumque latus .
Ut te cognoſcas , qualis , vel quanta fuiſti ,
Et quæ ſub ſacro Murice ſemper eris .
Ne te , ne poſthac alibi diſquirere cures ,
Franciſci ſpectes ſi modo tecta , ſat eſt .
Te nempe invenies , circumſpice , ſemper in illis :
Totius ſpecimen dat Domus illa tui .
Noſtrorum tamen hoc ſeries ventura nepotum ,
Et quo mox greſſus tendere docta ſciat .
In foribus tu , fama , notas inſcribe loquaces
Urbem Orbis dominam continet una Domus .

LECTORI ERUDITO.

Nter nonnullas Larvas, quas hic adducimus, inveniet facili negotio multas Lector non admodum inter se dissimiles, & fortasse arbitrabitur has non multum difformes omitti potuisse, quod majoris pretii reddidisset ceteras. Hoc mihi etiam in mentem venerat, sed nimis sero. Nam statim ac ad manus hæc Larvæ mihi venerunt, eas ære incidi diligenter curaveram; ita factum est, ut post annorum lapsus intellexerim, me aliquas collegisse omnino similes, sed cum incisæ forent inter alias Larvas, quæ minime tollendæ erant, opus fuit, ut eæ quoque remanerent, ideoque bis in hoc opere cernuntur. Et iterum novas Tabulas, novumque impendium facere non erat mearum virium, meæque tenuitatis. Potest tamen Lector prætergredi explicationes harum Larvarum, & ut ait Martialis, librum non nimis longum breviorem etiam facere.

IMPRIMATUR.

Si videbitur Reverendiſſimo Patri Magiſtro Sacri Palatii Apoſtolici.

F. M. de Rubeis Patriarch. Conſtant. Viceſgerens.

IMPRIMATUR.

Fr. Vincentius Elena Magiſter Socius Reverendiſſimi Patris Magiſtri Sacri Palatii Apoſtolici.

DE LARVIS SCENICIS
ET FIGURIS COMICIS
DISSERTATIO.

M ULTA præclara ingenia fuerunt, quæ quum intelligerent, quantum luminis ad historiam temporum afferrent dispersa, ac diruta, & situ pene obruta antiqua monumenta, & ea diligenter inquisierunt, & in unum collecta publici juris fecerunt, quamplurimis voluminibus omni commendatione dignis, quemadmodum sunt tot Signorum, Inscriptionum, Toreumatum, Gemmarumque incisarum, Nummorum Consularium, & Imperialium collectiones, ac tandem innumera alia monumenta, quæ literatorum hominum curiositatem alliciunt, & augent eruditionem. His itaque illectus, & doctorum hominum elegantiam admiratus, & ab illis multa edoctus ad hoc studium aggrediendum animum

appuli. Hinc etiam monumenta vetera, quantum a curta mea supellectili concessum fuit, colligens animadverti, multa ex illis Larvas repræsentare, comicasque personas, vel in Toreumatis, vel in Gemmis incisis, vel alio quovis modo; quæ cum mihi viderentur, & multum curiositatis, & multum pretii in se habere, ob egregiam tum Græcam, tum Latinam artem, qua elaboratæ erant, & ob varias formas, & præcipue quod lumen afferrent antiquis scriptoribus, ad fabulas seu comicas, seu tragicas enarrandas; cœpi jamdiu præcipua cura has Larvas colligere, personasque comicas tam in Toreumatis, & Gemmis, quam ære expressas, quarum brevi quinquaginta earum collegi. Quum autem nemo de his scripserit præter Mariscottum, qui nullam adfert larvarum delineationem, statui, veluti qui spicas, quæ manus messorum effugerunt, colligunt, quinquaginta illas Larvas, personasque theatrales simul cum illis, quæ in Terentiano Codice perantiquo Bibliothecæ Vaticanæ depictæ extant, in lucem edere. Annuente igitur Clemente XI. Pontifice Maximo ad Bibliothecam accessi cum artifice delineandi perito; sed præter spem inveni Larvas, personasque comicas hujus Terentiani Codicis ipsissimas esse cum quinquaginta illis prototypis, quod penes me habebam. Quapropter hoc rejecto consilio illas non amplius delineare curavi, sed quantum potui sategi alias & alias differentes Larvas, personasque comicas mihi comparare, quarum quadringentas longo annorum spatio cum inscriptionibus nonnullis ad comicos spectantes comparatas, in hanc meam opellam conferam, non ut eas, qua par esset, eruditione exornem, tanti enim non sum, sed ut illas ob oculos eruditorum ponam; quare eas ex archetypis accurate delineandas curavi, nonnullasque majore forma.

De origine, usuque Larvarum hoc loco pertractare minime decrevi, hæc enim materies, quamvis a multis tentata, attamen adhuc est nobis parum nota. Si Poetis credamus, Poesis in pagis orta est, ac diu inter agricolas vixit, risusque, lususque eam comitabantur, causam præbente talium homi-

hominum vita laboriosa quidem, sed innocente, & quæ idcirco vera hilaritate magis egeret, ejusque capax esset, quapropter Lucretius [a] loquens de antiquis agricolis inquit:

Sæpe itaque inter se prostrati in gramine molli
Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus jucunde corpore habebant.
Tum joca, tum sermo, tum dulces esse cachinni
Consuerunt, agrestis enim tum musa vigebat.

Hæc hilaritas in usu maxime fuit penes Atticæ colonos in vindemiarum fine, grati animi ergo adversus Bacchum, cui vini copiam acceptam referebant. Hic usus annorum lapsu in morem transiit, & tam bene exceptus fuit, ut e Græcia in Italiam transfretaret. [b] Ita Virgilius:

Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proscenia ludi
Præmiaque ingentes pagos, & compita circum
Theseidæ posuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos saliere per utres,
Nec non Ausonii Troja gens missa coloni
Versibus incomptis ludunt, risuque soluto,
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis,
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu,

Hæc incompta carmina, si Servio credimus, auribus potius, quam regulis artis callebant, ac ex illis paganis cœtibus fuere prima tabularum, ac etiam Larvarum rudimenta ex illis corticibus arborum, quos agricolæ ori suo admovebant, & illa Βαφὴ, seu, ut ait Horatius [c], perunctio, qua ora fæcibus linibant. *Primi ludi theatrales*, inquit Servius, *ex Liberalibus nati sunt*. Quoniam ex agris ad urbes Liberi celebritates translatæ, Martio quidem mense, secundum Maffeii [d] opinionem, factum est, ut eo tempore ludi theatrales haberi cœperint, sed aliquantum elegantiores. Rudium hujusmodi scenicorum ludorum originem, & tra-

a *Lucr. l. 5. v.1391.*
b *Georg. 2. v. 380.*
c *Horat. in Art. Poet. v. 277.*
d *Maffeus de gemmis to.2.pag. 64.*

goediæ nomen e Bacchanalibus derivaſſe, etiam ex eo, quod Donatus [a] dicit, aperte dignoſcitur: *Genus carminis quod ſacer Chorus reddebat Libero patri, tragœdia dicebatur, vel* ἀπὸ τοῦ τράγȣ, *hoc eſt ab hirco hoſte vinearum &c. vel quod hirco donabatur ejus carminis poeta, vel quod uter muſti plenus ſolemne præmium cantoribus fuerat, vel quod ora ſua fæcibus perlinibant*. Quiſnam ex humili haſce cantiones evehexerit gradu prior, & hac de cauſa tragœdiæ inventoris nomen meruerit, adfirmare levis momenti non eſt. Lambinus [b] in notis ad Horatium ita teſtatur: *Theſpin alii primum tragicum dicunt; alii ab Epigene ſecundum, alii decimum-ſextum*. Cheritum Athenienſem tale auſum fuiſſe, & Larvas ſcenaſque inter omnes primum meditaſſe Suidas [c] refert, etſi alibi Larvarum auctorem Theſpin fateatur; inquit enim: *Poſtquam is ab initio vultum minio inunxiſſet, dein portulaca texiſſet &c.* Hac non eſſe Theſpin gloria privandum, ſeu ſaltem de Tragœdia optime meritum exiſtimandum Horatius in Arte poetica cenſet, ac tragœdiam illius ope e ſolo ad plauſtra gradum feciſſe, quemadmodum Bacchanaliorum tempore quædam comœdiæ, ut ſic dicam, ambulantes ſuper plauſtra repræſentantur nunc quoque Romæ, quibus *Giudiate* nomen, quod inter ceteros Actores Judæus cum Judæa in illas inducatur:

[d] *Ignotum tragica genus invexiſſe Camœnæ*
Dicitur, & plauſtris vexiſſe poemata Theſpis,
Quæ canerent, agerentque peruncti fæcibus ora.
Poſt hunc perſonæ, pallæque repertor honeſtæ
Æſchilus, & modicis inſtravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.

Id quod de Æſchilo dicit Horatius, & quod hic elegantiorum, ornatiorumque Larvarum, ſicut, & in agendis comœdiis talaris veſtis, ſeu pallæ fuerit inventor, teſtimonio, quod de Theſpi præbet Suidas, non adverſatur. Ariſtoteles ta-

---

a *Donatus in vita Terentii.*
b *Lamb. in artem Poetic. Hor. v. 276.*
c *Suidas apud Priſcum.*
d *Horatius ubi ſupra.*

tamen nunquam de larvis locutus est in Arte poetica; si tamen illa tractatio integra est. Comœdiæ primordia eadem ferme fuere, Græcorum pariter inventum, eæ enim seu ortæ in Apollinis festivitatibus inter concentus & convivia, circa rura, & agros celebrata, seu inter juveniles cantiones quidem, in pagis atque ruribus; inquit enim Aristoteles in Arte poetica: Megarenses tam Atticæ, quam Siciliæ incolas inventionem sibi vindicasse comœdiæ. Romæ vero Larvarum usus in scenis non statim a principio invaluisse, & earum loco galerus adhibitus videtur: Romæ *ante Livium Andronicum* inquit Pitiscus, *galeris non personis utebantur*. Roscius Gallus persona [a] princeps usus est, *Cum esset oculis perversis nec satis decorus in personis, nisi parasitos pronunciaret*. Secundum autem Diomedis sententiam: *Personati primi egere comœdiam Cincius & Faliscus; Tragœdiam Minutius & Prothonius, auctore Donato*. Larvæ tamen non tantum ad faciei dedecora tegenda adhibitæ, quemadmodum in Roscio oculos perversos, sed potius ad auditorum oblectamentum, vel ob quamdam ingenii libidinem, qua fit, ut qui personatum aspiciunt, terribiliorem, seu magis ridicularium, quam revera sit, specie decepti, sed mente errorem oculorum percipientes, magnam ex eo capiant voluptatem. Eò amplius quod tali modo personati majorem agendi, dicendique pro libito libertatem sibi sumebant. Antiquiorum Larvæ non tantum faciem, ut nostrates, sed partem etiam capitis tegebant, secundum Gellii [b] sententiam; inquit enim, *Caput & os cooperimento personæ tectum*. Sin autem alicui magis placeret verbum illud *Persona* non solum vultus, capitisque tegumentum, sed omnimodam vestis mutationem significasse, id non inficior, dummodo & pro Larva sumi posse mihi concedatur, secundum illud Phœdri:

[c] *PERSONAM tragicam forte vulpes viderat:*
O quanta species, inquit, cerebrum non habet!

Primum vultum colore liniebant, inde corticibus faciem te-

a *Pitiscus V.* Persona.
b *Gellius Noct. Attic. lib. 5. c. 7.*
c *Phœdr. Fab. 7.*

texerunt, mox coriaceæ, ſeu ex alia ſimili re contextæ Larvæ ad præternaturalem lepiditatis aut terribilitatis formam utplurimum compoſitæ; multæ tamen repræſentabant viros, quos in comœdia introducebant poetæ. In theatralibus ludis, de quibus loquuti ſumus, primum, poſtremo in conviviis adhibitæ fuere: Eſchinem, in Orat. de falſa legat. hac arguit objurgatione Demoſthenes [a]: *Et huius execrandi Cerybianis, qui in ſolemnitatibus ſine perſona comeſſatur*. Hinc arguitur apud Græcos ad ſuarum ſolemnitatum convivia perſonatos accedere in moribus fuiſſe.

Quod vero ad conſuetudinem Romanorum Svetonius in Auguſto quamdam cœnam ab eo factam hiſce verbis narrat [b]: *Cœna quoque ejus ſecretior in fabulis fuit, quæ vulgo Dodecatheos vocabatur, in qua Dearum Dearumque habitu diſcubuiſſe convivas, & ipſum pro Apolline ornatum non Antonii modo epiſtolæ &c. exprobant &c.* De illis verumtamen Larvis non loquor, quibus in conviviis ad mortem recordandam, uti ſolitum erat; quarum Petronius Arbiter, aliique meminere, utpote a re propoſita alienis. Itidem in funerum pompa eas adhibitas fuiſſe conſtat ex Svetonio [c] in Veſpaſiano: *Sed*, inquit, *& in funere ejus Favor Archimimus perſonam ejus gerens, imitanſque, ut eſt mos, facta, & dicta vivi*. Videntur tamen hæc potius de Larva totam veſtium perſonati mutationem denotante, quam de ea, quæ ad faciem tantummodo velandam inſerviebat, intelligenda eſſe.

Quarto triumphorum illæ erant non parvus ornatus, Zonora enim To. II. inquit: *Priuſquam ſcenici perſonas excogitaſſent, ficulneis foliis facies velati dicteria verſibus jambicis proferebant, quam licentiam & milites in victoria, feſtivitate eodem ornatu in victores uſurpabant, atque hinc triumpho nomen; a Thrion* ſcilicet, & *Jambos*, *Triambos*, quæ vox paulisper mutata Latine *triumphum* effecit. Verba a militibus in triumphali plauſu prolata, nempe IO TRIUMPHE in nonnullis æreis numiſmatis parvi moduli, ſed

a *Demoſth. p. 339. edit. Francof.*
b *Sveton. in Aug. cap. 70.*
c *Sveton. in Veſpaſ. cap. 19.*

ſed elegantis artificii reperiuntur, ſicuti ex hujuſmodi numorum theſauris patet.

Quinto pariter in bello, ut Frontinus, & Polienus ajunt, nam ad inſidias contra hoſtes ſtruendas milites vel muliebrem, ſicuti Solon contra Megarenſes, vel ipſorummet inimicorum, ſicuti Conon contra Perſas, Cato contra Carthaginenſes, & in Trojano incendio contra Græcos Æneas, perſonam induebant.

Sexto denique ad Feſta Cybelis celebranda; ita ſentiunt Herodianus, & Cenſorinus, necnon Ovidius in Faſt. [a]

Cur vagus incedit tota Tibicen in Urbe?
Quid ſibi perſonæ, quid toga longa volunt?

At in ludis quinquatriis minoribus, addit Paccichellius [b], *& in Megalenſibus mutata veſte, ac perſonata facie ſacrificiorum cauſa eos exercuiſſe tradunt alii*. Verumtamen ſi uberior de Larvis, quæ in Deorum celebritatibus a Romanis adhibebantur; notio deſideratur, Panvinius eſt *de Ludis Circenſibus* perlegendus. Ex hac Theſpia plauſtrorum inventione, quæ, ut opinor, prima fuit theatrorum rudis forma, aliquid profecto boni eruditorum Reſpublica nacta eſt; Theſpis enim ante ſcenam inventam in plauſtris tragœdiam docebat, & repræſentabat, ut inquit Lambinus [c], & rurſum addit: *Canebant igitur, & agebant ipſi poetæ ſua poemata*. Hinc igitur Poetæ morem duxerunt in auditorum conventu carmina recitare, quod veroſimile eſſe videtur. Uſus hujuſmodi penes Græcos, Ægyptioſque fuit. Vide ſis præfationem ad ſeptimum Vitruvii librum, in qua narratur Ptolemæum Alexandriæ Bibliothecam conſtruentem, ad illius, quæ Pergami erat ſimilitudinem, invitaſſe ad ſuas lucubrationes recitandas literatos viros præmiis propoſitis, ac judicibus, inter quos Ariſtophanes fuit, ad excellentiores judicandos conſtitutis. Utrum Romæ Accius & Ennius ſua recitarint carmina, dubitat Plinius, Terentius autem, teſtante Donato [d] *Andriam, quum Ædilibus daret, juſſus ante*

Cerio.

---

a *Faſt. l. 6. v. 604.*
b *Paccichell. de Larvis c. 2. p. 19.*
c *Lambin. ubi ſupra.*
d *Donat. in Vita Ter.*

Cerio recitare, *ad cenantem cum venisset*, *dictus est*, *quod erat contemptiore vestitu*, *initium fabulæ subsellio juxta lectulum residens legisse*, verumtamen post cœnam, *cetera percurrisse non sine magna Cerii admiratione*. Hujusmodi autem recitatio Poetis, & literatis viris non tantum, sed & ipsis Imperatoribus familiaris fuit, modo in magna Populi, modo in selectiorum auditorum frequentia, prout vel in privatis domibus, vel in hortis, vel in basilicis, balneis, plateisque recitarent, quamvis Farnabius dicat: *Alii ferunt Romæ locum in Appia fuisse*, *in quo recitabant Poetæ*.

De tempore autem ad id statuto, nihil certi dici potest. De verna tempestate loquitur Plinius [a] junior in primo ad Publium Sosium Senecionem libro: *Magnum proventum Poetarum annus hic attulit*, *toto mense Aprili nullus fere dies*, *quo non recitaret aliquis*: *juvat me*, *quod vigent studia*: *proferunt se ingenia hominum*, *& ostentant &c.* Porro sive tragœdias, sive comœdias recitandi libera erat facultas, immo historiam a se scriptam Claudius Cæsar adhuc adolescens recitavit. Dicendi igitur argumentum cuique liberum erat. Quod vero non e suggestu recitari consueverit, Raderus [b] affirmat, sed Aulus Persius modo adducendus quodam suggestu hasce recitationes habitas fuisse testatur. Præterea recitanti curæ erat (nam eo recitatio, & præsertim si publice habebatur, tendebat, ut sibi famam, laudemque compararet) ad auditorum oculos captandos, ornatu, quo fieri poterat comptiore, sese spectabilem exhibere. Rei utriusque testis est Persius [c]:

Scilicet hoc populo pexusque, *togaque recenti*
Et natalitia tandem cum sardonyche albus
Sede legit celsa.

Sed ne plura omnibus per se nota congeram, postremo dicam hanc recitandi æmulationem Judicibus adsignatis, præmiisque propositis, secundum quod alias Ptolomæus fecerat, Romæ institutam fuisse, inscriptionibus idem compro-

a *Plinius Jun. lib. 1. Ep. 13.*
b *Raderus ad Martial. l. 10. ep. 70.*
c *Persius Sat. 1. ver. 15.*

probantibus inter quas, ſubſequens adnumeratur, agitque de Poëta anno ætatis ſuæ tertio ſupra decimo laurea donato, quam Inſcriptionem Panvinius, ac Gruterus [a] publici juris fecerunt.

L. VALERIO L. F.
PVDENTI
HIC CVM ESSET ANNORVM
XIII. ROMÆ CERTAMINE
JOVIS CAPITOLINI LVSTRO
SEXTO CLARITATE INGENII
CORONATVS EST INTER
POETAS LATINOS OMNIBVS
SENTENTIIS JVDICVM
HVIC PLEBS VNIVERSA
HISTRIONENSIVM STATVAM
ÆRE COLLATO DECREVIT
CVRAT. R. P.

Aliud monumentum extat in Gronovii Græcarum Antiquitatum Theſauro Tom. II. qui notis & additionibus Venetiis anno 1733. iterum prælo commiſſus eſt. Poetam hinc ſtantem, & carmina recitantem, illinc Poetam alium ſedentem, tenentemque Larvam præ manibus & auſcultantem exhibet, abaco inter eos poſito, cui ſunt Larvæ duæ ſuperpoſitæ, Poeſis Symbolum, ſeorſim vero duo vaſa, præmia poetis elargienda, aut quæ hæc præmia fortaſſis continent, conſpiciuntur.

a *Grut. Inſcrip. To. I. par. 2. pag.* cccxxxii. *n:* 3.

TABULA PRIMA
CAPUT PRIMUM.

QUoniam de recitantibus sermo est, huic theatrali collectioni hac inscriptione initium dabo, quæ anno 1733. una cum sexcentis aliis sepulcralibus lapidibus reperta fuit, quum duobus locis terram effodiendam curassem, ac duo invenissem Columbaria, ollis, necnon parvis, magnisque urnis exustorum ossium de more referta, unum dextrorsum post Thermas Caracallæ, & S. Cæsarii Basilicam; alterum autem ad lævam post S. Xisti Basilicam, quæ pertinet ad PP. Ordinis Prædicatorum; quæ Basilicæ olim extra antiquas Portas Appiam & Latinam erant, ad latera, & in ingressu viarum ejusdem nuncupationis. Hæc Columbaria anteactis temporibus, successivis terræ, & cæmentorum egestionibus contecta fuere, postquam ædificia super ea constructa, Mausoleorum speciem præseferentia, quorum cuique epigraphe adjecta erat, propriis ruinis obruta periere; modo autem in hodierno murorum ambitu, qui ab Aureliano Imperatore prolatus fuit, sicuti in mea de bulla aurea dissertatione ostendi, inclusa fuerunt.

Per hanc magni quidem faciendam inscriptionem, Poetæ cujusdam Romani notionem adipiscimur, qui Tiberius Claudius Tiberinus vocabatur, & ut opinor, Tiberii Claudii Augusti libertus, Romæ forte ex parentibus servis ortus, quantum ex Tiberini nomine arguere licet, quod postea, quum ipse libertate, necnon civitate donatus fuit, vim cognominis obtinuit.

De Tribu erat Exquilina, una ex quatuor Urbanis, in quibus servi libertate donati solebant adscribi, quippe quæ minus nobiles erant Tribubus rusticis.

Tres illæ Larvæ, quæ in fronte hujus epitaphii anaglypho opere inspiciuntur, nos edocent hujus Poetæ artem, qua auditorum animos sibi devinciebat, dum in conviviis, æque ac in Cæsaris Foro, quod prope Viam Sacram, magnificis Templis ornatam, ideoque assidua populi frequentia celebrem, erat, sua carmina recitaret.

Stel-

Stellarum numero, quæ in asterismo Pegasi lucent, Poetæ ætas ad epitaphii calcem ænigmatice enunciatur. Astronomiam non calleo, quapropter eam conjectare poterunt in hac disciplina eruditi.

TABULA SECUNDA

CAPUT SECUNDUM.

Opus anaglyphum quinque figuras continens mirifice sculptas, ac e suo prototypo, qui in Farnesianis ædibus asservatur, fideli cura delineatas, exhibet quamdam ex illis scenicis, ac frequenter in antiquis theatris peragi solitis actionibus, indignationem scilicet heri in servum, prout opinor. Servus, qui in hoc marmore sculptus inspicitur, illorum servorum speciem habet, quibus antiqui Comœdi ad suorum operum texturam utebantur, qui ex forma Larvæ simplices, ac bardi apparebant, re autem vera versuti, & callidi maximopere, ut in hodiernis quoque comœdiis fit. Scena, quæ in hoc marmore repræsentatur, ei similis videtur, quam legere est apud Terentium [a]:

S. H*em Dromo*, *Dromo*. D. *Quid est*? S. *Dromo*. D. *Audis*? ... *Verbum si addideris*, *Dromo*.
D. *Audi obsecro*. D. *Quid vis*? S. *Sublimem hunc intro rape*, *quantum potes*.
DR. *Quem*? S. *Davom*. D. *Quamobrem*? S. *Quia lubet*. *Rape*, *inquam*. D. *Quid feci*? S. *Rape*.

Sicut enim hac in scena Simon pater familias de Davi technis suspicans, Dromonem lorarium appellat, ut eum puniat, callidi servi obtestationes nihili reputans, ita hoc in marmore simili de causa, e siparii latere prodiens, & præ manibus flagellum tenens, ut servum cædat, lorarius ad id muneris vocatus conspicitur. Lorarii secundum Gellii [b] sententiam munus erat reos verberandi, aut vinciendi, prout eis in mandatis dabatur. *Itaque*, inquit Gellius, *ii sequebantur Magistratus*, *tamquam in scenicis fabulis*, *qui dicebantur*

 Lo-

a *Terent. in Andria Act. 5. Sc. 2.*

b *A. Gell. lib. 10. cap. 3. in fine.*

Lorarii, *& quos jussi erant*, *aut verberabant*, *aut vinciebant*. Flagella hujusmodi seu ex funibus, sicuti Horatius de Mena Liberto loquens, indigitat:

Ibericis peruste funibus latus,

seu ex corio erant, ut apud Plautum in plurimis suarum comœdiarum locis videre est. Talis pœna ceteris vilior reputabatur, ideoque ea servi afficiebantur; propterea Marcellus Jurisconsultus ait: *Ex quibus causis liber fustibus cædebatur*, *ex his servus flagellis cædi*, *& domino reddi jubet*. Huic flagellorum proxima erat virgarum poena: *Honestior tamen*, inquit Gretserus [b], *fustium animadversio*, *quam virgarum sive vite*, *sive alio bacillo*, *seu baculo fieret*. Virgarum, quibus plectebantur servi, frequenter meminit Plautus, præsertim scena secunda actus tertii Asinariæ: *Ubi sæpe ad languorem tua duritia dederis octo validos lictores ulmeis affectos lentis virgis*. Gretserii dictum Livius de Scipione prope Numantiam loquens confirmat dicens: *Quem militem extra ordinem deprehendit*, *vitibus*, *si extraneus fustibus cecidit*. Vite verberare in more præsertim apud Centuriones erat contra milites solummodo, sed in antiqua militia fustuario virgis cædebantur eo modo, quo fieri nunc solet, ac vulgari modo dicitur *passare sotto le bacchette*, sive hoc agatur ad correctionem, sive ad ultimum infligendum supplicium. Severioris generis fustuarium in sexto suæ Historiæ libro adducit Polybius [c], ideoque non semper vitium sermentum fuisse ad pœnas dandas indiscriminatim adhibitum argui posse videtur: *Tribunus fustem capit*, *eoque condemnatum quasi attingit solum*, *quo facto omnes Legionarii qua fustibus*, *qua saxis inibi intra castra*, *ut plurimum quidem sontem*, *necant*, *sed & si qui evaserint*, *non tamen salvi propterea sunt*, *nam quæ illis salus*, *quibus nec in patriam quidem reditus non licet? Et quos necessariorum nemo ausit tecto recipere? Quamobrem qui semel in eam calamitatem inciderunt*, *plenissime pereunt*. Vide etiam Tacitum Annal. libr. 1.

Quod

a *Horat. Od. 4. Epod. v. 3.*
b *Gretser. de Cruce To. 1. lib. 1. cap. 8. lit. G.*
c *Polyb. lib. 6.*

Quod tamen puella duabus tibiis imparibus ſonitum edat, non aliam ob cauſam id fieri opinor, quam ut ſonitus illius modulamine ſpectatorum animos, tempore fuſtigationis intermedio, potius recreet, quam verberationem rythmo quodam moderetur.

Dignus quidem conſideratione eſt baculus inflexus, ſeu pedus, paſtorum & ſylveſtrium Deorum præcipuum, & proprium inſigne, quem herus præ manibus tenet uti Paterfamilias, ac etiam pallium fimbriatum, cui omnino ſimile tam in lacinia, quam in induendi modo, illud erat cuidam fictili ſimulacro palmaris fere magnitudinis inductum, quod non multo abhinc tempore ad meas manus devenit.

Herus in hac tabula delineatus ira percitus in ſervum baculo impetum facit, qui timore correptus lorarium circumplexando aufugium quærit. Verumtamen ne quid periculi vita, decuſque heri ſubeat, quod hiſce temporibus ob famulorum, qui potius amandandi, quam verberandi erant, audaciam non ſemel contigit, herus ipſe per quemdam familiarem ſuum in officio continetur. Hujuſce generis exemplum in promptu habeo jucundum quidem relatu. Non multis abhinc annis, meam prope domum, nobilis quidam vir famulum ſuum ligna bajulantem baculo, neſcio qua de cauſa, percuſſit, aſt ille quum ad novam lignorum ſarcinam aſportandam mox rediiſſet, baculo arrepto ipſum dominum ad eam ſupra dorſum ſuum ferendam coegit, & quamvis ad arma poſtea capeſſenda Dominus cucurriſſet, ſervum tamen amplius non invenit, etenim aufugerat, quo toti viciniæ riſus occaſionem præbuit.

TABULA TERTIA

CAPUT TERTIUM

MUlta inter monumenta in Muſæo RR. PP. Soc. Jeſu Romani Collegii adſervata nonnullæ adnumerantur ex ære, & ex marmore Larvæ, quarum unam anaglypho opere, ſed aliqua ex parte confractam hic delineatam videre eſt, ſecundum diagramma, quod PP. mihi perhumaniter exhibuerunt.

Di-

Dimidiam militis perſonam , quantum ab externa corporis habitudine conjicere fas eſt , monumentum hoc repræſentat ; ſtrenuus quidem verbo , re tamen ſocors , qui duarum tibiarum ſonitu , quas latas in extremitate , inſtar tubarum , puer , cujus caput ſolum apparet , modulatur , ſua concinit vane celebrata geſta , eum in modum , quo etiam hodiernis diebus in more eſt apud noſtros comœdos . Larvatus eſt inflata facie , & prægrandi ore præter naturalem formam . Ita perſona hæc ſolebat repræſentari vetuſtis temporibus ; ſicuti ex Plauto , & Terentio percipimus . Tunica , qua ipſe induitur , orbiculatis foraminibus referta obliquo ordine diſpoſitis , magnam quamdam ex tot illis ſpecie diverſis loricis fortaſſis indigitat , quibus , ut legitur , antiqui milites utebantur , quinimmo hæc præ ceteris grandior videtur,ut facilius ipſa timori potius,quam fortitudini talis militis reſpondere videatur, nec non ut ridicularius factus,hujuſmodi milites glorioſos a vanis jactationibus cohibeat,atque moneat ad fortia perpetranda , & veris aliorum laudibus digna .

Ex hoc anaglypho opere ediſcimus antiquum morem theatrorum duas inflandi tibias , unam aliquanto alia longiorem, quod ex aliis vetuſtis monumentis comprobatur . Quod adhuc vivo Terentio , qui vixit primum inter , & alterum bellum Punicum , hic mos invaluerit , compertum habemus ex Diomede ; namque ait libr. 3. *Hujus enim rei indicia prodeunt nobis antiquæ comœdiæ , in quibus invenimus acta tibiis paribus aut imparibus , aut ſerranis &c.* Quid autem pro tibiis paribus , imparibuſque intelligendum ſit , idem auctor ſignificat : *Sed quod paribus tibiis , aut diſparibus invenimus ſcriptum , hoc ſignificat , quod ſi quando Monodio agebat* (loquitur de tibicine) *unam tibiam inflabat , ſiquando Synodio utramque .*

Hic una ſaltem tibiarum , alia enim illi fere conſimilis fracta eſt , tubæ formam , ut diximus præſefert , ideoque eo penitus modo , quo eæ in uſu erant Horatii ætate , videtur constructa , nempe ad tubas imitandas . Ait enim ille ;

[a] *Tibia , non ut nunc orichalco vincta , tubæque Æmu-*

a *Horat. de arte Poet. v. 202.*

Æmula, sed tenuis, simplexque, foramine parvo
Aspirare, & adesse choris erat utilis.

Penes veteres in more fuit non tantum in comoediis, sed & in aliarum solemnitatum celebratione, quinimmo & in ipsis funeribus tibiis uti, & mihi contigit vetustam tibiam eburneam circulis contextam argenteis in Columbario quodam reperire, ut in mea Bullæ aureæ Dissertatione pag. 41. indicavi. Et quum anno 1733. inter multas marmoreas epigraphes, in memoratis Columbariis inventas; quædam ad tibiarum pertinens inventa fuerit, hujus loci erit eam referre.

M. CVRIVS EVPOR.
TIBIARIVS DE SACRA VIA

Quod in Via Sacra, utpote quæ præ ceteris in Urbe populi frequentia celebrior, plures etiam alii pretiosarum mercium negotiatores commorarentur, a præclaro Grævio habetur ex sequenti epigraphe.

C. FVFIO ZMARAGDO
MARGARITARIO DE
SACRA VIA

Sponius quoque in Miscell: sect. 6. pag. 226. epitaphium Marci Cedicionis Negotiatoris DE SACRA VIA adfert. Verumtamen quum hic pereruditus auctor crediderit, quod non *de sacra via*, sed verbis inversis *de via sacra* legi deberet, erroremque incisoris inscitiæ referendum autumaverit, monere lectorem volui non solum in his epigraphis optime legi *de sacra via*, uti apud Gruterum [a].

D. M.
L. FVRIVS. L. F. DIOMEDES
CÆLATOR DE SACRA VIA.

sed eo modo veteres etiam historicos scripsisse, ut videre est

a *Gruter. To. 1. par. 2. pag, 639. n. 11.*

est apud Svetonium in vita Julii Cæsaris cap. 46. *Habitavit primo in Suburra modicis ædibus, post autem Pontificatum maximum in sacra via* Domo *publica*. Herodianus, secundum Oxoniensem editionem anni 1704. libr. 7. fol. 246. tam in Græco, quam in Latino textu similiter loquitur, ubi agit de tabellionibus, qui Gordiani ad Romanum Senatum epistolas ferebant. At enim Horatius Satyra 9. dixit *via sacra*. Scilicet quia sibi magis ad carminis mensuram facere videbatur.

TABULA QUARTA

CAPUT QUARTUM.

QUinquaginta scutorum pretio, atque eruditi Equitis Davidis Mariæ de Massanes ope caput Augusti in amethysto violaceo incisum pro annulo signatorio, addita dictione VALERIENSES, in ejusque postica parte Larva quadam heroica, & agresti pedo capiti superalligato exculptis, in Neapolis suburbiis repertum mihi comparavi.

In hac gemma, a Græco artifice elaborata, Augusti imago est quidem prototypo simillima, sed verbum illud *Valerienses*, necnon ea Larva inferius apposita, sunt intellectu apprime difficilia. Quum tamen ad examen revocaverim, in eam deveni opinionem, nempe, ut τὸ *Valerienses* milites Valerienses innueret, quibus instructa erat vigesima Valeria Legio Victrix, ab Augusto una cum aliis per Romani Imperii Provincias constituta. Ea enim legio illius, quo in Scenicis exercitationibus Imperator afficiebatur, oblectamenti conscia, nam eo imperante pluries Romæ, ut a Svetonio [a] edocemur, a cujuscumque linguæ histrionibus celebratæ sunt, aliquam fortassis heroicam tragœdiam eidem dedicavit, cujus rei memoriam hac gemma ejus imagine, ac scenica Larva exornata posteris prodidit. Larva hæc quum apertum os habeat, personam quamdam exhibet, quæ in aliqua agresti comœdia sua recitet, seu canat carmina, pe-

a *Sveton. in* V. *Aug. cap.* 43.

pedum enim id nobis de more indigitat, nisi clavam potius existimemus, ut Augusti genium innuat, qui scenica oblectamenta a militari fortitudine non sejungebat. Sub initio Historiæ a se conscriptæ narrat Dio, milites Valerienses sævitiam Luculli ferre minime volentes ab ejus signis descivisse, sed quum ei Pompejus Magnus successisset ad bellum gerendum, hic cum intelligeret sibi contra Regis Mithridatis copias dimicandum fore, Valeriensium legionem accersivit. Idem auctor in fine libri 55. inter legiones ab Augusto ad Imperii Romani tutelam constitutas, hanc vigesimam Valeriam legionem victricem adnumerat, quæ etiam apud Grævium in Tomo 1. Antiqu. Rom. aliisque auctoribus commemoratur.

Hæc ipsa Militum Valeriensium legio multis Imperatoribus præsto fuit, ac una cum aliis tribus legionibus in Germaniam missa. Idem Dio libr. 15. refert, quod quum Petus a Britannis populis fuisset, septuaginta millium Romanorum, ac confœderatorum internecione, profligatus, Paulinus Svetonius octoginta millium Britannorum cæde, hujus legionis vigesimæ fretus auxilio, Peti & suorum neces ultus fuerit. Quod autem eadem hæc Legio ad Britannorum audaciam cohibendam in illa Insula sub Imperio etiam Antonini Pii immorari non desierit, ex quadam arguitur marmorea epigraphe, inter aggerum & murorum ibi a Septimio Severo constructorum ruinas adinventa, per Cl. Gruterum fol. 256. Tomi primi n. 8. publice luci demandata, qui Tomi Secundi suarum Inscriptionum pag. 513. & alibi nonnullas alias prodit sepulcrales hujusmodi epigraphes ad milites, nec non militum rectores vigesimæ Valeriæ legionis spectantes. Hic tamen indictum nolo, me nimis notis infortuniis pressum, Augusteam hanc gemmam a ceteris hujus meæ collectionis scenicis monumentis abalienare coactum fuisse, quæ modo cum nonnullis aliis, magni quidem pretii, apud Gabrielem Medinam Liburnensem extat.

TABULA QUINTA

CAPUT QUINTUM.

DEcoris quantum, & magnificentiæ Augusti temporibus ludi scenici præseferrent, testes nobis historici, & Poetæ; ex quibus accipimus, illos eidem Imperatori adeo in deliciis fuisse, ut undiquè histriones accersiverit, quos inter Pylades, & Bathyllus præ ceteris claruerunt, quorum inter se æmulatio populari factioni causam dedit. Bathyllus autem Mœcenatis patrocinium nactus est, ex quo Pylades Urbe ab Augusto pulsus fuit, postea vero ab eodem revocatus, quod ipso mirum in modum delectaretur, & ut magis magisque populi benevolentiam captaret. Nonnullæ inscriptiones horumce Comicorum memoriam perennem nobis servant. Ea, quæ de Pylade mentionem facit, a Cl. Grutero pag. CCCXXXI. n. 1., ea vero, quæ de Bathyllo, ac aliis quinque Augusti Libertis, a Fabretto pag. 438. cap. 6. n. 38. referuntur. Hìc equidem referam carmina nonnulla, in quibus Phædrus [a] Augusti & ipse Libertus Bathylli meminit:

Princeps tibicen notior paulo fuit,
Operem Bathyllo solitus in scæna dare
Is forte ludis, non satis memini quibus,
Dum pegma rapitur, concidit casu gravi
Nec opinans sinistram fregit tibiam,
Duas cum dextras maluisset perdere.

Nostris vero hisce diebus alia hujus Bathylli prodiere monumenta, & præcipue urna ejus sepulcralis una cum illius statua, & inscriptione, dum ad viæ Appiæ lævam Columbarium Liviæ, Augustique Libertorum detectum fuit. Hujus autem Columbarii, necnon ollarum, urnarum, marmorearumque inscriptionum statim dispersarum ἐκτύπωσις studio Reverendissimi Francisci Blanchinii Veronensis, & Antonii Francisci Gorii Florentini, postremo Dominici de Rubeis Romani in lucem cum luculenta enarratione prodiit.

Ve-

a Phædr. libr. 5. fab. 7.

Verumtamen quum Bathylli monumenta meæ huic collectioni plurimum conferant, operæ pretium eſt ea adhuc quartum proferre, non ut in trium virorum operibus actum eſt, cum ejus ſtatua capite diminuta, aſt cum ejus ſenili larva, ex qua antiquarum rerum perſcrutatores tam celebris, & pervetuſti Comici effigiem cognoſcent, & ab epigraphe, etiamſi in ea illius prænomen, nomenque exciderit, auguſti Liviæque fato hunc Cajum Julium Bathyllum ſuperſtitem fuiſſe, necnon immunem, & honorarium templi, poſt mortem eis in Palatino monte dicati, cuſtodem, ac ædituum.

Quomodo autem Bathylli caput, quo carebat ejus ſtatua, ſuper urnæ ſepulchralis operculum jacens, meas ad manus devenerit, referam. Illius vineæ dominus Benci cognomine, in qua Libertorum Columbarium repertum fuit, circa ipſum identidem effodiens terram alia antiqua monumenta reperit, plures ſcilicet pedes, manus, capita, ex anaglyphis, quibus urnæ exornatæ fuerant, præciſa, necnon Inſcriptiones ipſis urnis appoſitas, confractas, dum terram verterent negligentius avari vinitores præteritis temporibus, ad inquirendum tantum annulos aureos, aliaque pretioſiora intenti. Ex his capitibus marmoreis unum præ aliis grandiuſculum ex Bathylli ſtatua abſciſſum fuiſſe, facile erat dignoſcere, quapropter eo ſuper ſtatuæ collum; ad rem diligentius conſiderandam compoſito, quum re ipſa adamuſſim cum ſtatuæ collo congrueret, hoc caput Batylli eſſe intellexi, quod anaglyptice cælari non poterat, nam urnæ operculi magnitudinem excedebat. Hoc modo mei juris factum eſt. Epigraphes aliæ, quæ ab urna, & epitaphio ſejunctim repertæ fuere, hæ ſunt:

DIS MANIBVS
JVLIÆ SEDATÆ
DEC.
CONT.VBERN.
C. JVLII BATHYLLI
IMMVNIS

Alter autem lapis ſic habet :

IVLIVS MARI. L.
BATHYLLVS.
DEC.

Verum cum hic Bathyllus primo nomine Caji careat , & præterea Marii fuerit Libertus , celebri Cajo Julio Bathyllo Auguſti Liberto convenire hic lapis non videtur . Tertiam demum epigraphen ideo tantum refero , quod de quodam Comico agat :

EVPHRO. TERTI
ÆDITVVS
ATIMETVS. COMOEDVS.

TABULA SEXTA

CAPUT SEXTUM.

HUjus Tabulæ primum ſchema , ex quadam ſculpta gemma delineatum , loricatam juvenilis ætatis exhibens mulierem ſedentem , clamyde indutam , brachio inter ſellam , clypeumque extenſo , quæ quaſi ſubridens larvam , quam ſiniſtra protenſa tenet , inſpicit , Minervæ Deæ ſcientiæ tribui poſſet , ſcilicet tanquam ſcenicorum etiam operum præſidi , in quibus non modico ingenio opus eſt , quod per Minervæ ſymbolum repræſentatur.

Belligeræ hujus mulieris ſuper rude ſaxum ſedentis ſchema Urbem Romam etiam indigitare poteſt , quum enim Larvam teneat , eamque ſubridens inſpiciat , ejuſdem ad ſcenicos ludos , in quibus , ſicut & in cæteris rebus , præ aliis Orbis Regionibus primas obtinuit , genium fortaſſis repræſentat . Secunda vero larva e proſpectu poſita , tenui pileo tecta , ac tertia bifrons, duas ſimul larvas connexas exhibens præter naturalem formam horribiles ſunt , & in tragicis fabulis ad timorem , terroremque ingerendum adhibitas fuiſſe autumari poteſt .

Ul-

Ultimum autem schema, e quodam numismate grandioris moduli, nunc mei juris, ob D. Clementis Ferretti, antiquarum rerum studiosi, munificentiam, Neronem Cæsarem refert accurate delineatum, scilicet ejusdem Imperatoris laureatum caput cum epigraphe, quæ licet temporis vetustate sit fere consumpta, satis tamen noscitur. Hujus numismatis postica pars Neronem triumphali quadriga vectum, laminula vero argentea brachium similiter tegente, aureumque diadema manu substollentem, repræsentat; ejus prope currum oblonga palma itidem aurea erecta inspicitur. Clamys, & quod sub brachio circumvolvitur baltheum, auro & argento constant, currus rotæ ex argento, equorum vero lora, musculi, & pili, quæ majori ex parte detrita sunt, eorum solummodo cæsuris remanentibus, ex aureis filamentis.

Hæc sane singularis Neronis numismatis postica pars absque Senatus Consulti nota, an Neronis ejusdem, an alterius cujuscunque commentum sit hujus rei peritis judicio stet. Id tantum notum sit, apud me Neronis, Vespasiani, Alexandri Severi, Maximini, & Trajani Decii, postica eorum parte diverse celata, numismata esse ex ære, quæ in alio opere describam.

In dubium tamen opinor non revocandum, Neronis opere, ac studio numisma hujusmodi aut ad sui ipsius ostentationem, aut ad demonstrandum, quanto ceteris in scenica arte ipse excelleret, percussum fuisse, siquidem ille canebat magna animi voluptate, neque absonum fore autumavit larvatum in scenam progredi, tragœdiasque agere. *Tragœdias*, inquit in Neronis Vita Svetonius[a], *personatus cantavit*, quarum novissima *Œdipus Exul* fuit non multo ante ejus obitum tempore, ait enim idem Auctor ibidem[b]: *Observatum etiam fuerat novissimam fabulam cantasse eum publice Œdipodem Exulem*. Hinc conjici fas est, quod etiam ipse in memoriam suæ cytharam pulsandi artis, qua de causa civitatum nomine coronis Citaroedis debitis donaba-

a. *Sveton. in Vita Neron. cap.* 21.
b. *Svet. ibid. cap.* 46.

batur, grandioris, minorisque moduli nummos cudendos curaverit; ait enim idem Svetonius [a]: *Sacras coronas in cubili circum lectos posuit, item statuas suas citharœdico habitu, qua nota etiam nummum percussit*. Ac insuper quum ipse in Gymnicis exercitationibus, ac in curru moderando laudibus, & plausu supra ceteris, quamquam peritiores, superextolli voluerit, ita a vero prorsus alienum non videtur, suæ de scenica recitatione præ omnibus relatæ victoriæ, nummo percusso, memoriam posteris commendatam voluisse, nisi potius suum ob supradictas artes triumphum, de quibus ipsemet Svetonius [b] loquitur, significatum voluerit: *Reversus e Grecia Neapolim, quod in ea primum artem protulerat, albis equis introiit disjecta parte muri, ut mos hieronicarum est; simili modo Antium, inde Albanum, inde Romam. Sed & Romam eo curru, quo Augustus olim triumphaverat, & in veste purpurea, distinctaque stellis aureis clamyde, coronamque capite gerens Olympicam, dextra manu Pythiam, præeunte pompa ceterorum, cum titulis, ubi quos, quo cantionum, quove fabularum genere vicisset, sequentibus currum ovantium ritu plausoribus Augustianos militesque se triumphi ejus clamantibus &c.*

Itaque præter coronam Pythiam, vultumque larvatum ad demonstrandam in cantu, & citharoedica arte victoriam, palma quoque in signum triumphale aurigationis conspicitur, sicuti extat non tantum in lucerna num. 26. apud Sanctem Bartolum, verum etiam in quodam plumbeo nummo, quem possideo una cum quadringentis aliis, quorum plures populo in publicis celebritatibus, ac in Imperialibus largitionibus elargitos existimo.

TA-

a *Svet. ibid. cap. 35.* b *Svet. ibid.*

TABULA SEPTIMA.

CAPUT SEPTIMUM.

UNam ex his duabus imaginibus, optime quidem delineatis, pedibus nudis, quæ ſenili larva perſonata eſt, e qua larva capillitium, & in longum protenſa barba promanant, inflexum baculum dextera manu terræ innixum tenens, veterem aliquem Philoſophum de re morali, magnique momenti in ſcena ediſſerentem præſeferre putandum eſt, ſi clamydis forma, ac hominis gravitas, & decus attendantur. Altera vero imberbis, brevi tunica, & ſuccincta, ac quaſi ſago poſt tergus rejecto, ſuperinduta, enormi larva, e qua brevis coma promanat, perſonata, brachiis, pedibuſque nuda, & quæ totius corporis ſitu, ac cubito mentum ſubfulciente Philoſophum alloquentem attente auſcultare videtur, diſcipulum fortaſſis repræſentat; mos enim erat penes hujuſmodi Philoſophos de ſuorum auditorum profectu, atque frequentia gloriari. Pædagogi, & magiſtri perſonam primum in ſcenam invexiſſe Neophronem Sicionium Suidas [a] teſtatur: nec mos hujuſmodi a noſtris hiſce temporibus penitus eſt alienus. Anno 1686. quum in Columnenſium Familiæ theatro comoedia Nicolai Minati, cui titulus: *Il ſilenzio d'Arpocrate* repræſentaretur, primus in ſcenam apparuit Philoſophus quidam, Argivis adoleſcentibus ſilentii præcepta tradens, quod quantum cordato homini neceſſarium ſit antiquorum numiſmata, gemmæ, aliaque ſatis edocent monumenta.

TABULA OCTAVA.

CAPUT OCTAVUM.

QUÆ prior inter haſce novem larvas, omnes inter ſe varias, ſi genas, oculos, enormemque oris habitum,

a. *Suidas in voce* Νεόφρων.

tum ſpectes, ad Latinos comicos ſpectat, ut Leonardus Auguſtinus putavit, ac riſum excitabat illo terriculamenti genere, quaſi ſpectatores vellet, ut ait Lucianus, deglutire. Altera Sileni perſonam refert, ut apud eumdem Auguſtinum videre eſt in ſua gemmarum veterum collectione. Cornicula duo habet in fronte, barbamque calamiſtratam. Tertia comoedorum illorum eſt, qui vulgo *Pantaloni Politici* dicuntur. Quarta vero juvenem quemdam repræſentat, ſed gravitate præditum, qui poſt ſuas recitationes facie detecta, & larva ſupra caput reclinata, ſeſe extra ſcenam cognoſcendum exhibet, uti in more eſt hiſce temporibus apud noſtros comicos.

Aliæ quatuor, quæ ordine ſequuntur, ad varios oris habitus compoſitæ, ad variarum item fortaſſis regionum comicos pertinent.

Ultima vero, quæ numero nona eſt, hominem quemdam nudum exhibet, qui ſecundum corporis geſtum, ac larvæ inſolentem habitudinem, & naſum oblongum, pileumque acuminatum Catanenſi ſaltatori, vulgo *Giangurgolo*, ſimillimus mihi videtur, qui præ manibus fortaſſis ſacculum nummarium, globulis ex ære, vel ex alia quavis ſonitum reddente materie, refertum tenens, eumque ad temporis menſuram percutiens geſtiebat, ſimulque ſaliebat, ut infra clarius explicabitur, eo pene modo, quo nunc ludere, & ſaltus edere aſſolent illi, qui ludunt, & ſaltant, ac interim crotola, italice *nacchere* pulſant, cujus generis inſtrumenta a ſumma temporum vetuſtate ad nos uſque devenere; ea enim Faunorum manibus Romæ paſſim conſpiciuntur, & præſertim in Barberiniſ ædibus adoleſcens quidam, Phrygio tectus pileo viſitur, induſtri ſane, & excellenti cura elaboratus, crotalum pulſans. Neque ego putarim eam perſonam quemdam Lupercorum repræſentare, qui in Lupercalibus libero & obſceno diſcurſu per Urbem vagare ſolebant; de iis enim diverſam omnino ſpeciem nobis Varro, Plutarchus, aliique ſcriptores ingerunt.

TA-

TABULA NONA.

CAPUT NONUM.

IN mea fictilium ſepulcralium lucernarum collectione tres enumerantur hanc eamdem præſeferentes figuram. Hinc figura illa eſt, quæ prior in præſenti Tabula exhibetur exacte delineata, hominis nempe omnino nudi, recurvo naſo, crinibus criſpatis, æc arrectis, ob motum fortaſſis conceptum in concitatis excurſionibus, ſaltibus, ceteriſque geſtibus, qui brachiis extenſis, pugno concluſo duas, neſcio an æreas, an cujuſcumque alterius materiei, dignoſci enim nequeunt, virgulas geſtat. Aliam omnino ſimilem figuram Cl. Sanctes Bartoli Tab. 34. ex lucerna adfert in quodam Columbario, ſeu potius, ut ipſe ait, ſepulcrali monumento apud Corſinorum Familiæ rus ad lævam viæ Aureliæ reperta, ejuſdemque monumenti pavimentum mirifice teſſellatum ſequenti pagina exhibet, in quo quatuor omnino ſimiles viros ſalientes, duo pileati, duo autem abſque pileo, omnes eadem inſtrumenta plectentes, conſpiciuntur, ſimiles pene ſaltanti ſcurræ pileato, quem Tabula præcedenti exhibuimus. Hic vero etſi pileo careat, ambabus attamen manibus idem inſtrumentum tenet, ille autem læve tantummodo. Nil aliud quam fiſſilia quædam ligna eſſe inſtrumenta hujuſmodi autumat laudatus Auctor, quibus manu agitatis, concuſſiſque, Mimi illi, ſeu, ut vulgo ajunt, *Mattaccini*, ſaliebant, quam ſententiam ex Julio Polluce libro 4. *de ſpeciebus ſaltationis* ſe deduxiſſe profitetur. Ait autem: *Erat enim fiſſilia trahere ligna choricæ ſaltationis ſpecies*. a Quæ quum ita ſint, ad hujus fiſſilis ligni exemplum videtur referendus enſis ille ligneus, qui noſtris hiſce diebus in more eſt apud ſcurras illos, qui vulgo *Zanni* appellantur, ſeu *Traccagnini*, qui, antiquo parazonio ſimilis, uſque ad capulum diſciſſus eſt, & in plures partes diſſectus, quem Italice *Piſtoleſe* vocant, quo obviantes leviter verberant, & quo mimice geſticulantur. Qua vero de cauſa in ſepulcralibus

a *Bartol. Lucer. ant. Tab.* 34. *par.* 1.

lucernis saltatores hujusmodi reperiantur effecti, Dionysius [a] Halicarnassæus nos edocet: *Quin etiam*, inquit, *in illustrium virorum funeribus, præter alias pompas vidi & satyricos Choros, qui lectulum præcedebant, & sirinnam saltationem saltabant*.

Quæ sequitur persona, e prototypo delineata est, qui in Museo RR. PP. Societatis Jesu, olim Marchionis Capponi, asservatur. Brachiis caret hic homuncio, & humili, ut ita dicam, penula infra genua tegitur, quadam sandaliorum specie calceatus, quæ parvis tæniis supra pedes obligata calceamenti quoddam genus præseferunt a socco & a cothurnis diversum. Itaque neque cothurnatus, neque soccatus dici potest, & ne *planipes* quidem, idest nudis pedibus, quibus tribus modis solebant in scenam actores prodire.

Præterea hæc persona tam a tergo, quam dextrorsum gibbosa apparet, capite abraso, naso pando, recurvo, & crasso, & sannis argenteis de ore protendentibus, ita ut ipsius vultus a reliquo corpore abnormis, verum monstrum, veramque stultitiæ, & hebetudinis speciem ostendat, instar fatui illius, qui *Pulcinella* dicitur, & hodie in scenam induci solet, ut risum moveat. Videndum quid de hac persona scriptum fuit in calce ectypi ære incisi jussu ejusdem Marchionis Capponi.

Tertia, quæ sequitur persona, ex quadam meæ collectionis gemma affabre, ut apparet, delineata, amplo pallio cooperta est, nudatis pedibus, & capite abraso. Os ejus & mentum a naso satis recurvo contegitur. Ex tarda & ignavi corporis habitudine, stat enim flexis brachiis, ac intra vestem, quæ supra gremium colligitur, involutis, similis dici potest personæ, de qua superius loquuti sumus, quæ *Pulcinella* nuncupatur, & quam doctorali toga indutam vidimus Romæ anno 1728. quum quædam ageretur comœdia, cui titulus erat, *Pulcinella finto Dottore*, populo maximopere plaudente.

TA-

a *Dion. Halic. Antiqu. Rom. lib.* VII. *pag.* 477. *in fine*.

TABULA DECIMA
CAPUT DECIMUM.

EX multis lucernis fictilibus, quæ in columbariis ollarum, urnarumque, ossiumque semiustulatorum plenis, & inscriptionum, effossis ultra Thermas Caracallæ, ac Ecclesiam S. Cæsarii, sub initio viæ Appiæ, ad dextram, inventæ sunt, duodecim erant, in quibus exculptæ erant totidem Larvæ, quas hic delineandas curavi. Lucernarum formam, tanquam a nostra tractatione abhorrentem, minime exhibeo. Non satis scio an omnes hæ Larvæ comicorum sepulcra designent, an potius confirment, quod superius dictum, Larvas adhibitas fuisse in funeribus, ut monstrat diaglyphum, quod in Villa Pamphiliorum extra Portam Aureliam adservatur, quod in Dissertatione de Bulla aurea publici juris feci. Præter has Lucernas larvis insignitas in nonnullis columbariorum loculis, ubi ollæ cum semiustis ossibus erant, inventa sunt fictilia diaglypha mira arte efformata, in quibus mulieres, hominesque nudi, & saltantes conspiciebantur, quibus sane Urbs abundabat, præcipue vero sub Nerone, quum ille etiam pacta pecunia mulieres, & juvenes Romanos ad saltus, gestusque indecoros, instar Græcorum virorum, & mulierum histrionicam artem exercentium, edendos in scena compulisset. Quod quidem abominandum facinus, ut honestiori fuco obtegeret, Juveniles ludos, teste Tacito [a], appellavit. Quod autem ad mulieres saltatrices, pertinet, apparet hoc ex cælatis gemmis, & ex Græcis Etruscisque vasibus, nec non aliis id genus monumentis, in quibus mulieres saltantes, & in hujusmodi indecoros gestus debacchantes, delineatæ conspiciuntur. Quod si quis feminarum saltantium chorum elegantissime sculptum videre velit, consulat singulare diaglyphum, quod est in Villa Burghesia.

Quod autem adolescentuli in scena saltarent, Macro-

a Tacit. *Annal. lib.* XIV. *cap.* 15.

bius libro 3. aliique auctores, marmoreæque inscriptiones testantur, quas inter hæc inferius posita, & a Suaresio in suo *de Antiqua Præneste* opere relata numeratur.

SEPTEMTRIO PVER
BIDVO SALTAVIT. ET
PLACVIT.

Hæc vero, quæ sequitur, fortassis ejusdem pueri, in laudatissimo Gruteri [a] opere reperitur.

D. M.
PVERI. SEPTEMTRIONIS
QVI. ANNORVM. XII.
ANTIPOLI. IN. THEATRO
BIDVO. SALTAVIT. ET. PLACVIT.

TABULA UNDECIMA.
CAPUT UNDECIMUM.

SEpulcrales inter lucernas, quas manibus pertractavi, hac, cujus descriptionem suscipio, curiosiorem non vidi unquam, quæ quum quatuor ab hinc annis in quodam sepulcrali cubiculo, ad lævam viæ Labicanæ, reperta fuerit, argumento est, ut mihi suadeam, imagines in ea effictas comicos illos repræsentare in illo sepulcro humatos, ornatos iisdem prorsus vestibus, quibus in scena, seu super pegmata in plateis publicis, uti consueverunt, utebantur quum comœdiam personati recitarent. Hanc igitur e suo prototypo, qui inter ceteras a me collectas fictiles lucernas asservatur, secundum ejus naturalem magnitudinem eleganter delineatam exhibeo. Monumentum hoc larvatum virum simul ac mulierem, ambos tamen e conspectu positos; repræsentat. Post eorum collum duo conspiciuntur orbiculata foramina, ad oleum infundendum, ut lucernæ, quæ unam inter, & alteram personam propter genua protenditur, sufficeret.

Quid

a *Gruter. Tom. I. par. 2. pag.* CCCXXXII. *n.* 4.

Quid vero dignum hiſce in perſonis, affabre quidem elaboratis conſideratione ſit, id totum in tunica reticulata conſiſtit, qua conteguntur uſque ad cubiti extremitatem, arcte concluſa, nec non in caligis ſimiliter reticulatis tenus partem pedum ſuperiorem, ac demum in calceis, inſueto prorſus modo, tenuiſſimo contextis panno, quæ variis tæniis colligantur, ita ut calceorum caligarumque extremitatibus invicem unitis, nulla pedum pars nudata conſpiciatur. Quapropter his actoribus neque ſoccus eſt, neque cothurnus, eoque minus Planipedes illos appellare fas eſt.

Corona quaſi roſarum ſuper crines formoſæ mulieris, & juvenilis prorſus ætatis, eleganter reductos conſpicitur. Mulier ſiniſtrum brachium inflexum, cujus manus ſub cubito brachii dextri abſconditur, pectori tenet innixum. Vir autem larvatus ſiniſtra manu clamydis, quæ ab humero, cui ſuperimponitur, procidit, limbum tenet; dexteræ manus palmam inverſam, apertamque exhibet intuendam, res equidem non ita facilis, quodque alicujus peculiaris joci gratia inventum fuiſſe conjici poteſt. Ex quibus omnibus, eorumque peregrinis veſtibus perſonas haſce externæ alicujus nationis circulatores eſſe arbitror, qui unguentorum, pulverum, aromatum, aliorumque ſimilium venditione modo in hanc, modo in illam urbem peragrantes, lucellum corradunt. Paucis ab hinc annis quemdam me Romæ vidiſſe memini, qui Turcico indutus more varias ſuper pegma edebat geſticulationes, ac pulverem venditabat nullius momenti, more Orientalium vernaculum ſermonem detorquens, & corrumpens.

TABULA DUODECIMA.

CAPUT DUODECIMUM.

ALterius fictilis lucernæ formam, quam in quodam Columbario ad dexteram, priusquam recenti Appia Porta egrediamur, reperi, præsens Tabula exhibet, in qua sedens quidam in lucernæ extremitate cernitur adolescens, qui manibus prope foramen appositis, nescio an ad ellychnii flammam sese calefaciat, an potius innuat inter vinum & lucernas unionem, hæ namque in antiquorum conviviis die ingruente extinguebantur.

Adolescentulus hic quum sit omnino nudus, coronatus hedera, inflatisque buccis, parvulo Baccho videtur non absimilis, eo magis quod ex ejus fronte duo promineant cornicula, quæ ab Ethnicis Baccho tribuebantur ad vini indicandam vim; hinc Horatius [a] *vinum addere cornua pauperi* ait. Aliquem etiam repræsentare posset ex illis puerulis, qui immodice exultantes Bacchanalibus aderant, ut Athenæus secundo libro nobis testatur.

TABULA DECIMATERTIA.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

DUO hi viri personati in gemmis, quas apud me habeo, eleganter incisi sunt. Prior baculum oblongum terræ altera extremitate innixum tenet, altera sinistro brachio admotum, qui caput prætergressus, malorum, ac pyrorum velut racemo ornatur. Larvam idem supra frontem elevatam, & quasi obvolutam tenens proprium ostendit senilem vultum, quasi quiescat a gesticulatione. Ei vero pellita zona virilia contegit, cetera nudus existit, de quo histrionum impudice in scenam apparendi vetusto more Juvenalis b.

Personam, thyrsumque tenet, & subligar Acci.

Et

a *Horat. Od.* XXI. *ver.* 18. b *Juven. sat.* 6. *v.* 70.

Et Lambinus [a]: *Satyricæ fabulæ a Græcis inventæ, ab Atellanis Latinorum non multum discrepant; nam quemadmodum in illis Satyri nudi, Fauni, Sileni inducuntur, verbis, & motibus obscœnis risum moventes; ita & Atellanis personæ turpes.*

Alter vero pedibus, brachiisque nudis pumilio quidam videtur, & ridicularius, præcipue autem ob bardocucullum, quo illius caput, & frons conteguntur, quare personæ illi, quam vulgo *Ponsevere* appellitant, non videtur omnino absimilis. Supra pectus, sub quo tunica visitur obvoluta, a Larva pendet barba. Ab una tantum sui parte conspicitur, & aliquem notum hominem imitari videtur. Mimis, seu Pantomimis illum adnumero, qui marmoreis inscriptionibus æternæ fuerunt ab Ethnicis memoriæ traditi, quarum una inter antiqui Lanuvii macerias in prægrandi basi insculpta reperta fuit, ut apud Cl. Gruterum [b] videre est.

M. AVR. AVG. LIB.
AGILIO SEPTEMTRIO
NI. PANTOMIMO. SVI
TEMPORIS. PRIMO. SACERDO
TI. SYNHODI. APOLLINIS. PA
RASITO. ALVMNO FAVSTINAE
AVG. PRODVCTO. AB. IMP. M.
AVR. COMMODO ANTONI
NO. PIO. FELICE. AVGVSTO
ORNAMENTIS DECVRIONAT
DECRETO. ORDINIS. EXORNATO
ET. ALLECTO. INTER. IVVENES
S. P. Q. LANIVINVS.

Alter hujus marmoreæ epigraphes dexteram Commodi consulatus notatur.

TA-

a *Lambin. in Artem Poet. Horat. v. 221.*

b *Gruter. Inscr. tom. 2. part. 2. p. CCCXXX. n. 3.*

TABULA DECIMAQUARTA.

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

BAcchanaliorum licentia, quam nonnunquam decreta, & S. C. coërcuere, auctorum testimonio nota est, ac etiam ex celatis gemmis, metallis, Græcis Etruscisque vasibus, aliisque antiquis monumentis, in quibus adolescentuli, puellæque crinibus solutis, artubus nudatis, inhonestisque corporum gesticulationibus Furiarum instar efficta visuntur.

Hujusmodi vero licentia primis temporibus in more non fuisse videtur; Cicero [a] enim inquit: *Scenicorum mos tantam habet a vetere disciplina verecundiam, ut in scenam sine subligaculo prodeat nemo.*

Persona, quæ in hac Tabula exhibetur, ex quadam gemma insculpta, summa cura delineata, caput hedera redimitum habet, nudum corpus, pedibus ocreas, sinistra autem oblongum baculum terræ innixum, in cujus vertice poma congesta, dextera autem quoddam clavæ genus tenet, quæ pomis pariter in ordine positis composita videtur, vel baculus est quasi tornatus, seu trajectus per globulos mobiles, qui susdeque feruntur, ac colliduntur rythmo quodam sonoro. Hujusmodi comœdus unus ex eis videtur, de quibus ait Horatius [b]:

Carmine, qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit.

Idest, ut inquit Lambinus [c], *introduxit inter actus tragœdiarum, vel statim post tragœdias recitatas.*

TA-

a *Cic. De Officiis lib. 1. 35.*
b *Horat. in arte Poëtic. v. 22.*
c *Lambin. in Comment. ad Art. Poet. Hor. Ver. suprad.*

TABULA DECIMAQUINTA.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

HÆc ærea perſona, quæ in mea collectione e rebus comicis conflata aſſervatur, comœdum aliquem repræſentat pedibus nudum, & a genubus uſque ad caput vili penula contectum, & in quoddam pileoli acumen ad rudem formam quaſi antiqui apicis, terminante.

Larva, qua perſonæ vultus celatur, utpote a corporis commenſu abſona, os, & mentum aperit. Dexterum brachium pugno clauſo pectori innititur, & penula contegitur, tota denique corporis habitudo nonniſi ad ſcurrilem aliquem pumilionem imitandum compoſita eſt, quod ſigillum affabre conflatum fuiſſe puto ad alicujus comœdi excellentiam demonſtrandam, præſertim quum paſſim ſimilium actorum monumenta etiam marmoreis inſcriptionibus reperiantur, inter quæ baſis illa immanis ex antiquis in via Appia Bovillis, nunc *le Frattocchie*, quæ nunc ad Excellentiſſimam Columnenſium Familiam pertinet, effoſſa, ac inter rudera reperta connumeratur. Epigraphes vero hæc eſt:

L. AGILIO . L. F. POMPT . EVTYCHE
NOBILI . ARCHIMIMO , COMVN [a] . MIMOR
ADLECTO . DIVRNO . PARASITO
APOL. TRAGICO
COMICO. PRIMO SVI TEMPORIS
ET . OMNIBVS
CORPORIS . AD . SCAENAM . HONOR
DECURIONI . BOVILLIS
QVEM . PRIMVM . ADLECT . PATRE
APPELLARVNT
ADLECTI . SCAENICORVM , EX AERE
COLLATO
OB . MVNERA . ET . PIETATEM IPSIVS
ERGA . SE
CVIVS . OB . DEDICATION
SPORTVLAS . DEDIT
ADLECTIS . SING. XXXV DECVR
BOVILI [b]
SING. X. V. AVGVSTAL. SING * I
DEDIC. III IDVS AVG. SOSSIO PRISCO
ET COELIO APOLINARI . COS
CVRATORE
Q. SOSTO . AVGVSTIANO

Ad hujus basis latera leguntur nomina Universitatum Mimorum, & illustrium comicorum numero sexaginta, quæ brevitatis causa omittuntur; quæque in celeberrimi Gruteriani Operis pag. MLXXXIX. recensentur. Consulatus nota ad annum 169. M. Aurelio imperante, pertinet.

TA-

a COMMUN. b BOVILLI.

TABULA DECIMASEXTA.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

Histrionem inhac Tabula expressum ita larvatum, ut una cum ejus vultu caput etiam contegatur, si illius habitus, pileus, vestis, corporis gesticulatio attendantur, Veneto illi seni nostrarum comœdiarum, quem nos dicimus *Pantalone*, esse arbitror comparandum. Illius vestis pretiosa purpura constare dignoscitur, quam supra dorsum humerosque, manibus in eadem circumvolutis, intortam tenens, quæ tamen excurrit ad dexterum usque pedem quasi nudatum, nisi in quantum quodam calcei genere tenuissima pelle compacti, & tibiæ extremitati variis ligamentis alligati tegitur. Vestis limbus sub dextero brachio, quod concinne saltet, agitatur. De comœdorum vestibus agens Donatus [a] inquit: *Parasiti cum intortis palliis veniunt*. Utrum id possit etiam de hac persona dici, & hic aliquid adferre luminis, me latet.

Celebriores inter antiquioris ævi scenicos saltatores, cantoresque quidam Cajus Jocundus Exquilinæ Tribus adnumeratur, qui ob suam saltandi, canendi, nugandique peritiam immensam non tantum populi multitudinem, verum etiam tres illos Imperatores Galbam, Othonem, & Vitellium spectatores meruit habere, quod nobis inscriptio quædam marmorea, a Cl. Grutero [b] relata, testatur; quæ quum mendis corrupta esset, purgatior ab eruditissimo Antonio Francisco Gorio refertur:

a *Donat. in Vita Ter. circa fin.* b *Grut. To. I. Part. 2. pag.* CCCXXXI. *n.* 7. *Gori Inscript. Etrusc. To. II. p.* 176.

DIS . MANIBVS
C. IOCVNDO . C. F. EXQ. QVI XII. AN. VIX
ET SEPTIES SPECTANTIB. PVB. IMPP.
SER. GAL OTH. SAL. A. VIT. ET. P. R.
SALTAVIT . CANTAVIT ET PLACVIT
PRO IOCIS . QVIB. CVNCTOS . OBLECTABAT
SI QVID OBLECTAMENTI . APVD . VOS . EST
MANES INSONTEM REFICITE . ANIMVLAM
FAVSTVS NVNC INFAVSTVS
PATER FILIO ET SIBI FECIT

Quod egregii ſcenici actores Principibus viris in deliciis eſſent, e Dionis Epitome noſcitur, ipſe enim teſtatur a Caligula [a], ſaltoribus, & comicis addictiſſimo, Apellem comœdum ſummopere amatum fuiſſe, quin etiam Euthichianum hiſtrionicam artem profitentem [b], militiæ ducem fuiſſe factum, indeque ad Conſulatus dignitatem evectum.

TABULA XVII. ET XVIII.
CAPUT XVII., ET XVIII.

QUæ in proſpectu delineata exhibentur capita in Tabula XVII. e quodam marmoreo herma, quod apud me aſſervatur, non infimæ quidem cælaturæ, deſumpta hinc Faunum, ſeu Bacchum adoleſcentem, inde Silenum repræſentantia, ambo ad ſatyricos actores referri poſſunt, quæ perſonæ noſtra quoque tempeſtate in paſtoralibus Comœdiis immiſcentur, ſicut apud veteres in eorum ſcenicis celebritatibus, & Bacchanaliis.

Poſterior Tab. XVIII. parvum exhibet æreum ſimulacrum Græci artificii, quod acceptum referre debeo perilluſtri Domino Ignatio Maria Como, inter Neapolitanos viros eruditiſſimo, in celebrioribus Academiis cooptato, qui in præſentia Cardinalium, ac Summorum Pontificum hiſtoriam ſcribit.

Sedens repræſentatur, cruribus, humero, brachioque ſiniſtro

a *In Calig. pag. 130.* b *Idem pag. 366.*

ſtro, quo ſuæ tuniculæ limbum tenet, penitus nudatis. Ab ejus Larva, cujus bucca in modum cochleæ efformata, conſurgit coma, circa vultum contorta, & ſi ab externo corporis habitu argui fas eſt, concinnas cantiones videtur edere.

Dum hæc prælo mandantur, a D. Angelo Roccho, veterum monumentorum ſtudioſo, dono accepi marmoream inſcriptionem, quæ quum ad ſcenicam pertineat rem, hoc capite optimum duxi eam in medium adducere.

V. P. FABIVS. P. Ↄ L. FAVSTVS — PHOEBE VOCONTIA — V. POMPEIA. GN. L. SABBATIS

EMBOLIARIA ARTIS
OMNIVM ERODITA
HVNC FATVS SVVS PRESSIT
VIXIT ANNIS XII.

Vocabulum illud *Emboliaria* quid ſibi velit, ſupereſt conſiderandum. Illius meminit Plinius [a]. *Galeria Copiola Emboliaria reducta eſt in ſcenam*, necnon Salmaſius [b] in Notis ad Vopiſcum in Aureliano inquit: *Empolaria mulier (ita enim legendum, non Embolaria). eſt ſcenica, vel queſtuaria*. Hæc tamen correctio videtur non admittenda, ſi huic inſcriptioni, in qua aperte legitur *Emboliaria*, fides habenda ſit. Sequitur deinde laudatus Salmaſius: *Sed verius eſt Embolariam, vel Emboliariam mulierem ab Emboliis dictam, quorum mentio apud Ciceronem pro Sextio, ex Epiſtolis ad Atticum. Alibi oſtendemus Epiſodia, & Embolia eadem fuiſſe in rebus ſcenicis*. Idem prorſus ſentit Hermolaus Barbarus in Notis ad Plinium, qui de Epiſodiis & Embolliis verba faciens inquit: *Ut fortaſſe id Svetonio ſignificet, quum in Nerone dixit inter Pyrrhicarum argumenta Paſiphaë fabulam fuiſſe repræſentatam*. Erant ergo Embolia, quæ nunc Epiſodia, inter unum & alterum actum vulgo *Intermezzi*. Et ſicuti Exordiarii inter ſcenicos erant, ita quoque aderant Emboliarii, primi ad operis proloquium, ut ajunt nonnulli, ſecundi vero ad Epiſodia vulgo *Intermezzi*. Hoſce vero Mimos fuiſſe arbitror, qui ridiculariis geſticulationibus ſpe-

a *Plin. Hiſt. Natural. libr. 7. cap. 48.* b *Salmaſ. in Notis ibi p. 530.*

ſpectatores ad riſum moverent, inter quos *Phœbe* puella eo magis emicuit, quo magis in arte præcelluit, quamvis duodennis tantummodo fuerit. Hanc Inſcriptionem, ut ſecuriori ſervaretur cuſtodia, celeberrimo Kircheriano Muſeo dono dedi.

TABULA XIX.

CAPUT DECIMUMNONUM.

UT Veteribus larvas non ex partibus compoſitas, ſed ſolidas in uſu aliquando fuiſſe appareat, quibus faciem, caputque ſimul contegebant, hanc in præſenti Tabula Larvam aeream utrinque delineatam exhibeo, quæ apud Paulum Bugliellum Sabbathinum aſſervatur. Inferne mutilata hæc eſt, brevique tunicula, quæ genua non tangit, ac quodam palliolo ante, & poſt ſiniſtrum ejus humerum prolabente contegitur. Hujus generis pallio arcte adglomerato in quodam marmoreo diaglypho, quod apud PP. Societatis Ieſu in celeberrimo Rom. Collegii Muſeo cuſtoditur, indutus inſpicitur ſervus quidam, qui heri ſui currum præit, quod argumento eſt, perſonam hanc repræſentare aliquem ſcenicum ſervum, qui manibus pectori ſuperimpoſitis, animi deſignet mœſtitiam ſui, ut noſtris adhuc hiſce diebus in ſcena peragi videmus, quum a ſervis propria, vel dominorum ſuorum futilia infortunia ſcurriliter enarrantur.

Altera, quæ ſequitur, figura ex aere perſonati videtur adoleſcentuli, quem parva tunica ſuccincta contegit, & cujus clamydis, aut pallii limbi ab humeris prolabentes circumvolant, & qui grave pondus ſupra dorſum geſtare nititur. Nunc magis compoſite, & compte in ſcenam ſimiles ſervuli inducuntur.

De antiquorum ſervorum veſte inquit Donatus [a]: *Servi amictu exiguo conteguntur paupertatis antiquæ gratia, vel quod expeditiores agant.* De palliis eorumdem ait Begerus [b] fuiſſe *non longiora noſtratibus, ſed ampliora*; & apud eumdem

---

a *Donat. in vita Teren. circa finem.* b *Beger de Larvis cap.2.p.69.*

dem eruditissima Daceria addit [a]: *Pallia in actoribus fasciarum usum præstitisse ordinarie, quæ plerumque collo devolverent, nunc ex altero suspenderent humero, interdum etiam cinguli loco iis uterentur*. Quod verum esse patet ex his sigillis, atque aliis diaglyphis, & ex picturis in Terentio Vaticano.

TABULA VIGESIMA

CAPUT VIGESIMUM.

MIrabili sane artificio in una tantum signatoria gemma exculptas, & ex ea accurate delineatas, etsi prototypo grandiores, septem Larvas præsens Tabula exhibet, quarum una crines habet intortos, & circa frontem calamistratos, & in occiput rejectos, reliquæ vero sex, omnes ora habent instar conchylii, quatuor sunt calvæ, duæ capillorum concinnitate non multum inter se differunt. Media inter omnes Larva est Silenica, cum barba in quinque cincinnos distributa. In Gorlæana collectione num. 331. pari Larvarum serie sculptas gemma refertur, cujus in medio, quum una huic nostræ Larvæ omnino similis inspiciatur, Socratis imaginem eam autumat repræsentare Gorlæus [b], sex vero reliquas actores, qui in scena, personam Socratis agebant ad ipsum irridendum. An de mea hac gemma idem dicendum sit, nescio, quum enim Socratis vultus a Sileno non multum differat, vereor, ne tot Socrates multiplicentur, quot sunt Sileni Larvæ. Dicam potius, ne omnino a Gorlæo dissentiri videar, in hac gemma rusticum Chorum sex actoribus, quos inter Silenus primas tenet, constantem repræsentari. Chori hujusmodi inter unum, aliumque comœdiæ actum inducebantur, & dum unus de Choro canebat, silebant ceteri, ut inquit Lambinus [c]: *Personæ, ex quibus constabat Chorus, & cantabant, & loquebantur, quamquam, quod ad locutionem pertinet, una persona fortasse*

---

a *Ibidem*.
b *Gori. T. 2. p. 32. n. 311.*
c *Lambin. in Art. Poet. Horatii ad ver. 193.*

tasse pro omnibus loquebatur, reliquis adstantibus, & silentibus, sive viri essent, sive mulieres. Donatus a vero Chorum, & cantores alternis vicibus cecinisse autumat: *Sed primo una persona substituta est cantoribus, quæ alternis respondens Choro locupletavit, variavitque rem musicam, cum altera, tum tertia, & ad postremum crescente numero per actores diversos personæ, pallæ, cothurni, socci, & ceteri ornatus &c. reperti*.

In extima hujus Tabulæ parte alia adest Larva bifrons duos complectens vultus, juvenilem unum hederæ foliis vittatum, senilem alium, & satyro similem, cujusmodi personæ vel in pastoritiis comœdiis, vel in episodiis inducebantur, Chori enim his aliquando satyris constabant, ut inquit laudatus Lambinus [b]: *Satyros nudos introduxit inter actus tragœdiarum, vel statim post tragœdias recitatas*. Aliquando Bacchantibus, modo honestis, gravibusque personis, uti in Senecæ Tragœdiis videre est, prout poësis argumentum requirebat, ut habitus, & cantus illi responderet, secundum Horatii præceptum.

Ultima Larva capite calvo, barba oblonga, & calamistrata, naso simo, Socrati videtur non absimilis, & sub hac forte Philosophi persona ludimagistrum repræsentare voluerunt actores; quod non est a veritate prorsus alienum, quum Socratis personam in theatris introductam fuisse apud veteres certo sciamus, postquam id ab Aristophane factum est ad eum irridendum in *Nubibus*, tanto auditorum oblectamento, ac tanta illius Philosophi moderatione, ut, quum eorum plurimis illum cognoscendi cupido incessisset, ipse, ne hujusmodi carerent voluptate, suique aspectus cunctis facilius pateret, e subsellio surrexerit.

TA-

a *Donat. ubi supra circa medium.* b *Lamb. in Art. Poet. Horatii ad v.* 221.

TABULA VIGESIMAPRIMA.
CAPUT VIGESIMUMPRIMUM.

QUanta cujuſcumque regionis, & linguæ comœdorum copia Romam venerit, facile ex tot ſcenicis monumentis, quæ apud Magnates, ceteroſque rerum antiquarum ſtudioſos ſumma cura aſſervantur, dignoſci fas eſt. Ego quidem Larvarum, & monumentorum ad comicos ſpectantium, ſecundum regionum varietatem geſtu, & veſte diverſos, non paucam mihi, etſi exigui laris viro, copiam collegi. Perſonarum hanc differentiam noſtra adhuc ætate in theatris uſurpatam videmus; ſolent enim in ea introduci modo Neapolitanus aliquis, modo Acerranus, modo Genuenſis, Venetus, Bononienſis, Hiſpanus, Gallus, Germanus, Armenus, aliarumque nationum actiones imitantes.

Perſona quam hæc Tabula exhibet, aliquem forte ex his exteris comicis repræſentabat, & omni cura e cujuſdam gemmæ prototypo deprompta eſt. Pedes ocreati ſunt, militaris habitus, Larva, ſeu barbam, ſeu crines ſpectes, ad ſenium compoſita. Pedum, ſeu baculum dextera tenet inflexum, & gradu citato tamquam veteranus militari munere inſignitus ſe ad expeditionem paratum oſtendit, niſi dicas militem glorioſum imitari, cujuſmodi miros quidem mimos Auguſti, Caligulæ, Neronis, aliorumque imperatorum temporibus floruiſſe ex antiquis libris ſcimus, & ex marmoreis inſcriptionibus compertum habemus, & ex hac præſertim cuidam inſigni comœdo, Severo, & Caracalla imperantibus, poſita:

M. AVRELIO . AVG. L.
ACILIO SETTENTRIONI
PANTOMIMO . SVI . TEMPORIS
PRIMO
HIERONICAE . SOLO . IN . VRBE
CORONATO
DIAPANTON . LIB. IMP. DD. NN.
SEVERI . ET . ANTONINI AVG.
PARASITO APOLLINIS
ARCHIERI SYNOD. IIII.
VIR. A . . . .
HVIC RESPUBLICA .
PRAENESTINA
OB INSIGNEM AMOREM . EIVS
ERGA
CIVES . PATRIAMQ.
POSTVLATV POPVLI . STATVAM
POSVIT

In Præneſtinis ruderibus in immani baſi ſculpta reperta fuit. Ex ea vero, & ex aliis ſimilibus quantum Præneſtini in ſcena excellerent, apprime dignoſcitur, & præſertim Acilii Septemtriones, quod etiam alia in hoc opere relata monumenta teſtantur.

TABULA XXII.

CAPUT VIGESIMUMSECUNDUM.

DUodecim, quas in hac Tabula exhibeo Larvas ex quatuor ſupra triginta æreis, pleriſque cum argenteis oculis, & excellenti ſane artificio elaboratis, quæ penes me ſunt, delegi; quarum prima crinibus circa frontem criſpatis, ore hiante inſtar conchylii, trucique aſpectu ad aliquid formidoloſi in ſcena repreſentandum videtur inſerviſſe, quamvis tamquam in dubium id aſſeri nequeat, quum ad ludicra quoque recitanda apta fuerit. Os ad formam conchylii

in

in hac, & aliis larvis effictum, forte vocem actoris in recitando, ut in tubis fit, augebat.

Quæ ſequitur Larva Heroinam quamdam prægrandis magnitudinis videtur repræſentare. Talis quondam viſa eſt Romæ in Principis cujuſdam viri domeſtico theatro, ex qua tandem multi prodibant ſaltatores ſub illius veſte latentes, qui dein concinnas choreas ducebant.

Tertia Larva, cui caput quibuſdam faſciis circumdatum, & myſtaces in ſuperiori labro, ac mentum diductum, vultuſque naturalis, Orientali gemmarum mercatori hujus noſtræ ætatis aptari poteſt, eo prorſus modo, quo in noſtra theatra illum introducere ſolitum eſt.

Quarta, hederæ coronam, aureſque habens aſininas, fortaſſis Ignorantiam repræſentavit, ſeu potius quamdam Bacchantem, quarum plures apud Auguſtinum, & Gorlæum viſuntur,

Quinta juvenilem, & muliebrem exhibens formam, crineſque habens in occiput collectos, alicujus famulæ perſonam videtur repræſentare.

Sexta juvenili ætate, vultu nobili, & honeſto, fronteque pretioſis gemmis redimita, ad Heroicam Regiamque feminam repræſentandam forte inſervivit.

Septima, cui duæ pendent a fronte gemmæ, & quæ duos habet oblongos myſtaces, ad imitandum aliquem Orientis, Turcicique Imperii Præſidem poſſet adhiberi, quas quidem perſonas non raro in ſcenam inducere in more eſt.

Verumtamen omnium prorſus antiquarum Larvarum proprium uſum divinare futilis, incerti negocii eſſet, idemque pene, ac ſi quis ſomnia explicare curaret; multæ enim ad libidinem inventæ & efformatæ fuerunt.

TABULA XXIII.

CAPUT VIGESIMUMTERTIUM.

USum harum Larvarum ingenue fateor me nescire, nam priscorum hominum mores magna ex parte ignoramus, & nimius erat festorum numerus, in quibus his Larvis utebantur Antiqui, & fortasse quamplurimæ pro ingenio, nullaque certa ratione effictæ fuerant. Prima tamen, ob foramen, videtur alicubi infixa fuisse. Secunda patremfamilias fortasse demonstrat. Sexta viridarii custodem, & septima hominem Orientalis regionis.

TABULA XXIV.

CAPUT VIGESIMUMQUARTUM.

EX octo Larvis, quæ in hac Tabula delineatæ sunt, ambæ illæ, quæ primo ordine positæ visuntur, muliebrem, & naturalem vultum præseferenres, forte Prænestinas quasdam actrices repræsentant; in antiquis enim maceriis repertæ fuerunt Præneste urbe magni nominis ob celeberrimum Primigeniæ Fortunæ Oraculum, & qua plurimum comicos floruisse tum ex antiquis marmoreis inscriptionibus, aliisque scenicis monumentis, tum ex perampli theatri ruinis, quæ in ea cernuntur, arguere facile est.

Porro primo spaciosum quidem, & quod ego sciam; numquam in ullo alio antiquo monumento adhuc compertum ornamentum præsefert; quatuor enim plumis ejus capitis sinciput tegitur, totaque frons satis compte decoratur; præterea breves intortique crines ei sunt ad faciei latera, & aureus gemmatusque circulus circa frontem, quapropter seu Reginæ, seu alterius primariæ feminæ personam repræsentasse putanda est; altera vero calantica, & brevibus, ac calamistratis crinibus ornata ad aulicam famulam repræsentandam adhiberi posset.

Duæ illæ, quæ in medio delineatæ inspiciuntur, viri-

les

les Larvæ, informi ore, ad timorem, terroremque fortassis ingerendum, factæ sunt.

Quinta ad senilem potius ætatem indicandam propria, domestico pileolo contecta caput, alicui patrifamilias aptari posset.

Prototypus sextæ Larvæ, quæ subsequitur, ornatæ serica calantica, cujus institæ retrorsum procidunt, paucis capillis circa vultum intortis, a me emptus, una cum nonnullis argenteis Caracallæ numismatibus, in prærupto montanoque nemore, quod nuncupatur *l'Ariano*, Veliternæ ditionis repertus est. Hujus vetustissimæ civitatis, quæ supersunt monumenta, inter quæ nonnullæ theatri ruinæ, a Rev. Patre Josepho Roccho Vulpio Societatis Jesu Presbytero pererudite explicantur Tomo Quarto pag. 70. *Veteris Latii*, ubi tria ex poemate Sexti Turpilii, *Veliterna* nuncupato, refert carmina, per quæ vigens apud veteres Veliternenses mulieres calanticæ usus aperte dignoscitur, quem triginta circiter abhinc annis denuo resumptum fuisse idem enarrat eruditissimus auctor. Quod capitis ornamentum, cum ab eo hujus Larvæ non differat, mihi argumento est, ut opinor, calanticas hujusmodi fuisse adhibitas tunc, cum nonnullorum galericulorum usus exolevit, quibus Larvarum loco uti mos erat; nam Pitiscus [a] ait: *Romæ ante Livium Andronicum galeris, non personis utebantur*.

Septima larva, cui crines sunt collecti, & parumper contorti, elata & aperta facie, & quæ dentes, & linguam extra os protendit, symbolum veritatis esse videtur, capitique ejus margaritis contexta corona superimposita consonat; si cui enim veridico, & sincero aliquando quid mali contingat, tempore veritatis vindice, patrocinante, a cordatis viris omni honore cohonestatur. De hoc autem alibi fusius edisseram.

Octava bufonis similitudinem præsefert, ore præter modum hiante, forte ad delectandum simul, & sui timorem inspectoribus ingerendum.

TA-

---

a *Pitiscus in v.* Persona.

TABULA XXV.

CAPUT VIGESIMUMQUINTUM.

Alias octo Larvas, sex scilicet æreis laminis anaglyptice elaboratas, duas vero postremas gemmis incisas præsens Tabula exhibet.

Earum prima juvenem mulierem repræsentat crinibus compte circa frontem contortis, qui ad formosum sane vultum hinc inde procidunt calamistrati. Antiquitus muliebres Larvæ in more adhuc non erant. De hac re Pitiscum consule. An vero mulieres sine Larvis comœdias agerent, omnino me latet. Non credas, si originem theatrorum spectes. Cito tamen mulieres in scenam fuerunt invectæ, easque primus invexit Polyphradmonis filius Atheniensis[a]. Neophron vero Sicionius etiam pædagogi addidit personam, prout Suida testatur.

Quæ sequitur Larva, naturali capillamento, minaci vultu thrasonem quemdam designat, qui ampullas projiciens, & fortitudinem verbositate tantum ostentans, in prœlio arripit fugam, quæ persona pluries in theatris nostris repræsentata est,

Tertia juvenilis ætatis, capillis compte circa vultum contortis, Germanum aliquem referre posset.

Quartam vero, auribus, capillis, & barba mire brevibus, ob vultus rotunditatem alicui antiquo Batavo, quorum plurimos militiæ Romanæ nomen dare consuevisse ex inscriptionibus dignoscitur, referendam censeo.

Quinta adolescentulum exhibet cum pileolo, cui loco aurium, duæ sunt ansæ.

Sexta, si vultus lineamenta consideremus, gravem virum, & qui alicujus sibi cari triste infortunium defleat, imitatur.

[b] Horatii præceptum est in Arte poetica, ut persona in toto opere a poetis servetur semper eadem:

Sit

a *Suidas in voc.* Νέοφρον & Φρύνιχος.

b *Horat. ibi ver.* 123.

Sit . . . . . . flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.

Idem prorsus in Scenis ordo servabatur, quare & tristes, & ludicræ, ac denique cujuscumque generis larvæ reperiuntur.

TABULA XXVI.

CAPUT VIGESIMVMSEXTUM.

EX undecim, quæ in hac Tabula exhibentur, Larvis duæ in anaglyphis, ceteræ in aliis gemmis incisæ, ut hic delineatæ visuntur, prior & tertia Bacchanalibus, agrestibusque ludis celebrandis forte inservierunt; secunda monstrosæ prorsus formæ, & colossalis magnitudinis, ex illis esse videtur, uti alibi adnotavimus, apud veteres, quas ad metum, quasi umbræ essent, & phantasmata, ingerendum adhibere mos erat. Plautus [a] in Amphitr. id plane testatur.

Larva umbratilis. tu me minis territas?

Ex Festo [b] quid Maniæ, & Larvæ sibi vellent dignoscitur: *Manias*, inquit ille, *ait Ælius Stilo, ficta quædam esse ex farina in hominum figuras, quia turpes fiant, quas alii Manias appellant. Manias autem, quas nutrices minitantur pueris parvulis esse Larvas, idest Manes, quos Deos, Deasque putabant, quosque ab inferis ad superos emanare credebant.* Alii vero secundum Laurentium in sua Polymathia, ajunt Maniam Larium fuisse genetricem: *Quorum Larium proprium ac peculiare est*, inquit Paccichellus, *insaniam mittere*. Ita personatos nonnullos adolescentulos Socrati noctu domum repetenti sese obviam fecisse inquit Ælianus, *ipse vero eos aspexit imperturbatus*.

Quarta, & quinta bifrons Larva pastores, agrestesque armentorum custodes in festis ruralibus repræsentaverunt.

Sexto loco videre est quasi numisma aliquod, ubi tres visuntur exculptæ imagines, prima scilicet juvenis cujusdam leonis pellem supra dexteram gestantis, vultuque, & lævæ ma-

---

a *Plaut. ibi act. IV. sc. 2.*

b *Fest. de verb. signif. lib. 12. voc.* Maniæ.

manus actione laborem suum exprimentis. Altera sinistra coronam tenet, dextraque extensa vicinam sibi arborem indigitat, & supra dorsum juvenem defert, quod fortassis humanæ vitæ symbolum est, quum nomen decusque, nisi sudore plurimo, & post plures exactos labores ad Herculis exemplum, nequeant comparari.

Larvas, quæ sequuntur, in festis Bacchanalibus existimo adhibitas.

TABULA XXVII.
CAPUT XXVII.

OPtimi sane artificii Larvam gemma incisam naturali grandiorem primo loco positam præsens Tabula exhibet; barbatam, naso simo, magno capillamento capiti circumvoluto, & in frontis medio ingenti quadam gemma colligato; quum autem inter cilia Sol cernatur effictus, alicui Apollinis sacerdoti eam inservisse arbitror, seu cuique alii, qui in Apollinaribus celebritatibus carmina in ejusdem Numinis honorem recitaret.

Altera senilis imago vili panno, & philosophico prorsus more induta, capite vittato, pedibus, dextroque brachio nudis, super baculum innixa, lævamque manum supra pectus senili barba contectam tenens, eodemque brachio exerto, Democritum futiles hominum insanias ridentem repræsentat. Huic omnino similem imaginem refert Leonardus Augustinus [a].

Postrema vero figura, quæ inter cetera meæ collectionis scenica metalla connumeratur, adolescentulum quemdam repræsentat, qui naturali capillamento, brevique quasi subucula indutus, pedibus femoribusque nudatis, colligatisque post tergus manibus, & rotundæ basi verbena circumdatæ superinsidens vel mutam agit personam, vel secum ipse servilem suam conditionem deplorat.

TA-

a *T. 2. Tab. 95.*

TABULA XXVIII.

CAPUT VIGESIMUMOCTAVUM.

DUÆ aliæ in hac Tabula, ſupra jam relatis omnino ſimiles, ſcenicæ Larvæ repræſentantur, verum his caput eſt omnino detectum, totumque corpus Græco pallio ſuperindutum. Ambæ baculis innituntur, una vero earum oris, & barbæ extremitatem digitis leviter tangit, quaſi riſui indulgeat, altera ſub mento barbaque ſiniſtram abſcondit manum, fortaſſe ad modum plorantis, quæ viciſſim Heracliti, & Democriti perſonas referunt.

Duarum harum Græco, & quidem optimo artificio inciſarum gemmarum Orientalium mihi ab eruditiſſimo R. P. Petro Piovenio Soc. Jeſu Presbytero dono perhumaniter ectypum datum eſt, quarum typi in Parmenſi Muſeo, cum pluribus aliis ſcenicis monumentis aſſervantur; aliique permulti tam in celeberrimo Muſeo Mediceo, quam aliorum perilluſtrium virorum, pene his omnino ſimiles viſuntur, quibus ex omnibus, præſertimque ex his a me collectis, facile argui poteſt, quam frequens apud Romanos priſcos in ſuis adeo diverſis ſcenicis celebritatibus foret Larvarum uſus.

TABULA XXIX.

CAPUT VIGESIMUMNONUM.

ETſi noſtris hiſce temporibus in ſcenam ſaltatores ridicule perſonati introducantur, illi tamen cum antiquis apud Romanos comparari non valent. En igitur duos antiquos hiſtriones exhibeo, quorum ridiculam ſimul, ac terrificam potius figuram ne concipere quidem fas eſſet. Horum unus ſaltus edere videtur, pedes habens ocreatos, in reliquis vero uſque ad media femora leviſſimo tegitur velo, cujus limbi ob corporis geſticulationem poſt humeros prolabuntur, aeremque verberant. Brachium tantummodo cum

G de-

dextera manu apparet, eaque parvulum baculi, fortaſſis ærei, fragmentum in tunicæ ſinum immittit, quod collidebat fortaſſe alio ſimili bacillo, quem ſiniſtra poſt humeros abſcondit. Ex ejus Larva pileolus binis extremitatibus oritur, necnon immaniter aperit os, in modum conchilii contextum tenuiſſimis lineis, ex eadem veli textura, e cujus foramine naturale ſaltantis os apparet.

Altera e conſpectu poſita perſona, capite calvo, duobus tantum capillorum cincinnis, dextero videtur oculo luſciosa, ſiniſtro vero e ſua cavitate eruto, ut mancus appareat, ac riſum moveat, brachia poſt tergum tênet, ventrem habet detectum, præterquamquod tenuiſſima purpura ſeu velo amicitur, quo caput & pectus tegitur. Femoralia & caligæ non continuant, & ſupra ſuperiorem pedis partem cinguntur, ceterum ſatis concinnam crurium, & pedum habitudinem ad ſaltationem peragendam exprimit ſcurrili prorſus hiſtrionum modo, quos inter, Auguſto imperante, Pylades, ejuſque diſcipulus Ilas, nec non Neronis, ceterorumque Imperatorum temporibus, alii plures præcellentes fuere.

TABULA TRIGESIMA.

CAPUT TRIGESIMUM.

Harum Larvarum prior, & penultima, vultum Silenicum præferentes, forte actoribus in ruſticis celebritatibus inſervierunt.

Ultima vero, ſi crines circa frontem cincinnati, & in occiput tribus longis calamiſtris prolabentes, ac vultus ſpecies attendantur, alicujus hiſtrionicæ mulieris videtur perſona.

Quinta, quæ medium tenet, optimo ſane artificio in gemma ſignatoria inciſa, & ſuo prototypo major προτομὴ eſt mulieris heroico vultu duabus ſub collo, ac aliis duabus ſupra caput Larvis illi adnexis. Vultus princeps in colli portionem deſinens Palladis ſcientiarum Deæ eſſe digno-

ſci-

ſcitur, cujus crines in fronte ſubducti, & in occiput prolabentes, barbam effingunt alteri ſenili Larvæ, e cujus ore lingua prominet acuminata, & cujus fronti, & capillis alia ſuperadditur Larva calvo capite, & ore lineis tenuiſſimis diſtincto, quæ ambæ Deæ galeam componunt, ejus vero pectus alia non abſimili conflatur ſenili larva, capite pariter calvo, quo Deæ humeri pars tegitur, vultu deorſum verſo.

Hujus barbæ alia adnectitur juvenilis Larva, quæ loco Gorgonis Deæ pectori adhæret, & ferme anguineos habet crines.

Qui quatuor vultus προτομὴν Palladis componunt, quum aliquid abſtruſi deſignent, ab eruditis enarrandi erunt; de eis vero, quid ego ſentiam, proferam. Si illos veris imaginibus referri liceat, poſtremum illum ſenilem Socratem fortaſſis, alium vero ei adnexum juvenilis indolis Alcibiadem, aut alium ejus diſcipulum repræſentare crediderim, ni potius poetæ Horatii imaginem hic referat, quum illi per Cl. Urſinum in lucem editæ ſimilis ſit, nec non gemmæ ſignatoriæ, quæ apud me eſt, & nomine inſignitur, quam in lucem proferam Deo favente in XL. Diſſertationibus epiſtolaribus.

Duas vero reliquas, quibus Palladis caput conflatur, unam barbatam, & lingua exerta Platoni, aliam calvam Carneadi arbitror aſſimilandas.

Si autem divinari, & hunc Larvarum acervum ſymbolice lubeat interpretari, per eas Sapientiam ſignatam dixerim ſub Palladis figura, & circumſtare prudentiam ſenilem, & philoſophicas doctrinas, necnon eloquentiam, & poëſim, quarum primam prioris lingua in modum acuminati ac ferme trabalis clavi efficta præfigurat, alteram vero juvenilis ille vultus indicare poteſt, quum florenti ætate poëſis maxime vigeat.

TABULA TRIGESIMAPRIMA.

CAPUT TRIGESIMUMPRIMUM.

IMago, quam ſtantem hic vides, in quadam gemma inciſa eſt, & larvatam perſonam exhibet, cui breves ſunt crines, & ſtat, ut ceteræ, hiante ore, æreum, ſeu oſſeum fruſtulum læva tenet manu, quantum conjectari fas eſt, ſerratum, dextera vero claviculæ ſpeciem ſimiliter, ut opinor, æreæ, quo percuſſo in ſcena canebat, & ſaltabat viciſſim. In celeberrima Lucernarum, quam Sanctes Bartolus collegit, & publici juris fecit, collectione una inter ceteras num. 23. refertur, per quam quædam exhibetur Bacchans utrem ſuper humeros geſtans, ac quinque globulos, e totidem filis pendentes, ac circulo cuidam, quem illa dextra gerit, circumvolutos; quod inſtrumentum mihi videtur huic pene ſimile, quod perſona in noſtra Tabula delineata gerit.

In hoc ſcenico actore præ ceteris conſideranda venit veſtis illa, qua induitur, quæque tenuiſſima contexta eſſe purpura dignoſcitur. Ex ea actoris tunica, & femoralia ſimul conflantur, & adhæret tum brachiis, tum toti corpori ad manus & pedes uſque, qui nudi apparent. Sin autem alicui recentium actorum ſimilem dicere velimus, nulli ſimilius, quam Veneto portitori, canenti ridiculum quid, dicas. Actor hujuſmodi adeo forte induſtrius in choreis fuit, ut ejus memoriam in hac gemma ſignatoria veteres æternam ſervare voluerint. Quum vero in ſcenicis ludis ſumma opus eſſet impenſa, Curatores, ſeu præſides comicorum fiebant, ut ex inſcriptionibus patet apud Gruterum [a].

DECVRIONVM. COCCEI. L. CVRAT.
STRATONE. COMOEDO
IBYCO. PSALTE. CHRESTO. SVMPTVAR.
TARENTINO. SVMPTVAR.
IN. FR. P. XL. IN. AGR. P. XL.

TA-

a Grut. To. 1. par. 2. pag. CCCXXXI.

TABULA TRIGESIMASECUNDA.

CAPUT TRIGESIMUMSECUNDUM,

PLerosque scenicos actores purpura indutos fuisse testis est in Luculli vita Plutarchus, ut dicemus inferius. De scenicis vestibus loquens Donatus [a]: *Comicis*, ait, *senibus candidus vestitus inducitur, quod iis antiquissimus vestitus fuisse memoratur; adolescentibus discolor attribuitur*, ut apud Terentium in Eunucho videre est; temporum vero successu, saltem Luculli ætate, vestium color fuit immutatus. Vide nunc quam ex mea gemmarum collectione senilem personam anaglypho cælatam præsens Tabula exhibet, tenuissima superindutam veste purpurea, manicis usque ad carpum manus strictis, ac sub illius præpinguem ventrem cincta, inferius vero laxiore circa femora tibiasque, & aliquantisper prope pedes elevata. Teniæ duæ extremis tibiis circumvolvuntur. Hic e conspectu delineatus, ei, quem Cl. Augustinus Gemma *96.* refert, & Democritum reputat, omnino similis est, & vultu, ac veste, totoque corporis habitu ab eo nulla in parte difformis. Baculo recurvo sinistra innititur, dextram vero prope pectus sub barba calamistrata absconditam tenet, capite calvo, videturque aliorum gestus deridendo imitari, qua in re plurimum Stratocles, & Demetrius præcelluere, ut innuit Quintilianus [b]: *Maximos actores comædiarum Demetrium & Stratoclem placere diversis virtutibus vidimus: sed illud minus mirum, quod alter Deos, & juvenes, & bonos patres, servosque, & matronas, & graves anus optime, alter acres senes, callidos servos, parasitos, lenones, & omnia agitatiora melius; fuit enim natura diversa. Nam vox quoque Demetrii jucundior, illius acrior erat* [c]. Juvenalis vero de Græcis loquens actoribus inquit:

Aut Stratocles aut cum molli Demetrius Hæmo
Natio comœda est.

TA-

a *Donat. in vita Teren. circa finem.* b *Quintil. Instit. Orat. lib.* XI. *cap.* 3. *circa finem.*
c *Juven. Sat.* 3. *ver.* 99.

TABULA TRIGESIMATERTIA.

CAPUT TRIGESIMUMTERTIUM.

QUatuor imagines, quas hìc vides, duæ ex ære, duæ vero ex gemmis incisis sumptæ sunt. Prima captivum quemdam, tunica tantum contectum usque genua repræsentat, nudis pedibus, brachiisque, & toto fortasse pectore. Stat ipse e conspectu manibus protensis ac superpositis, caput habet opertum & Larvam hiante ore; maxima autem videtur mœstitia affectus secum ipse triste vel proprium, vel heri sui infortunium enarrare, vel potius deflere.

In suo de reconditis antiquorum lucernis opere huic omnino similem ex æreo annulo figuram in lucem prodidit Fortunius Licetus [a] ibique morem refert Antiquorum, qui cum defunctorum manibus parentarent, horum Mimorum chorum solebant inducere, quorum erat saltare, dum inter eos primas tenens, ut Gutheri verbis eloquar: *solus Archimimus facta ac dicta viri*, demortui scilicet, qui pone sequebatur, *imitabatur*, unùmque ex his autumat, cujus figuram attulit, quamobrem hic etiam noster inter illos adnumerari potest; quamvis Mimi non semper in funeribus fuerint adhibiti.

Altera, quæ sequitur, persona seminuda philosophico more, vultu senili, quæque digitis dextræ manus arrectis, quasi carmina recitat, oscillum, quod sinistra tenet, intuetur. Plures Romæ statuas huic similes videre est, ac præcipue in atrio Palatii Justinianorum marmoribus illustri. Comœdum sedentem, Larvamque ex abaco quodam, super quo duæ aliæ arreptam intuentem publici juris fecit Cl. Fulvius Ursinus, quod sub hujus initium operis innuimus cap. 6. Plinius [b] de Marco Ofilio Hilaro comœdo narrat, quod quum is maximo ab auditoribus plausu exceptus fuisset in theatro, dum die suo natali inter convivas Larvam, qua usus erat, contemplaretur extemplo fato cessit suo: *Personam,*

a *Fort. Licet. pag. 630.* b *Plin. Hist. Nat. lib. 7. cap. 53.*

nam, inquit, *ejus diei acceptam intuens*, *coronam e capite ſuo in eam tranſtulit*, *tali habitu rigens nullo ſentiente*.

Tertia huic omnino ſimilis eſt. Horum uterque comœdorum oſcillum intuens vel comicus, vel Poeta eſt, qui in aliqua comœdia, quam forte meditatur, ea Larva uti vult, vel forte uſus eſt. Rupi primus inſidet. Euripidem quum ſuas ſcriberet Tragœdias ſpeluncas petere, ibique inter horrorem & ſolitudinem tragica operis argumenta commentum eſſe Plutarchus teſtatum reliquit: ex hoc tamen Euripidem hic indigitari non adfirmo.

Super lignum torno elaboratum terræ infixum ſedet alter, quem prope baculus terræ ſimiliter infixus, in ſuperiore cujus parte aquilinum caput cernitur. In Dactyliotheca Cl. Gerlæi par. 2. fig. 306. aquilæ caput Socratis Larvæ adnexum refertur, at in re noſtra hunc baculum ornamento potius tribuerem, ni ſymbolice exprimat comœdi illius præ cæteris ſui temporis excellentiam, ſicuti aquila aves ceteras antecellit, uti ad Socratis indicandam ſapientiam, aquilam illi additam fuiſſe ſentit Gorlæus.

Sequitur lucerna, ubi Larva capillis tortis, qui hinc inde ſuper aures procidunt, efficta eſt. Nil habet notatione dignum, niſi quod in quodam columbario prope Latinam viam reperta fuerit, ex qua, aliiſque hujuſmodi Larvis, ac ſepulcralibus inſcriptionibus eruitur, ibi comœdos ſepultos fuiſſe.

TABULA TRIGESIMAQUARTA.

CAPUT TRIGESIMUMQUARTUM.

HÆc præter modum informis, ac ridicula imago accurato ſtudio e quadam Latino more elaborata gemma delineata, ſenilem repræſentat perſonam recurvo corpore, & citato greſſu ambulantem, cui caput in modum pyramidis acuminatus pileus tegit. Vultus naturalis eſt, ſed mento oblongo, tenui, ac pene acuto. Hic idem ſenis manibus mancus quid utri ſimile ſupra dorſum geſtat, quaſi eo pro vidulo utatur in itinere. Si locus divinandi daretur, fiſtulam, ſeu

ſeu tibiam utricularem crederem. Mihi equidem non videtur hæc figura ad Larvas pertinere. Aliam huic ſimilem numquam vidi, quamvis plurima abſurda reperi chimeræ ſymbola. Illius igitur enarrationem me potius latere fatebor, quam divinando abſona dicere. Eam autem hic libuit opponere, quoniam etſi comicam perſonam non repræſentet, ad rem tamen theatralem conducere puto. Hanc gemmam curis eruditi D. Jacobi Vicinelli civis Romani, Sacræque Cæſareæ Majeſtatis ab Epiſtolis acceptam refero. Unum verbum addam: nempe ut eruditi penſitent, an hic deſignetur ſenilis ætas morti proxima, quod tot folliculi fortaſſe innuunt, nam *homo bulla*, ut ait Varro in præfatione operis de Re ruſtica, *& eo magis ſenex*. Qui quamvis ad finem vitæ properet citiſſimo gradu, tamen avaritia premitur, quod monſtrat illud neſcio quid dorſo ejus incumbens, a ranæ forma, quæ avaritiæ ſymbolum eſt, non abhorrens, atque duo tridentes pro manibus infixi ſunt brachiis, quaſi habeat manus uncas ad corradendum lucellum, minime promptas ad dandum. Id etiam Ciceronis [a] ſententiæ reſpondet, qui ait: *Avaritia vero ſenilis quid ſibi velit non intelligo, quo minus viæ reſtat, plus viatici quærit*.

TABULA TRIGESIMAQUINTA.

CAPUT TRIGESIMUMQUINTUM.

PRima hujus Tabulæ figura in annuli aurei gemma inciſa, una cum nonnullis ſemiuſtis oſſibus in quadam marmorea urna ex eodem Columbario eruta, aliam exhibet ſenilem perſonam nudam, recurvam, & ante pectus gibboſam, manibus obtruncatis, pedibuſque ad ſaltationem compoſitis, variis e manibus, baculo & barba pendentibus globulis, quorum unus ſuper pedis malleolum inſpicitur. Hæc etiam quid ſibi velit, & quiſnam fuerit ejus uſus, neſcio. Si locus, ubi gemma inventa eſt, foret conſiderandus, quod utique non cenſeo, nam in hujuſmodi ſarcophagis plura huic ſimi-

a *Cicero de Seneƈt. circa finem.*

milia reperiuntur cælata opera, auro quoque conclusa, quæ solum, aut ea illis, qui tumulati fuere, in usu fu isse, aut illuc in amoris argumentum ab eorum consanguineis amicisque fuisse conlata, demonstrant, si inquam, inventionis locus foret considerandus, dicerem per eam vitæ vanitatem repræsentari, qua dum fruimur, sensim annorum & senectutis pondere gravamur, & reddimur debiliores, ac instar bullarum, quas pueri sapone efformant, evanescimus. Forte huic gemmæ Horatii [a] carmina conveniunt:

. . . . pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.

Sedentis aliam mulieris figuram juvenilis prorsus ætatis, nudo corpore, cui pedum adhæret, quæ dextra virilem Larvam supra femur innixam tenet, & crines in occiput colligatos habet, Thaliam comœdiæ præsidem Cl. Augustinus autumat repræsentare; in suo enim *De antiquis gemmis* opere, quamdam huic nostræ simillimam mulierem profert ore & vestium ornatu parum honesto, ad comœdiæ licentiam fortassis significandam. Verumtamen me non latet, Musas omnes tam marmore exculptas, quam æreis Pomponiæ Familiæ Consularibus numismatibus cælatas, si unam Musagetis Herculis imaginem excipias, talaribus vestibus esse contectas. Si vero per gemmas hujusmodi certas personas multoties repræsentari dicere velimus, quibus in theatris spectatores plauserunt, hac gemma mulier fortassis hujusmodi repræsentabitur, eo magis, quod, ut infra adnotabo, plures visuntur in antiquis monumentis personatæ, ac seminudæ mulieres, quæ histrionica arte præcelluere.

TABULA XXXVI.

CAPUT TRIGESIMUMSEXTUM.

QUam præsens Tabula affabre cælatam exhibet gemmam signatoriam Eminentissimo & Reverendissimo Philippo Cardinali Gualterio dono dedi, & eam postmodum ex illius hæreditate D.Antonius Borionius, a Boriono autem anti-

H qua-

[a] *Horat. de arte Poët. ver. 9.*

quarum gemmarum amantiſſimus Eques Ugo Smilhſon Britannus compararunt.

Comicus ſenex per hanc repræſentatur, planipes, tunica & pallio, tenuiſſima purpura contexto, ad genua prope producto, indutus, & Larva calvo capite perſonatus, qua, ut ait Pollux, ad ſenilem repræſentandam perſonam uti mos erat, ſpiſſa barba, ore hiante ad gaudium riſumque compoſito. Supra ſphericam baſim una cum pedo viſitur juvenile oſcillum.

Duæ hujuſmodi Larvæ tam diſſimiles mihi argumento ſunt, figuram hanc alicujus Pantomimi perſonam exhibere. quorum erat diverſas in theatro perſonas repræſentare. Quod vero comicus hic ſiniſtra ornatam catenam ovalis figuræ tenere videatur, hoc fortaſſe innuit, præmia reportaſſe ob bene actam utramque perſonam, quapropter ad facti memoriam ſimili ſe forma in gemma cælari voluerit. Quæ autem in ſcenicis magni nominis actoribus remunerandis Romani Populi fuerit largitas, & munificentia, & quare comœdi ingentem divitiarum vim ſibi comparaverint, apud Ciceronem, & alios videre eſt.

TABULA XXXVII.

CAPUT TRIGESIMUMSEPTIMUM.

QUatuor hujus Tabulæ figurarum, quarum tres in gemmis inciſæ ſunt, una vero ex ære conflata, prima, ſi illius manus ſimul junctæ femoribus ſuperpoſitæ, ac ejus Larva prægrandis oris, e qua in duos limbos pileolus deſinens derivatur, conſiderentur, ſervi perſona videtur. Baſi ad inſtar ſcrinii inſidet, brevi tunicula præcingitur, qua etiam femoralia componuntur, tibiis decuſſatis. Begerus ait in ſuo *de Larvis* opere, eos, qui in theatris ſervi perſonam repræſentabant, Larva quadam uti fuiſſe ſolitos, quæ non ad ceterarum modum circa vultum actoris ornamento fuiſſet, ſed in pileoli rotundi modum dumtaxat terminaret. Servus hic ſuper humeros ſcrinium heri ſui juſſu geſtaſſe videtur, quod cum humi, ſe ſe reficiendi gratia, depoſuerit,

vul-

vultu ad mœſtitiam compoſito ſuæ luget ſervitutis duritiem. Huic omnino ſimiles perſonas per ridicularios quoſdam ſervos crederem in theatris noſtris repræſentari, qui ob delatum Domini juſſu vidulum defatigati, eum in terram projiciunt, illique ſuper inſidentes, longam, ac jocoſis plenam dicteriis auditoribus habent concionem.

Secunda pueri cujuſdam figura Baccho non abſimilis, tunicula induta, tibiis nudis, ac utre ſuperinſidens, larvata, manuſque poſt tergum converſas tenens, primam Theatrorum, Larvarumque originem innuere videtur, quæ ex feſtis in Liberi honorem ab Atticæ Villicis, vindemiarum tempore, fieri ſolitis ſua traxere primordia; capro enim mactato, uno tantum pede ſuper utrem inflatum & illitum ſaltabant, ſubſannante interim, in modum ruralis theatri, populo circumſpectante, ſi cuidam, prout facilis erat negocii, in terram labi contigiſſet. Quod innuere videtur Virgilius [a] Georg. Secundo:

Præmiaque ingentes pagos, & compita circum
Theſeidæ poſuere, atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos ſaliere per utres.

De Italis poſtea loquens, ad quos uſus Larvarum, & hic ſaliendi mos pervenerat, inquit:

[b] *Nec non Auſonii, Troja gens miſſa, coloni*
Verſibus incomptis ludunt, riſuque ſoluto,
Oraque corticibus ſumunt horrenda cavatis.

Hujus figuræ vultus referri poteſt vel ad mœſtitiam, quod male ceſſerit ſaltus ſupra utrem, vel ad ſcurrilitatem, ut conjici potius poteſt ex manibus poſt tergum retortis, vel etiam ad jactationem quod bene, & ex ſententia ſaltaverit, dum in utre, quaſi ſuæ victoriæ ſigno equitat. Adi, ſi lubet Gorlæum, qui Tabula 308. tribus exhibet diverſis modis ſaltum, quem ſupra utrem plures ſatyri edunt.

Tertia, quæ ſequitur, perſona in proſpectu delineata, virum deſignat purpurea, ſed tenui tunicula indutum, femoribus, cruribus, brachiiſque ferme nudum, manibus

a *Virg. ibi. v.* 382. b *Ibid. v.* 385.

claufis, & pectori admotis, ac larva prægrandis oris in duos limbos hinc inde definente perfonatum; eo forte corporis geftu & habitu hic repræfentatur, quo in fcena magno fpectatorum plaufu recitaverat. Ita opinandi mihi argumento eft ramus ille palmæ, qui juxta hujus perfonæ pedes appofitus infpicitur.

Quarta perfona vero mulier eft adolefcentula, pedum finiftra, Larvam dextra geftans, & Thaliam Mufam videtur repræfentare, nam hic honefto, gravique vultu, & talari induta vefte effingitur, eo prorfus modo, quo in veteribus anaglypticis monimentis exculpta eft, cui mire convenit verfus.

Comica vita Thalia tibi eft, morefque reperti.

TABULA XXXVIII.
CAPUT TRIGESIMUMOCTAVUM.

IN pluribus farcophagis feu in fronte, feu ad eorum angulos exculptæ nonnumquam Larvæ confpiciuntur, & quidem non ad ornatum tantum, ut multi opinantur, at quandoque ut ibi comicos, qui illis utentes celebres in fcena evafere, fepultos fuiffe dignofcatur, quod & ab infcriptionibus, quæ in ipfis farcophagis infcriptæ occurrunt, & ab eorumdem comicorum vultibus fub ipfis Larvis latentibus arguitur. Duas hujus generis coloffeas perfonas repræfentantes larvas in quodam farcophago in Mufeo RR. PP. Societatis Jefu exiftente exculptas hæc Tabula exhibet, fub quibus tum oculi, tum ora naturalia comicorum cernuntur; quorum frontes regalibus vittis, vultus calamiftratis crinibus, mentum vero barba, & muftaciis contortis, barbarico more, exornantur. Fortaffis perfonas induiffe eofdem illos comicos, qui ibi fepulti fuere, exiftimarem. Quod vero perfonæ hujufmodi magno fpectatorum plaufu, in fcenam induci folerent, idem Bergerus [a] in laudato opere teftatur, fcribens: *Hæ vero terribiles Larvæ ab iis fumebantur populis, qui loco-*

a. *Berger. de Larvis cap.* 2. §. VI.

locorum intervallis disjuncti more habituque peregrino minus vulgo cogniti erant, eoque magis movebant.

Figura altera e quadam mei juris gemma delineata est, & adolescentulam e conspectu positam, tunica & clamyde indutam repræsentat, quæ oblongum palmæ ramum sinistro brachio protenso, dextero autem muliebrem juvenilem Larvam tenet, quam serio & attente, vultu in latus respiciente, intuetur, meditaturque, quasi secum ipsa mente revolvat, quantum sibi honoris ea Larva in scena adsciverit; ni potius opinari velimus incitamentum esse ad præmia, laudesque per poesim capessendas.

TABULA XXXIX.

CAPUT TRIGESIMUMNONUM.

ETsi in hac Dissertatione non rotunde exculptas Larvas, sed diaglyphas mihi in animo proposuerim in lucem dare, quæ, utpote prægrandi forma, vulgo appellantur *Mascheroni*, quas ad frontes domorum ornandas, atque ad fontium scaturigines Antiqui destinarunt, ac quarum plures tum in atrio ædium DD. Familiæ Cremoniæ prope nummulariam mensam S. Spiritus, nec non in aula Vaticani Palatii, & alibi prostant; nihilo tamen minus unam hic referre placuit. Per hanc aliquod fortassis magnum flumen repræsentatur, nam labia ejus, & barba ex frequenti aquarum cursu apparent detrita, quod plane erroris ansam præbuit credentibus, illas ad Oracula reddenda inservisse. Ingens hoc marmoreum caput inter quasdam macerias prope Neapolitanas saluberrimas aquas repertum, una cum nonnullis cælatis gemmis a D. Francisci Henrici de Grassis Comitis Planuræ, Nobilis Bononiensis munificentia dono accepi.

Altera Larva excellentis sane operis barbam habens calamistratam, crines contortos, & os præter modum hians, ad personam Ægyptii, seu alius peregrini hominis repræsentandam fortassis inserviebat.

Postremæ imagines muliebres seminudæ, sinistris pedum, de-

dextris vero Larvas tenentes, duas, ut opinor comicas feminas repræſentant, quæ paſtoralem perſonam in ſcena egerunt, quod & ex arboris trunco, penes quem una ſedet, & ex ſcopulo illo ſeu ſaxorum congerie, ſuper quam altera dextero innititur pede, apprime dignoſcitur.

TABULA XL.

CAPUT QUADRAGESIMUM.

HUjus Tabulæ figura, ex quadam ſignatoria gemmà deſumpta, juvenem exhibet feminam, crinibus compoſitis, ac in occipite colligatis, & calantica ex velo tenuiſſimo tectis. Seminuda apparet, rotundæque baſi ſuperinſidet, eidemque ſiniſtra manu innititur, dum primoribus digitis Larvam e calantica ſuſpenſam tenet, tenui faſcia, in duos limbos terminante, retro contectam. Mulier hæc, cujus propter nudos pedes baculus jacet inflexus, naturali ſui vultus habitu ſibi videtur gratulari, dum lubenti animo Larvam contemplatur; quapropter dicendum hiſtrionicam hanc fuiſſe, & quidem celebrem mulierem. Corpus fere nudum ejus temporis nimia morum licentia permittebat.

TABULA XLI.

CAPUT QUADRAGESIMUMPRIMUM.

ALiam exhibet ſequens quadrageſima prima Tabula, ex ſignatoria gemma depromptam adoleſcentulæ figuram. Quum autem gemma ipſa confracta ſit, in ea veſtis tantummodo ſuperior pars apparet, ceterum ipſam fuiſſe ſeminudam aperte dignoſcitur. Larvam virilem calamiſtratam ſiniſtra ſub mento fulcit, quam dextra crinibus arreptam tenet ſuſpenſam; eamque læta inſpicit, quod forte per eam ſibi in ſcena popularem plauſum comparaverit. Protoma Platonis e regione ſtat, quod fortaſſis comœdia, ſeu tragœdia, quam egerat hæc mulier, Platonica doctrina eſſet referta.

Alteram Larvam Silenum, vel Faunum repræſentare autumo ob barbam, crineſque criſpatos ſatyrorum more, naſumque ſimum. Ter-

Tertia Larva toreuma eſt eo lapide cœlatum, qui in Hiſpania, & Africa effoditur. Ex oris, & faciei forma virum Afrum repræſentare crederem, & præcipue Æthyopem quemdam.

TABULA XLII.

CAPUT QVADRAGESIMVMSECVNDVM

PRima hujus Tabulæ imago, cui nomen quoddam ſubſcriptum eſt, puellam veſte ad talos uſque indutam repræſentat. Quod tali ſolerent Tibicines modo veſtiri, teſtis eſt Horatius: [a]

Tibicen, traxitque vagus per pulpita veſtem.

Duas præ manibus tibias diſpares geſtat, & ob capillorum incomptam formam, paſtoritiæ feminæ; quæ tibiis egregie caneret in ruſticanis fabulis, referri poteſt; quod etiam ex quadam Satyri larva eam prope pyramidi impoſita dignoſcitur.

Quæ ſubſequitur, juvenis imago eſt, qui ex Larva, quam ſuper lævum femur tenet, comicus apparet, & fabulas heroicas egiſſe crederem ob clamydem, quæ illi cetera nudo humeros veſtit; plures enim Equites, ac Cives Romani in ipſa juventa, ut genio indulgerent, ſcenam conſcendere minime probri habebant. Hos inter Publius Valens connumeratur Anagninus, qui licet equeſtris ordinis adoleſcens, alacri præditus ingenio, verſus elucubrare, & canere, ac in ſcenam perſonatus apparere Nerone imperante in deliciis habuit, qui poſtmodum Vitellii temporibus Legionis dux factus militavit. Res ab eo geſtas, ac lacrimabilem exitum illius belli narrat Cornelius Tacitus.

Tertia imago ſenis nudi, ac ſuper ſcamnum ſedentis ſiniſtra manu juvenilemLarvam ſuſtollit, dextramque ita ſuſpenſam tenet, ut vel recitare, vel fabulam comminiſci videatur.

Porro aliam etiam ridentis juvenis Larvam e regione poſitam habet, quæ fulcro cuidam innixa eſt, quod columellam eſſe crederem, ut paſſim vidimus in hoc opere. Itaque per ſedentem illum ſenem aliquem ſcenicorum operum

a *Horat. de art. Poët. v. 215.*

rum auctorem, qui varias excogitet perſonas, ſeu Pantomimum aliquem, qui varias perſonas repræſentaverit, arbitror indigitari, vel quod hic ſenex etiam puerili ætate, carmina pangeret, & fabulas aut fecerit, aut egerit.

TABULA XLIII.

CAPUT QUADRAGESIMUMTERTIUM.

Quam cernis mulierem coma incompta, ac retrorſum religata ſcopulo inſidentem, ſuperne nudam, indutam veſte purpurea, & tenui, qua coxendices ſeu femora, & crura teguntur, hiſtrionicæ arti addictam fuiſſe puto. Extenſo dextro brachio, atque ſiniſtro innixa ſedili, digitum indicem ſuſtollit; obliquo autem vultu expreſſa eſt, & recitanti ſimilis, vel comicæ actioni ſtudens, ante Larvam contra ſtantem ſupra rotundam baſim. Hæc Larva muliebris ore grandiori capillamentum habet, quod ambit caput, & ſpeciem quamdam mitræ in fronte repræſentat.[a] Bergerus ait: *Ad Larvam ſcenicam acceſſit ornatus, qui altius eminuit*, & præcipue in Larvis muliebribus. In hanc ſententiam pedibus it Salmaſius, ſed exiſtimat, hunc ſupra frontem capillorum cumulum partem ipſius Larvæ fuiſſe. Uterque[b] Pollucem ſequutus eſt, qui hunc cumulum ὄγκον vocat, ac Græcum Λ, referre dicit. Hæc profecto Larva ſimilis videtur Λ, ideoque Pollucis verbis reſpondet, eoque magis, quod Salmaſius affirmat, capillos circa illam prominentiam obductos fuiſſe, ut in hoc diagrammate.

TABULA XLIV.

CAPUT QVADRAGESIMUMQUARTUM.

Multæ comicorum figuræ in hoc opere conſpiciuntur, itidemque multæ feminarum ſcenicarum abſque Larva, ut hæ duæ, quas hic exhibemus. Seminudæ ſunt, & toto corpore in conſpectu, præter faciem, quæ in latus reſpi-

a *Berger. cap. 2. §. 16.* b *Pollux lib. 4. ſect. 133.*

ſpicit, obverſæ: baculis detortis, & terræ infixis, innixæ earum cubitis, hæc ſiniſtro, illa dextero, ac ambæ tenent Larvam, quibus fortaſſe uſæ ſunt in ſcena. Hæ mulieres ſic compoſitæ videntur fuiſſe præſtantes in ſaltatione, quales fuerunt Timeles, aliæque mulieres, quas nominat Juvenalis fictis nominibus, nempe Appula, Tuccia, Mævia, Galla, Flora, Catulla, Procula, & nonnullæ aliæ, ad corripiendas Romanas feminas, quæ ſe in ſcena proſtituebant.

Altera Larva veritatem deſignat, ut Leonardus Auguſtinus autumat. De quadam Larva huic noſtræ ſimili, quam num. 36. adfert, capillis eodem modo inſtar undarum criſpatis, & circa caput compreſſis, & lingua ore exerta, idem auctor ait in Notis, quibus Larvam illam illuſtrat, frondem mali perſici pendere ex ejus ore, & quum linguæ ſimilis hæc ſit, fructus vero cordi, malum perſicum ſymbolum eſſe creditum veritatis. Frondes quoque hujus arboris in capite Iſidis conſpici dicit, Ægyptiorum Deorum ſimulacra ex ejus trunco effingi ſecundum Theophraſtum, nec non amuleta, ut illud, quod ex Iſidis collo pendet, quod verba vera innuere ſcribit. Cui hæc minime arrident, videat, an hæc Larva Manducum illum repræſentet, quem idem Auguſtinus ait habuiſſe ingentem buccam, dentes prælongos, pallidum vultum. Hæc ſimilis eſt actori noſtræ ætatis, qui Bergomatem ruſticum, vulgo *Zanni* imitatur, qui ſic fortaſſe appellatur a dentibus recurvis, atque exſtantibus, Italice *zanne*, vel ſic dictus eſt quaſi Sannio. Videſis Menagium in libro, cui titulus *Origine della lingua Toſcana* V. ZANNI.

TABULA XLV.

CAPUT QVADRAGESIMUMQVINTVM.

IN hac Tabula primum apparet ſenex quidam naturali vultu, brevibus crinibus ac barba, qui in faciem ſpectat, volumen, vel neſcio quid aliud tenens manibus, ſiniſtro crure, ac brachio nudo. Sub ipſo alia adeſt figura ſenis in latus proſpicientis, baculo recurvo innixi, & ſiniſtra innuentis.

tis. Hi ambo ſenes comicos dicerem Græculos, qui palliatas agebant; prior enim pallio indutus eſt apertiſſime. Quod ſi larvati minime ſunt, forte illis verba accommodanda ſunt Feſti, qui ait: *Per Avellanos, qui proprie vocantur perſonati, quod jus eſt iis non cogi in ſcena ponere perſonam, quod ceteris hiſtrionibus pati neceſſe eſt*. Cupidinis figura, quæ ſecundo loco inſpicitur, Jocum crederem repræſentare, nam illi caput, & faciem velat Larva, quæ Venetæ illi ſimilis eſt, quæ vulgo *bautta* dicitur. Innitur baculo ſpeciem tridentis referenti, quod Jocus comes ſit Veneris e mari natæ, teſte Horatio:

Sive tu mavis, Erycina ridens,
Quam Jocus circumvolitat, & Cupido.

Poſtrema puerilis imago repræſentat Jocum theatralem, nam Larvam ſenilem, pedumque gerit, inſtrumenta, quæ in theatris uſuveniunt. Hæc figura e gemma ſignatoria delineata, reperta eſt in via Oſtienſi in loco, qui appellatur Vicus Alexandri a Marcellino, ubi translationem Obeliſci Conſtantii refert. Ibi paucis ab hinc annis nobile Mauſoleum detectum eſt e conſpectu Tyberis, in quo cenotaphium illud ingens erat, in cujus fronte novem Muſæ affabre, ac miro plane artificio ſculptæ fuerant, quodque a Clemente XII. in Capitolium una cum præſtantiſſimo ſtatuarum, protomarum, inſcriptionum, & aliarum vetuſtatis reliquiarum theſauro invectum fuit, ad nominis ſui æternam famam, atque eruditioni, & bonis artibus perennem parandam utilitatem. In ejus Mauſolei Columbario inter ceteras hæc inſcriptio erat ad ludos ſcenicos ſpectans:

P. CAESENNIO GRATO
IOC. SCAENICORVM
ET . . . . . .

Huic aliam addam inſcriptionem, repertam anno 1726. in Via Appia ſiniſtrorſum antequam ad Portam Capenam pervenias, in eo Columbario, de quo verba feci pag. 47. Diſſertationis *De Bulla aurea*.

P. CA-

P. GAVIVS ARMONIVS
IOC. SCAENICORVM
VIX. ANNIS. XXIIII. M. VI.

Hanc inſcriptionem edidit C. V. Dominicus Georgius Cardinalis Imperialis a Bibliotecha, at ſecundo verſu legit LOC. ſcilicet *locator*, quam lectionem ſuam confirmat alia inſcriptione Mediolanenſi, in qua ſcriptum erat: CVRANTE CALEPODIO LOCATORE. Fateor nil facilius, quam me erraſſe, quum ibi quamplurimas uno die inſcriptiones exſcripſerim.

TABULA XLVI.

CAPUT QVADRAGESIMVMSEXTVM.

LArva bifrons ſuper abacum locata tribus caprinis pedibus innixum, ex gemma ſignatoria, in qua egregio artincio inciſa eſt, delineata fuit. Utraque facies juvenem repræſentat, nec multum inter ſe quod ad vultus lineamenta differunt. Pone eumdem abacum Victoria adſtat, quæ ſiniſtram alteri earum Larvarum porrigit, quaſi deoſculandam. Innuit fortaſſe poſt partam victoriam, rebuſque tam privatis, quam publicis in pace compoſitis, ſcenicos ludos in theatra revocandos eſſe.

Ex quodam toreumate delineata eſt Cupidinis figura ſedentis, quæ inferne poſita eſt. Hic Cupido manibus tenet neſcio quod inſtrumentum, ſuper quod hinc inde poſitæ duæ Larvæ obverſæ, oblonga barba, ac ſenili ætate. Quid hoc inſtrumentum ſit, prorſus ignoro; ni forte ſit theca, in qua incluſæ eſſent Larvæ illæ, quas Cupido inde extraxerit, ac ſuper eam locarit; vel inſtrumentum muſicum, quod Cupido pulſat, ſimile eis, quæ viri, mulieresque Germani, ambubajæ ſcilicet, & balatrones apud nos commigrantes etiam nunc pulſare ſolent. Apud Gorlæum num. 531. Venerem, ſeu, ut vult Licetus, Thaliam

inspicimus humi sedentem, quæ citharam, vel lyram inter crura sustinet, quam coram Cupidine, & Joco pulsat. Quapropter suspicor, an hoc etiam instrumentum citharam repræsentet, rudem quidem, & chordis non bene expressis. Utcunque res se habeat, puerulum hunc Genium esse comœdiæ autumo propter duas Larvas.

TABULA XLVII.

CAPUT QVADRAGESIMUMSEPTIMUM.

UNdecim Larvæ hic delineatæ sunt, prima quarum, & tertia, secundum Augustinum a, quum valde deformes sint, & ore hiante, servos repræsentant. In hortis Matthæorum in Monte Cœlio duo sigilla exstant e marmore cum Larvis, quæ his valde sunt similes. Alterum dedit Sponius in Miscell. sect. 9. non dissimile his, sed laurea, & coma hinc inde recidente per genas.

Secunda, capite calvo, lato ore, & barba calamistrata Ægyptio more, ut videre est in quadam protome ingentis magnitudinis in hortis Ludovisiis, una est ex illis Larvis, quibus antiqui in Bacchanalibus utebantur, quas Sillicas vocabant, quod essent Sileno similes. Nonnullæ sunt in Augustini collectione parte 1. num. 23. & 24.

Quarta Canopum ferme repræsentat tot illis teniis circa caput complicatis. Utcumque sit, virum Ægyptium repræsentare videtur, vel alium quemdam ex Oriente.

Quinta duabus Larvis constat, ac vultu naturali ejusdem fortasse comici, qui duabus illis usus est.

Sexta calvo capite, & corona hederacea, & barba oblonga, & novem calamistris obtorta, ad Bacchanalia apta erat.

Septima muliebris Larva est, super rotundam basim locata. Adstat parvus Cupido, qui fugere videtur perterritus. Hic forte Comœdia, & Jocus repræsentantur. Quod Lar-

a *Aug. Par. 1. n. 26. de Gemmis.*

Larvæ perterrefacerent pueros, habemus ex Martiale: a

Sum figuli lusus, Rufi persona Batavi,
Quæ tu derides, hæc timet ora puer.

Hinc lucem adferre possumus anaglypho marmoreo Villæ Pamphiliæ ad Portam Aureliam, cujus ectypum in fronte hujus libri inspicitur.

Octava capillos, & barbam habet calamistratam, & hominem peregrinum repræsentat, a quibus etiam Larvas, & habitus Romani desumebant, quum ii Urbem adibant vel servi, vel captivi. Nos etiamnunc in comœdias introducimus Orientales viros, quos *Levantini* appellamus.

Nona similis est vel nautæ, vel plebejo homuncioni, quos Neapolitani *Lazzaros* vocant.

De decima, & undecima nil mihi dicendum superest, Larvas tamen esse patet.

TABULA XLVIII.

CAPUT QUADRAGESIMUMOCTAVUM.

PRima Larva colossalis est Silenis illis similis, quos ad choros canendos in scenam producebant Antiqui. Differt tamen ab eis circulo illo grossiore, quo frons ejus circumdatur. Videtur nonnihil peregrini in se habere, quod in Larvis minime mirum est, nam hinc inde Romani formas eorum desumebant: Huic circulo fortasse Varro apud Nonium alludit his verbis: *Item tragici prodeunt capite gibbero, quum antiqua lege ad frontem supercilium accedebat.*

Secunda pariter colossalis est, & juvenculam repræsentat capillis calamistratis circa frontem, & genas usque ad cervicem. Ingenua, sed barbara apparet, ac dolore confecta.

Tertia calvo capite, ac vultu quasi squamis cooperto, marinum Numen forte repræsentat. Hanc gemmam annularem dono mihi dedit Eques Paulus Petrus Lilius Avenionensis

a Martial. lib. XIV. Epig. 176.

ſis rerum antiquarum amantiſſimus, & eruditione ſatis ornatus.

Quarta notanda eſt ob comam in quatuor ordines diſtributam, & in fronte obtortam uſque ad genas. Naſum habet acutiorem, ſub ea hæ literæ ſculptæ ſunt PILOG, quod nomen vel artificis, vel comici eſt.

TABULA XLIX.

CAPUT QVADRAGESIMUMNONUM.

PRima Larva gigantea forma eſt genis grandioribus, necnon naſo, & ſuperciliis. Barbam habet in ſeptem calamiſtros diſtributam. Conchylium pro pileo habet, deſinens in circulum piloſum tenia in medio obligatum. His Larvis utebantur Antiqui, ſi Panvinio [a] credimus, in Feſtis Deorum, atque in Ludis, ac inde in ſcenas tranſierunt, ſed minori, ac minus enormi forma.

Secunda capite calvo, ingenti vultu, ſuperciliis, naſo, & ore, ſceleto ſimilis. Paccichellius ait: *Olim in tricliniis, vel conclavibus ſupra menſas crania, ſeu Larvæ ſuſpenſa erant, aut ſic aptata, ut eorum articuli, vertebræque in omnem partem verterentur ad convivarum humanæ conditionis admonitionem, largiorique vino indulgendum.* [b] Petronius Arbiter verba facit de quodam ſceleto argenteo in convivium adlato. Hinc patet ab omnibus animi affectionibus, a varietate Numinum, diverſiſque humanæ vitæ conditionibus deſumptas eſſe tot larvas, tantiſque hominum gradibus, & nationibus ad multimodos uſus inventas. Qui autem iis bene utebantur illuſtres erant, ut ex multis inſcriptionibus patet, quarum unam tantum hìc adferam ex Grutero [c] e Græco in Latinum a Benedicto Stegio verſam

HIC SVM PÆSTEIVS. VITÆ MODO FINE PERACTO
CONDITVS, HISTRIACÆ NOBILIS ARTIS HONOS
TER SENOS ANNOS ASCLEPIODORVS ADÆQVANS
MATREM HABEO TERRAM, QVA PRIVS ORTVS ERAM.

TA-

---

a *Panvin. de Ludis circenſibus.* b *Petr. Arb. ſatyr. cap. 34.*
c *Grut. To. 1. part. 2. pag. 332. n. 5.*

TABULA L.

CAPUT QUINQUAGESIMUM.

Decem & ſeptem Larvæ in hac Tabula delineatæ ex totidem gemmis, inter ſe admodum variæ ſunt, & in comicos uſus adhibitæ. Prima harum juvenem repræſentat. Coronata videtur, ſed qua corona non ſatis clare apparet. Aſininas habet aures, quæ ſuper frontem uniuntur, & quum ridentis ſpeciem præſeferat, Fauni Larvam crederem, ad agendas comœdias paſtorales.

Secunda repræſentat Lunam plenam, cujus cultus ex Ægypto Romam translatus eſt. Ex varietate faciei Lunaris nonnulli autumant Larvarum inventum ortum eſſe, ut ait Paccichellius [a]: *Ceterum vetuſtus Perſonarum uſus ex facie Lunæ Gorgonis aſpectum aliquatenus referente, ab Orpheo conjectat Mariſcottus.* Si Luna in antiquis ſcenis non inducebatur, ſaltem his noſtris temporibus Lunares Phaſes in ſcena viſæ ſunt aliquando.

Tertia caprina, & ſatyrica, facie deformis admodum eſt: quarta vero crines habet ſatis elegantes, coronam hederaceam, & os hians; forte in uſu fuit in comœdiis ruſticalibus, & in Bacchanalibus.

Quinta Larva, capite calvo, & hiante ore in modum conchylii, juncta eſt imagini cujuſdam mulieris hiſtrionicæ, quæ fortaſſe celebris fuit in comœdiis agendis, ideoque ejus imago in onyce inciſa fuit.

Sexta naturalia refert lineamenta cujuſdam juvenis ore aliquantulum grandiore. Cincinnos habet, & calamiſtros, ut potius muliebrem referat ornatum.

Septima naturali modo apparet, quales eſſe ſolent illæ, quibus etiam hodie utimur.

Octava, & nona ſervos comicos referunt.

Decima ſenilis alteri juvenili conjuncta, nil peculiare continet, præter quam quod oculis caret, ut cœcum fer-

a *Paccich. de Larvis cap. 2. pag. 20.*

ferme repræsentet. De barba calamistrata, & de crinium tumulo, qui capiti femineo supereminet, nonnulla alibi diximus.

Undecima & decimatertia similes sunt, nec peculiaris quid continent, nisi quod prima capillitium habet more Orientalium.

Duodecima duos vultus refert, alterum viri senis, alterum juvenis. Fortasse comicus, qui ea utebatur, utramque personam optime agebat. De Larva decimaquarta alibi disseruimus.

Decimaquinta & decimaseptima, hedera & pampinis coronatæ, ad Bacchanalia adhibitæ videntur.

Decimasexta, quæ media est inter utrasque, feminam repræsentat, quæ super caput Larvam habet caprinam, ad satyricos choros agendos.

TABULA LI.

CAPUT QUINQUAGESIMUMPRIMUM.

HÆC prima Larva vultu horrifico, & enormi ore, circa frontem ornatum habet in modum cornuum deorsum obversorum. Secunda non minus horribilis uvis, & hedera coronata, ni potius hederaceis baccis, ac duobus foliis Indicæ ficus, quæ deorsum vergentia sub mento eorum extremitates habent, & malas adoperiunt. Ex his colligitur ad Bacchanalia hanc Larvam pertinere, & quidem Baccho Larvas dicatas fuisse adfirmat Leonardus Augustinus, & in ejus festis, ac ludis adhibitas, ut ait Panvinius, quas Varro appellat *miracula* dicens: *Miracula, idest a miris, seu monstris*. Aliæ duæ Larvæ vetulas quasdam horridi aspectus referunt capillis nexis, & calamistratis. Puto Lamias esse, de quibus loquitur Lucilius, & Philostratus [a] in vita Apollonii ait: *Lamias a quibusdam Larvas, ab aliis Lemures appellari, & carnes humanas vehementer appetere &c.* Ve-

a *Philostr. ibi libr. 4. cap. 8. circa finem.*

Verosimile videtur has in scenam inductas fuisse, nam Horatius ait [a]:

Neu pransæ Lamiæ vivum puerum extrahat alvo.

Quod autem muliebrem faciem haberent, discimus ex Nizzolio dicente: *Lamia animal est faciem prætendens muliebrem ab inferiori parte pedes equinos habens.*

TABULA LII.

CAPUT QVINQVAGESIMUMSECUNDUM.

SUlphureum ectypum hujus gemmæ dono mihi dedit D. Chrysostomus Scarfò Basilianus Monachus pius ac eruditus, qui multa edidit, quique in tertia parte suorum opusculorum pag. 64. hanc meam Larvarum collectionem laudavit. Hæc gemma ex annulo signatorio eruta quatuor continet Larvas, inter quas nomen HELENA scriptum est, quod innuere videtur duas Larvas muliebres Helenam repræsentare, Homeri carmine illustrem. Prima, quæ junior apparet, fortasse est effigies illius, dum rapta a Paride fuit, altera vero, quæ ætate provectior, imago ejus erit, dum iterum post Trojæ excidium in Menelai potestatem venit; multos enim annos inter utrumque facinus intercessit. Ceteræ duæ Larvæ servilem personam referunt ad tragicas actiones agendas, quibus perennem materiam Helena dedit.

TABULA LIII.

CAPUT QUINQVAGESIMUMTERTIUM.

IN Cæliolo anno 1732. parvum cubiculum effodiendo reperi, cujus parietes ornabantur anaglyphis ex argilla, inter quæ hoc erat, quod damus ære incisum. Adolescentulam repræsentat forma heroica, capillis modeste ornatis, subtili veste, & subtiliore tunica indutam, altero humero nu-

a *Horat. de Art. Poëtic. v. 340. Nizzolius in v. Lamia.*

nudam, librum altera manu tenentem, altera graphiam primoribus digitis admodum venuste. Hæc ex toto corporis habitu gravi, & cogitabundo videtur Musa Calliopes, cui heroica carmina tribuuntur, ut Virgilius in Catalectis:

Carmina Calliope libris heroica mandata.

Hìc obiter notandum venit, prope hoc cubiculum seu balneum alterum inventum fuisse, in quo novem Musæ cum Apolline pictæ erant, non admodum diversæ ab illis, quas in Vaticanis cubiculis pinxit Raphael Urbinas. Prope etiam inter cœmenta cisium argenteum repertum fuit confractum, & contusum, formæ admodum parvæ, quod Eminentissimo Alexandro Cardinali Albano dono dedi.

TABULA LIV.
CAPUT QVINQVAGESIMUMQUARTUM.

IN hac Tabula repræsentantur tria anaglypha, ac duæ gemmæ incisæ, & æreum numisma, in quibus Larvæ expressæ sunt. Prima imago est pueri cum pileolo pelle subsuto, ut mos est in frigidioribus regionibus. Altera breves habet crines, & nudum pectus, & ambæ servos repræsentant, sed magis secunda.

Tertia duplici tenia circa caput, & oblongis capillis in calamistros conformatis, qui hinc inde per genas sub mento confluunt, peregrinum hominem designat.

Quarta Eubonis formam præsefert, & inter eas Larvas habenda est, quas Panvinius ait ad terrendos spectatores inventas fuisse.

Quinta tribus Larvis constat, duabus simul junctis, altera vero in aversa parte earumdem. Omnes sunt terrificæ, de quibus loquitur Plinius, qui eas Manias appellat, quæ secundum Festum [a] sunt *turpes, deformesque personæ*, vel saltem de quibus Lucianus ait: *Ornatus histrionum turpe, & minime jucundum spectaculum; homo longitudine deformi, atque incomposita masos, altis calceamentis ingrediens,*

[a] *Festus. De verb. signif. libr.* XI.

diens, *caput Larva minaci obductum habens*, *tum perampl*o *ore hiante*, *quasi spectatores devoraturus*. Hæ tres Larvæ in magno numismate, ut dicunt, *contorniato*, expressæ sunt, quæ numismata *cotrones* appellantur, omnesque sciunt parum eleganter delineata esse, quippe quæ cusa sunt sequioribus seculis, ac in ipsis memoria revocatur Heroum, Historicorum, & Poetarum, ac in postica parte Ludi Circenses, venationes, victoresque, & res quoque aliæ tam fictæ, quam veræ, sed rudiore semper opere.

Titus Domitianus, & Nerva in nummis memoriam renovarunt Augusti, & Liviæ, titulis adpositis vel pietatis, vel salutis, vel justitiæ, immo etiam Agrippæ, Tiberii, Drusi, Germanici, & Claudii. Trajanus quoque restituit in nummis argenteis, & aureis memorias familiarum Consularium. Hæc tamen numismata eleganti forma restituta sunt; nam tum adhuc bonæ artes vigebant; contra vero quæ sub Gallieno cusa sunt, cum imagine, & consecratione præteritorum Cæsarum, infelici opere facta apparent, itaut nec vultus dignoscerentur, nisi eorum apposita essent nomina. Multorum hujusmodi numismatum etiam ætas ignoratur. Post Valentinianum & Honorium nullum inveni alteri Imperatori numisma restitutum. Honorii quidem numisma hujusmodi dono dedi docto & erudito P. Jo. Francisco Baldinio Somasco, sui Ordinis Generali Præposito. Alterum pariter Honorii adservatur in Museo Barberinio cum centum & ultra aliis numismatibus similibus. Hæc numismata restituta fortasse fuerunt in Festis, & Ludis, quare non mirum, si in hoc nostro Larvæ repræsentantur. In numismate argenteo Familiæ Carisiæ clypeus expressus est, qui Larvam efformat. Parvum numisma maximi moduli, quod Cistophorum appellant, Larvam continet, quod anno 1734. publici juris factum est a docto P. Panel Soc. Jesu in suo opere de Cistophoris pag. 57, ubi differitur de antiquis Festis Bacchanalibus in Asia, atque alibi celebratis.

Sexta caput habet crinibus in fronte hirtis, & barbam ad modum capræ. Satyrum præsefert, nisi spectrum sit, quod aliquando in theatra inducebatur.

TABULA LV.

CAPUT QVINQVAGESIMUMQVINTUM.

PRima harum Larvarum Silenum refert, ut ex corona pampinea apparet, & naso simo, & auribus ferme asininis. Duæ aliæ Larvæ colossales, sed minori forma delineatæ, inventæ sunt in uno columbariorum, quæ effodi curavi in vinea DD. Moronum ad dextram antiquæ viæ Appiæ, antequam e Porta S. Sebastiani egrediaris. Animo reputarem, ibi sepultos fuisse duos comicos, qui his Larvis usi fuerint. In iis columbariis ex multis sub ollis positis inscriptionibus hæc erat, quam edere promisi in Dissertatione *De Bulla aurea* pag. 40.

M. VIPSANIUS
NARCISSVS
ROGATOR. AB. SCAENA

Quum hic fuerit in Familiam Vipsaniam Agrippæ cooptatus, hinc est, quod inscriptionis character elegantissimus est, quod erat felicis temporis Augustæi. At verbum illud *Rogator*, quum ab iis, qui inscriptiones collegerunt, non bene intellectum fuerit, ut in sequenti Capite demonstrabo, hic adnotabo *Rogatorem ab scæna* significare eum, qui vestes, & apparatum ad comicos vestiendos inquirebat; erat etiam, qui has vestes servabat, ut ex inscriptionibus a Fabretto, & aliis collectis apparet. Quod autem *Rogator* virum illum innuat, qui habitus ad comicos vestiendos hinc inde commodabat, discimus ex Horatio [a], qui de Lucullo loquens ita scribit:

. . . . Clamydes, ut ajunt,
Si posset centum scenæ præbere rogatus.
Qui possum tot? ait, tamen & quæram, & quod habebo
Mittam; post paulo scribit sibi millia quinque
Esse domi clamydum: partem, vel tolleret omnes.

Re-

a *Horat. libr. 1. ep. 6. v. 40.*

Refert etiam Plutarchus in vita ipsius Luculli, Prætorem petiisse a Lucullo vestimenta purpurea ad nescio quod spectaculum celebrandum, & respondisse se scrutaturum, an domi quid vestium similium haberet; ac si haberet, commodaturum. Postero autem die interrogavit Lucullus Prætorem, quot vestibus illi opus esset, quum respondisset centum, Lucullus statim ducentas ei misit.

TABULA LVI.

CAPUT QVINQVAGESIMUMSEXTUM.

EN aliæ quatuor Larvæ, quarum prima adeo deformis est, ut bufonem potius referat, oris hiatu terrifica. Aliæ capite calvo, quarum duæ os habent in formam conchylii, ultima vero barbam calamistratam, & vultum ad alicujus similitudinem reddendam, ut eum irrideret, conformatum. In totidem ollis repertæ sunt simul cum ossibus semiustis in quodam columbario anno 1732. detecto dextrorsum in via Latina. Nonnullas inscriptiones ibi repertas comparavi, quarum tres hic apponam:

A. POSTVMIVS. POSTVMIA
CHERACLIDA. ROGATOR
BENEFICIVM. CORNELIAE
Ɔ. L. PHICAENIS. CONIVNX

A. POSTVMIVS. POSTVMIAE
CHERACLID
ROGATOR. MAG. QVINQ. CONLEG
APPARAT. ANNAL. ITERVM

C. COSSVTIVS. C. L. CRISPVS
ROGATOR. IDEM COGNIT
MAG. QVINQ. ANNAL. LOR.

Ex

Ex his Inſcriptionibus, & ex illa, quam retulimus capite præcedenti, vera *Rogatoris* ſignificatio eruitur. Fabrettus perpendens epitaphium cujuſdam Lycaſti Rogatoris, qui ſepulchrum condidit uxori ſuæ Libertæ, & ornatrici Juliæ Auguſti filiæ, quod ab eodem Fabretto cap. II. pag. 74. num. itidem 74. adducitur, & τὸ ROGATOR ad examen revocans præterito capite pag. 107. ſic ait: *Rogatores in Comitiis curiatis adhibitos, qui ciſtam deferrent, in quam tabellas ſuffragii Populus conjiciebat, oſtendit Sigon. de Comit. Rom. lib. I. cap. III. In Comitiis vero Tributis, non alium fuiſſe Rogatorem Tribuum præter ipſum Magiſtratum, a quo habebantur comitia contendit Nicolaus Gruchius in ſimilis Tituli tractatione libr. II. cap. IV. De Prioribus hunc Lycaſtum tanquam ex Libertina conditione fuiſſe oportet. Illud certe notandum, in nulla hactenus epigraphe de tali officio (ſive Magiſtratu minori), neque in Theſauro Gruteri, neque alibi, quod viderim, memoriam extare. Unde inſcriptioni, alibi quoque memorandæ, prærogativa raritatis accreſcit.* Si eruditiſſimi Auctores has inſcriptiones videre potuiſſent, hanc quoque ſignificationem addidiſſent verbi *Rogatoris*.

Hinc colligere poſſumus, quantam lucem afferant ad antiquos Scriptores interpretandos inſcripta marmora, quum viderimus hæc noſtra lucem attuliſſe Horatio, & Plutarcho. Hoc patuit maxime, quum detectum fuit ſepulchrum Libertorum Liviæ Inſcriptionibus refertum, quas illuſtravit eruditiſſimus Antonius Franciſcus Gorius fama, & nominis celebritate notus, & tot editis operibus cedro dignis, illuſtris. Inter has Inſcriptiones hæc erat, quam excripſi antequam peſſundarentur, & ad nomen *Rogatoris* explicandum attinet.

EROS. AVG. L. ROGATOR.
LIVIA LESBIA

TA-

TABULA LVII. ET LVIII.
CAPUT LVII. ET LVIII.

LArvæ in Tab. LVII. delineatæ colossea forma sunt egregie incisæ in gemmis. Prima est e conspectu posita, crinibus circa frontem religatis quatuor nodis, superciliis grandioribus, barba autem ejusdem in octo calamistros dispescitur, quæ omnia barbarum quemdam repræsentant.

Secunda Larva crinibus intortis, calamistratis, naso, & superciliis itidem grandioribus, externæ cujusdam mulieris videtur formam referre. Tertia duos vultus juveniles refert simul junctos, pileis e pelle confectis. Hi fortasse erant duo captivi Barbarorum filii nobili genere nati in scenam adducti, altera enim quadrangulari ore videtur luctum edere ad suam captivitatem deflendam.

Tabula vero LVIII. duodecim habet Larvas gemmis signatoriis incisas, præter ultimam dyaglipho opere cælatam.

Prima tribus Larvis constat simul junctis. Huic similes multæ passim occurrunt præsertim in Gorlæi opere, & aliquando referunt vultus virorum, aut mulierum notarum veluti Socratis, & Xantippæ, aliarumque hujusmodi personarum. Aliquando hæ Larvæ symbolicæ sunt, velut illa Chimeræ, quam protulit Causæus, aut alicujus clari comici, quæ & ejus vultum, & Larvam, qua utebatur, referunt. Sed quum sæpe ignoti sint nobis eorumdem virorum vultus, in hac re conjecturis uti minime tutum est; quapropter de ceteris hujus Tabulæ Larvis nihil addam; fieri enim potest, ut ex ingenio artificis effictæ fuerint.

TA-

TABULA LIX.

CAPVT QVINQVAGESIMVMNONVM.

QUod diximus in præcedenti capite de Larvis simul junctis, in hac Tabula clarum apparet, quæ quatuor Larvis constat, quarum primæ tres duobus capitibus conflantur, ultima vero tribus. Hæ omnes in quadam gemma ellyptica Græco artificio incisæ sunt. Prima caput habet senile, recalvastrum, ore in formam conchylii monstrosum, cum Larva puellæ ridentis conjunctum. Secunda caput est pariter senile, crinibus reductis, & lata barba, faciei mulieris itidem juvenis conjunctum. Forte repræsentat comicum, qui & viriles, & muliebres partes in scena optime repræsentabat. Hic comicus inter Pantomimos recensendus est; ait enim Cassiodorus: *Pantomimo multifaria imitatione nomen est. Idem corpus Herculem designat, & Venerem*. Hoc fortasse huic Larvæ aptari potest, & Apollonius affirmat, sæpe eamdem Larvam feminam repræsentare, & marem, Regem, & militem, senem reddere, & juvenem, ut in uno credas multos tam varia imitatione discretos. Eruditissimus Gorius [a] To. II. pag. 172. Inscriptionum Etruriæ, ubi de Archimimis, qui in funeribus Magnatorum repræsentabant actus & gestus defuncti loquitur, hanc attulit inscriptionem:

C. MANNEIVS
CORANVS
ARCHIMIMVS

De urbe Cora antiquissima, deque monumentis, quæ in ea adhuc restant, scripsit Card. Corradinius, & P. Vulpius in veteri Latio. Alia Larva duos seniles vultus repræsentat. Ultima vero, quæ tribus Larvis, seu faciebus constat, videtur ad Socratem pertinere, quum una illarum huic

a *Gor.*

huic philoſopho ſimilis ſit. Gorlæus num. 310. tale aliquid habet, creditque vultum Socratis unum eſſe, duos alios Anitum, & Melitum inimicos, & accuſatores Socratis. Idem fortaſſe dici poſſet de hac triplici Larva.

TABULA LX.
CAPUT SEXAGESIMUM.

EN quinque Larvas in totidem gemmis inciſas hic refero, prima quarum capite calvo, & naſo ſimo, & ore hiante in formam conchylii præſefert vultum ſamnionis. Aliæ duæ feminæ ſunt, galericulo in ſpeciem calanticæ ornatæ, habentes in fronte illum capillorum tumulum, de quo loquitur Feſtus. Hoc galericulo utebantur in ſcena mulieres, ideoque notandæ ſunt hæ Larvæ ob hoc capitis ornamentum. Crines religatos altera retrorſum lemniſco habet, alteri vero capilli procidunt deducti in tres calamiſtros. Os habent apertum, ita ut canere videantur.

Quarta Larva unum tantum faciei latus demonſtrat naturali forma, cui conjuncta eſt alia Larva mimica, ore diducto, obliquo, & hiante, & naſo ſimo, quæ e conſpectu poſita eſt. Super ambas adeſt Larva barbata. Dicendum eſt juvenem quemdam comicum totidem perſonas in ſcena repræſentaſſe.

Quinta duabus larvis conſtat ſimul junctis, capite calvo, capillis circa vultum diductis, altera barbata, altera vero unico barbæ veluti calamiſtro ex mento procidente, quæ an vultum comici, ſeu pantomimi referat, eruditus lector videat. Scenici actores extra Romam etiam floruerunt, unde nil mirum, ſi tot Larvæ undique in gemmis reperiuntur. Hoc patet ex antiquis inſcriptionibus, ut videre eſt apud Gruterum potiſſimum pag. 331. num. 4.

L. SVRREDI . QL. F. CLV
FELICIS
PROCVRATORI . AB
SCAEN. THEAT. IMP
CAESAR. DOMITIAN
PRINCIPI
CORONATO. CONTRA
OMNES. SCAENICOS
VIXIT. ANN. XLIX.
M. III. D. VIII
L. SORREDVS VALERIA
NVS: MAXIMVS. PANT.
FRATRI. PIISS. FECIT.

TABULA LXI.

CAPUT SEXAGESIMUMPRIMUM.

QUas hic exhibeo, Larvæ ex totidem gemmis ſignatoriis delineatæ muliebres vultus referunt juventa florentes. Tres comam eodem plane modo compoſitam habent, ac duæ præcedentium capitum, nec aliud de his mihi dicendum ſupereſt, ni dicam tertiam harum ſibi conjunctam habere Larvam Socratis, quamobrem ſuſpicor hanc referre imaginem Xantippes uxoris ejuſdem Philoſophi. Ita etiam putavit Gorlæus num.302. 303. & 304. de tribus hujuſmodi Larvis, quas a Chiffletii collectione depromſerat, qui in eadem ſententia fuerat, Sed hæc valde ambigua ſunt, quum veram Xantippes effigiem minime noſcamus. Quod ſi idem dicendum eſſet de aliis quoque ſimilibus Larvis, quæ cum Socratis vultu conjunctæ ſunt, & comam habent eadem forma diſpoſitam, mihi nullo modo abſonum videretur; etenim Xantippes mores ad perſonam comicam maxime erant accommodati, quippe mulieris moroſæ, iracundæ, elati animi, & arrogantia, & ira pleni, ac ad jurgia paratiſſimi, quapropter fortaſſe os hiat, ut venenum aſpidis,

quod

quod ſub labiis ejus latebat, demonſtret, ita ut non minore patientia, quam ea, qua præditus erat Socrates, opus foret, ad illius mulieris faſtidium ferendum. De ultima Larva, ſi lubet, enarrare poſſumus, quæ habet Gorlæus, eam num. 310. adferens; dicit autem Anitum, & Melitum Socratis accuſatores repræſentare. Profecto ſummus hic vir non minus illuſtris evaſit propriis virtutibus, quam Ariſtophanis ſubſannationibus, ex quibus factum eſt, ut ipſimet figuli in lagenis, aliiſque hujuſmodi fictilibus eum turpiter pingerent. Forte etiam comœdiæ omnibus his actoribus in ſcenam productæ ſunt. Sed hæc ferme divinando conjicimus.

TABULA LXII. ET LXIII.

CAPUT LXII. ET LXIII.

QUæ e conſpectu reſpicit Larva pampineis foliis coronata, ore hiante in modum conchylii, ad Bacchanalia ſpectat. Secunda, quæ in capite gallinaceam criſtam habet, & palearia pro barba, ex vultus forma barbarum quemdam referre crederem, vigilantiæ laude præſtantem, nam gallus hujus virtutis ſymbolum eſſe omnes norunt. Tertia ex coma enormiter incompoſita Septentrionalem, & fortaſſe ſilvaticum hominem monſtrat: quarta mulierem comicam.

In Tab. LXIII. ſecunda Larva crines habet criſpatos, quod Afrorum erat, ut ait Raderus ad Martialem: *Ardor enim Solis* CRINEM CRISPAT, *cerebrumque ſiccat, quæ cauſa eſt cirrorum Ætiopicorum, ut Ariſtoteles exiſtimat*. Quamobrem Martialis de Sicambris dixit:

Criminibus in nodum tortis venere Sicambri.

Tertia vero præſefert ſenem calvum, atque ore hiante: alium quarta pampineis foliis coronatum; qui actores comœdiæ paſtoritiæ erant. In Bacchanalibus his Larvis utebantur ruſtici, & eas arboribus ſuſpendebant in Bacchi honorem, ut animadvertimus ex illo Virgilii carmine:

 Oſcil-

Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu .

Quamvis nonnulli hoc intelligant de colonorum ludo , qui funibus suspensi ex arbore oscillabant , ut nunc quoque pueri , puellæque faciunt per ludum .

TABULA LXIV.

CAPUT SEXAGESIMUMQUARTUM.

PRima harum quatuor Larvarum , quæ in conspectu positæ sunt , corona pampinea decorata , capite calvo , & barba calamistrata , ut etiam tertia , Sillicæ sunt ut diximus . Secundam brevi barba , & capillis passis hinc inde , & pileolo striato , nisi potius sit tenia caput circumcingens , Barbarum hominem arbitror repræsentare . Seneca hunc esse ait [a] Parthorum morem . En ejus verba : *Quid capillum ingenti diligentia comis ? Quam illum vel effuderis more Parthorum , vel nodo Germanorum vinxeris , vel ut Scythæ solent , sparseris ?*

Qua autem ratione tribus his gemmis potitus sim , referam . Ad latus Viæ Latinæ bubulcus aratro offendit urnam marmoream , in qua duo annuli , & catenula , & nummus aureus Alexandri Severi . Hæc urna literata erat , cujus inscriptio in lucem protuli inter meas Animadversiones ad Diarium Italicum P. Montfauconis . Idem autem bubulcus post aliquot annos aratro pariter urnam fictilem invenit , in qua inter ossa semiusta æreum frustum ferme rotundum erat , quod aperiri poterat veluti pyxis , sed rubigo ejus operuerat commissuram , at non omnino , nam linea quædam tenuissima apparebat , quo aperiendum erat . Itaque cultro ipsum aperire tentavi , sed & culter , & pyxis confracta est , abiitque in fragmina minutissima , atque in aureum pulverem , ac statim apparuerunt quatuor hæ gemmæ , quibus quum essem totus intentus , pulverem illum aureum negligenter prætermisi , quem si sedulo examinassem , forte molitum aurum esse comperissem . Hæc omnia reperta sunt inter Lugnanum , ubi ortus sum , & Prænesten , quamobrem conjicere quis pos-

[a] *Sen. epist. 125.*

possét, Larvas has Prænestino cuiquam comico inservisse, nam ea civitas ludis scenicis summopere studuit, ac hujusmodi actoribus abundavit, ut patet ex inscriptionibus ibi repertis, quas Cl. V. Suaresius protulit in libro *De antiqua Præneste*.

TABULA LXV. ET LXVI.

CAPUT LXV. ET LXVI.

PRima hæc ingentis magnitudinis, & enormis deformitatis Larva ex ingenio conficta ex aliquo fonte desumpta est. Secunda vero muliebris calantica ornatur variis finibus complicata, quæ ad extremitates aurium pervenit, ac in suprema parte, qua fronti adhæret, gemma decoratur. Mulierem repræsentat ætate maturam & forte Asiaticam.

Tabula autem sexagesimasexta nobis exhibet duas pariter Larvas colossea forma. Prima spissis crinibus, atque impexis & barba calamistrata, atque asininis auribus videtur referre barbarum quemdam, & fortasse Midam Phrygiæ Regem. Alteram vero referre puto puerum ingenuæ formæ, crinibus in caput obversis, ac in gyrum per frontem diductis. Inventa fuit in quodam Columbario post Thermas Caracallæ, de quo mentionem fecimus. Forte imago est histrionis ibi sepulti, atque inter multas inscriptiones, quas ibi omnino comminutas invenimus, nec legere potuimus, exstabat epitaphium illius, quum mos esset talibus comicis sepulcra magnifica, atque epitaphia ponere, ut de Paride Histrione aliisque testatur Martialis.

TABULA LXVII.

CAPUT SEXAGESIMUMSEPTIMUM.

ANaglypho opere egregie sane excusa est hæc imago ex argilla. Naturalem vultum præfert cujusdam adolescentulæ, scitæ admodum, cujus tamen præter caput nil aliud appa-

apparet, quum argilla confracta sit. Animadversione dignum est, quod ex crinibus hujus mulieris prosiliant octo cornua, quæ illam propemodum coronant. Numquam quid simile adhuc vidi in tot antiquitatis monumentis. Narrat Valerius Maximus a libr. 5. *Genucio Cippo Prætori paludato Portam egredienti novi, & inauditi generis prodigium incidit, namque in capite ejus subito veluti cornua emerserunt, responsumque est eum Regem fore, si in Urbem revertisset*. Subdit vero idem Auctor, Genutium potius quam Regnum, sponte sibi exilium elegisse: *Cujus testandæ rei gratia capitis effigies ærea portæ, qua excesserat, inclusa est, dictaque Randusculana quod olim æra Raudera dicebatur*. Hæc ferme eadem habet Ovidius libr. 15. Metamorph.

Aut sua fluminea cum vidit Cippus in unda
Cornua; vidit enim, falsamque in imagine credens
Esse fidem, digitis ad frontem sæpe relatis
Quæ vidit tetigit.

Hæc autem imago nullo modo ei convenire potest, nam Cippus provectior erat; Prætores enim triginta annorum fiebant, si tamen ætati prætoriæ tunc respectus habitus fuit. Præterea duo tantum cornua illi e capite eruperunt, ut addit Ovidius.

Hæc autem effigies est vel adolescentis, vel mulieris, & octo cornua præfert. De feminis Cois idem Poëta cecinit libr. 7. Metamorph.

Euripylique urbem, qua Coæ cornua matres
Gesserunt &c.

Hæ pariter duo tantum cornua habebant, quum in vaccas mutatæ fuerint. Si figura hujus mulieris integra foret, ex habitu aliquam notitiam haurire possemus, at nunc non apparet, nisi tenuis veli pars circa collum Apollinis Delii aræ, teste Politiano, ex cornibus facta erat, at nescimus an sacerdotes hujus templi cornibus coronati fuerint. Si quis ea potius virgulta putaret, quod nullo modo apparet, meminerit Iphigeniam in virgultorum fasce abditam, ideoque Fascelides dicta. Sed quid ad hæc? num his virgultis coronam intexuit? quod utique non adfirmem: quamobrem inge-

a *Val. Max. libr. 5. cap. 6.*

genue fateor, me nescire hujus anaglyphi significationem, & an fuerit mulier, quæ sic ornata ad Ludos Florales celebrandos apparuerit, vel mulier comica in scenam sic sese præferens.

TABULA LXVIII.

CAPVT SEXAGESIMVMOCTAVUM

QUæ primo loco posita est Larva in gemma signatoria affabre excusa colossi faciem exprimere videtur. Internam oris partem reticulatam præfert, labris, superciliis, & naso crassioribus, capillis, & barba abnormi ad terrorem incutiendum. Secunda autem pariter in gemma incisa similis est Larvis Terentii Vaticani, capillis obtortis circa frontem, quorum sinistra pars recidit post caput, & in quatuor calamistros desinit. In hujus gemmæ postica parte anaglyptice scu'ptæ sunt duæ palmæ, quæ literam M circumdant. Nullus, credo, hanc literam nomen artificis innuere reputabit, nam nec eo loco collocare mos erat, neque sic scribebatur, sed integrum Quum palmæ, & coronæ, & literæ hujusmodi in quamplurimis gemmis incisæ, quas penes me servo, & quas aliquando publici juris faciam, & quæ Ludorum victores respiciunt, inspiciantur, crederem potius hanc literam M nomen innuere illustris cujusdam actoris. Quid ni hæc litera Marcum significet? Sane Marcus Ulpius Trajani Libertus inter theatrales actores lauream promeruit, ut patet ex inscriptione apud Gruterum. a

M. VLPIVS. AVG. L. APOLAVSTVS
MAXIMVS. PANTOMIMORVM
CORONATVS ADVERSVS HISTRIONES
ET OMNES SCAENICOS
ARTIFICES XII.

Quid ni etiam hæc litera ad ludos Megalenses respiciat, qui in honorem Deorum matris celebrabantur, & in his ludis pal-

(a) *Grut. To. I. par. 2. pag. 331. n. 6.*

palmam retulerit hic actor, cujus Larva in hac gemma incisa fuerit?

Tertia Larva in manibus Cupidinis gemma incisi, senilis est, & colossea, ingenti capillorum copia, & barba impexa, ac veluti vento agitata. Quum hanc Larvam comparare non potuissem, illam emit superiori anno Robertus Dingly Anglus, & mihi ectypum perhumaniter dedit, ex quo apparet non inelegantem esse, & Latina forma excusam.

Ultimæ autem ectypum mihi communicavit ex carneola signatoria expressum Eques Nicolaus Uleughels Regiæ Academiæ Gallicæ in hac urbe constitutæ Præfectus, vir pingendi arte, & eruditione illustris; hæc refert juvenem quemdam oblique stantem, ex cujus humero sinistro pars pallii dependet, ac subter dextrum brachium, quod nudum est, convertitur. Ante se habet Larvam super columellam positam. Palma, quæ prope tergum incisa est, videtur innuere, eum clarum fuisse poetam comicum, qui ob sua carmina palmam retulerit.

TABULA LXIX.

CAPVT SEXAGESIMVMNONUM.

INter tot Larvas nulla fortasse est tam nova, & inusitata, quam hæc hujus Tabulæ: affabre sane in annulo incisa, quam a D. Raymundo Testorio Romano emi. Quid autem signet, & quale instrumentum in manibus teneat, & quomodo eo utatur, prorsus nescio. Fortasse quidam Scabillarius est, quorum Collegium, & Decuriæ Romæ erant, ut ex his inscriptionibus patet.

PV-

PVBLIVS
ETTHVRI VRIES
SEY DE COLLEGIO
SCABILLARIORV
D. X.

DEC. XII.
C. IVLIVS
CYTHISVS
COLLEG. SCABILLARIORVM

Hæ inſcriptiones repertæ fuerunt anno 1734. in Columbariis effoſſis in quadam vinea prope Eccleſiam S. Cæſarei, quæ ad PP. Somaſcos pertinet, ſimul cum aliis octoginta, quæ omnes ſepulcrales erant, & quibus potitus ſum favore eruditiſſimi P. Franciſci Baldini nunc, dum hæc eduntur, Somaſcorum Familiæ Generalis Præfecti. Ex teſtimonio Bartholinii *de Tibiis veterum* Scabillares erant ii, qui tibiis canebant, ac ſub pede, ut ait Pollux libr. x. ſpeciem quamdam habebant ſandaliorum, aut ex ligno, aut ex ferro, aut ex alio aliquo metallo. Hæc Sandalia *Crupetia* appellabantur ex ſonora percuſſione: *Quippe in theatris* (ait Bartholinius) [a] *qui pede pulpitum percutiebant, ut ab omnibus melius crepitus ille intelligeretur, ligneas ſoleas ſub pedibus habebant, interdum & ferreas, ut clarior eſſet ſonus.* Hoc rythmo, ſeu numero muſico choro ſignum dabatur, ut canere inciperet, vel etiam Pantomimis norma, qua geſtus, & ſaltus regerent. Tibicines pariter ſuis tibiis canentes pede ſic armato pulpitum percutiebant in ſymphoniis ad ceteros pſaltes moderandos; quod enarrat Beatus Auguſtinus libr. 4. de Muſica; *Veluti quum ſymphoniaci Scabilla, & Cymbala pedibus feriantur certis quidem numeris, & his, qui ſibi, cum aurium voluptate junguntur, ſed tenore per-*

M

a. *Barthol. de Tib. veter. lib. 3. cap. 4.*

re perpetuo, ita ut si tibias non audias, nullo modo ibi notare possis, quousque procurret connexio pedum & unde rursum ad caput redeatur; ex quo patet, tibicinas solo tibiarum sono, nullo modo posse ceterorum instrumentorum musicorum numerum moderari. Cur autem sandalia nomine scabillorum donata sint, Bartholinius [a] ex Salmasii sententia docet; *Hujusmodi lignea sandalia Latinos appellasse scabella, quod instar scabellorum essent, & ligno fierent, pedibusque subjicerentur, ut scabella, suspicatur Cl. Salmasius*. De scabillorum forma valde disputatur, & adhuc sub judice lis est; num Calones lignei essent ferro armati ad pulpitum percutiendum, ut ex dictis videtur intelligi; an solum pedi adhærens ex ligno tantum, vel tantum ex ferro, quo scabellum percuterent scabillares, ut putat Salmasius ad Flavium Vopiscum; an denique calones lignei, sed in extremitate versus digitos aperti quadam rimula, in quam immissum foret concavum quoddam instrumentum sonorum, ut arbitratur Rubenius *De re Vestiaria cap.* 17. ubi scabillum delineatum profert ex antiqua marmorea statua, quam dabimus ære incisam Tab. LXXX. Hoc instrumentum quamdam crepitaculi formam præferre videtur, vel duobus constat hemisphæris æneis, ut verosimilius est, quæ ad invicem ex motu pedis percussæ, sonitum ederent, vel tandem, nam divinare licet, & aliquid conjecturis donare, folliculi erat os, quod sonum præstabat, dum pede calcaretur. In villa Pinciana adest statua cujusdam cymbala supplodentis eodem musico instrumento, seu scabillo dextro pedi alligato, hoc autem duplex est, si cum eo comparetur, quod protulit Rubenius. Ut ut sit, hic noster scabillaris, si scabillaris est, immane quantum distat a ceteris, nam hic magno conatu instrumentum suum, quale illud sit, inflat, ceteri autem pede crepitum efficiebant. Verum contra sentiunt Langius, & Torrentius ad Svetonium, putavit enim scabilla, seu ut ipsi vocant, scamilla, speciem esse musicorum instrumentorum, quæ spiritu inflantur. Hoc ex Statii carmine arguunt libr. 7. vers. 170.

& ad

a *Barthol. ibi*.

. . . . *& ad inſpirata rotari*
Buxa .

Ubi vetus interpres ait: *Buxa tibia vel ſcabellum* , *quod in ſcenis tibicines pede ſonaro conſueverunt* ; cui inhæret Abrahamus in ſuo Commentario ad Ciceronis Orationem pro Cœlio , dicens : *Quid ſi dicamus ſcabella organa quædam fuiſſe , quæ inſtar noſtrorum organorum ſpiritu in tabulis recepto , ſaltantium pedibus numeroſe pulſata , ſonitum illum emitterent* ? Et fortaſſe non ejuſdem formæ fuerunt ſcabilla, ita ut magis ad præſentem figuram explicandam conducant loca adlatorum ſcriptorum . Et ſane fuerunt ſcabilla nova , & vetera , ut patet ex inſcriptionibus . Attamen inſtrumentum , quod ſpiritu inflat hic quicunque depictus vir , potius dicendum arbitror aliquod ex illis , quorum nobis adhuc ignotum nomen , quamvis apud veteres in uſu fuiſſent , ideoque a ſcabillo omnino diverſum . Mercurialis [a] de Arte gymnaſtica ait : *Etiam athletas oſtentationis , & ſpectatorum voluptatis gratia , in ſpiritus retentione ſe quandoque exercuiſſe inde conjicere licet , quod Milonem illum capite , & fronte , ac etiam coſtis , & pectore robuſtis , vittis ligato , tandiu ſpiritum retinuiſſe legimus , quouſque præ impetu intumeſcentes venæ ligamina illa diſcinderent* . Quamobrem ſuſpicor , an hic vir inflare conetur hoc quodcumque eſt inſtrumentum forte coriaceum , quouſque illud diſrumpat . Etiam Bulengerus [b] ſcribit : *Pithaules e tibicinum numero fuit , diciturque , qui ludis Pythiis tibia canit . Pithaules vero , qui ἐν πίθῳ ideſt cado ligneo tibiam inſpirat* . Quæ verba ſtatim ad rem noſtram facere videntur ; ſed quæ ſubdit , neſcio , an potius monſtrent Bulengerum aliud intellexiſſe ac quod expreſſum eſt in hac gemma . Subdit enim : [c] *Certe Pithaules , cum inſpiratam in cado ligneo , aut eburneo concepiſſet animam , per fiſtulam vocalem foraminibus in ea diſpoſitis , ita modulationes , & frequentamenta efficiebat . In cadis enim impares tibiæ animatæ hominis ſpiritu , foraminum varietate , aut regularum motu ſonitum edunt* . In hoc

 tamen

a *Mercur. libr. 3. cap. 6. in fin.*
b *Buleng. libr. 2. cap. 29. in princ.* c *Id. ibid.*

tamen nostro instrumento & cadus, & forte tibia apparet, si tubus ille globulis interceptus pro tibia sumatur; quæ eruditi lectoris arbitratui relinquimus.

TABULA LXX.

CAPUT SEPTUAGESIMUM.

PRima harum Larvarum penes me est in annulo signatorio & senem refert, magno, & hiante ore, ut dolore, & terrore affectus videatur. Breves habet crines partim in frontem recidentes, & utrimque in tempora, ita tamen ut aures appareant. Nasum habet ferme simum, & barbam crispatam, & mentum acutum. Secunda vera e conspectu respiciens oculos habet strabos, os apertum, & quasi quadratum, & nasum pressum, & crines breves, qui frontem cooperiunt, hinc inde longiores, & vento ferme agitatos. Super tempora duo positi sunt flores. Hac Larva fortasse usi sunt Antiqui in ludis Bacchanalibus. Tertia ornatur capillis arcte calamistratis & comptis, & supra frontem elatis in formam calanticæ, seu galericuli muliebris, & per tempora, & genas hinc inde decidentibus, & in graciliores calamistros evadentibus. In occipite crines præferunt formam canistri striati, quæ forma valde notanda est. Quarta habet sibi conjunctam aliam Larvam, quæ Fauno, vel Sileno similis est, flosculis coronata, de qua superius disseruimus. Quinta, quæ sequitur, Larva juvenem demonstrat ore hiante, & nil peculiare habet præter crines, qui ferme stroppo frontem circumdant. Ceteri crines crispati sunt, ac veluti pileum efformant. Subsequens Larva duos simul jungit vultus, alter viri, alter feminæ, sed viri Larva more muliebri crines habet comptos. Septima calvo, & rotundo capite, & oculis itidem rotundis, presso naso, & ore in formam conchylii facto videtur esse ridicularii cujusdam scenici. De ceteris autem, quæ præteritis similes sunt, jam disseruimus; & si quid varii habent nil mirum est, tot enim erant actores Romæ, præcipue Augusti ævo, quo ludi sceni-

ci ma-

ci magnificentiſſime celebrabantur, & ad quos hiſtriones omnium nationum conveniebant, ut quamplurimæ etiam Larvæ inter ſe variæ efformarentur. Hi ludi & in foro, & in amphiteatro, & in circo, & in ſeptis Campi Martii fiebant teſtante Svetonio [a] in vita ipſiuſmet Auguſti. *Spectaculorum & aſſiduitate, & varietate, atque magnificentia omnes anteceſſit. Feciſſe ludos ſe ait ſuo nomine quater: pro aliis magiſtratibus, qui aut abeſſent, aut non ſufficerent, ter & vicies, fecitque nonnumquam etiam vicatim, ac pluribus ſcenis per omnium linguarum hiſtriones non in foro modo, nec amphitheatro, ſed in circo, & ſeptis.*

TABULA LXXI.

CAPUT SEPTUAGESIMUMPRIMUM

PRima hujus tabulæ Larva, enormiter a naturali ſtatu detorta, oculis grandioribus, & rotundis inſtar mali medici, ſuperciliis monſtroſis, naſo informi, & oblongo, & in vertice rotundo, ore hiante, & mento exporrecto. Pileum habet pelliceum ſtriatum, variis teniis confectum, quarum nonnullæ ſupra frontem ſeſe extollunt, nonnullæ vero poſt cervicem procidunt. Hæc Larva inter Lamias adnumeranda eſt, de quibus ſuperius loquuti ſumus. Secunda Larva vultu naturali, ſed artificioſe detorto, in ebure cælata eſt, caput & collum obvellatum habet, & nonnihil comæ in fronte apparet. Os hians, & naſus oblongus refert perſonam illam, quam vulgo *Giangurgolo* appellamus, incertumque eſt, virum, an mulierem repreſentet. Dicerem ſacerdotem eſſe, ſi mihi conſtaret ab Ethnicis ſuos ſacerdotes, ſacroſque eorum ritus deriſui habitos fuiſſe in ſcenis, nam ſacerdotes ſic velati ſacrificabant, quapropter imagines etiam Imperatorum, quod Pontifices Maximi eſſent, ſic velatæ aliquando conſpiciuntur. Suſpicor etiam hic cujuſdam peculiaris viri imaginem eſſe ad vivum expreſſam. Tertia adoleſcentuli e conſpectu reſpicientis, ingentiſque formæ, Larva

a *Sveton. ibi. cap. 43.*

Larva in annulo ſignatorio eleganter ſculpta eſt , atque inter rudera antiquæ Præneſtes inventa . Dono a me data fuit D. Stephano Moccio Præneſtino ſummæ integritatis viro , & auditoris Cameræ Apoſtolicæ Locumtenenti in Criminalibus , qui quamplurima ſuæ patriæ monumenta collegit . Quarta autem ſigillum eſt apud me . Vir apparet ſedens , & caput habet pileolo tectum , ore hiante in modum conchylii . Specie quadam ſagi cooperitur , quo totus ferme circumdatur , ex quo dextrum brachium exerit more ſervorum . Quinta tandem ſuper caput habet cyathum , in cujus medio prominet pyramis rotunda , & acuta . Hic cyathus illi pro galero eſt . Involvitur penula , & barbam habet oblongam cum duobus muſtaciis , & auribus aſininis . Corona pampinea caput ornatur . Hæc figura , ut puto , ad ludos ſcenicos Bacchicos pertinet .

TABULA LXXII.

CAPVT SEPTVAGESIMVMSECVNDVM

NImis ex ingenio hæc prima Larva efformata eſt , pileolo in extremitate circa frontem reducto , auribus grandioribus , & barba oblique detruncata , itaut dimidium tantum menti cooperiat . Iratum virum repræſentat . De Prometheo fingunt Poetæ , ſtatuam ſuam ex variis animantibus efformaſſe , unde Horatius libr. 1. Od. 16.

Fertur Prometheus addere principi
Limo coactus particulam undique
Deſectam , & inſani leonis
Vim ſtomacho appoſuiſſe noſtro .

Idem dicendum arbitror , de antiquis ſculptoribus , qui non ſemper Larvas , quæ in ſcenis uſuveniebant , ſed multoties ex ingenio efformarunt , quod patet in grandioribus illis Larvis , quæ in membris architectonicis ſculptæ ſunt , vel in fontibus , vel in cultrorum capulis . Secunda Larva ingenti forma , & ore quadrato , naturale os , & oculos illius viri , qui ea utebatur, manifeſte demonſtrat ſub ea larva laten-

latentes. Ejus veſtis, quam circa caput habet, cocullus videtur, & forte non abſimilis eſt a bardocucullo, quo utebantur Galli, & ſimilis certe eſt tegumento illi, quo noſtri nautæ veſtiuntur, quodque *Cappotto* appellatur, de quo Martial. 4. Ep. 133.

Gallia Cantonico veſtit te bardocucullo
Cercopithecorum penula nuper erat.

Verum hoc capitis tegumentum aliquantum detortum eſt ad mimicos uſus, nam & aſininas habet aures, & in frontem recidit more pilei Phrygii.

Tertia Satyrum refert, cui crines ipſi cornua efformant. Capulum arbitror cultri, ut de prima hujus tabulæ Larva diximus. Nonnullæ Larvæ æneæ etiam ex his, quas hucuſque retulimus, infigebantur capſulis pro bullis ad earum ornamentum. Quarta tandem Larva forma coloſſea in gemma pretioſa inciſa, deformi vultu, inter lamias referenda eſt, & ad terrorem incutiendum inventa videtur.

TABULA LXXIII.

CAPVT SEPTVAGESIMVMTERTIVM.

HÆc ſtatua nullibi fracta, graphice in hac tabula ex marmore Pario expreſſa, in Muſeo Copitolino adſervatur, tam adfabre a Græco artifice ſculpta, ut nihil ſupra. Puerum refert forma quaſi coloſſea, altitudinispalm. 5. qui ſedens ſuper pellem caprinam Larvam tenet elatam, forma itidem coloſſea, arreptam manibus, & eam capiti ſuo aptare, vel detrahere nititur. Illam CLEMENS XII. in Capitolio collocavit una cum ingenti copia ſtatuarum tum Græcarum, tum Latinarum, anaglyphorum, hermarum, ac Ægiptiorum ſimulacrorum, ut ex tot tantiſque antiquorum artificum monumentis, noſtri, futurique ævi artifices erudirentur, doctique viri lumen captarent ad fabulas, hiſtorias, numiſmata, & cetera hujuſmodi illuſtranda. Quid autem hic puer, qui non e lapide, ſed ex carne factus videtur, ſibi velit, adfirmare non audeo, ſed conjectando dicerem,

Genium

Genium esse viri ingenui, & gravis, qui a severioribus muniis ad honesta oblectamenta divertere studet. Non est insolens sub pueri specie Genium, & munera, actionesque graviores sub exuviarum ferinarum symbolo repræsentare, uti etiam Larva Silenica ludos designat theatrales, quamvis Larvæ horribiles, & monstrosæ ad comœdias potius spectarent. Attamen illis tantum Larvis comici utebantur, quæ in speciem, & primo intuitu terrorem, postea vero risum excitabant. Tragœdorum vero Larvæ non abnormes erant, sed naturales, verum ad luctum, & dolorem, & hujusmodi alios affectus summopere detortæ, ingentibus scilicet superciliis, & crinibus incomptis. Talis est, quam sustollit hic puer, quare eam potius crederem tragœdiam, quam comœdiam respicere. Post ingentes exantlatos labores notum est homines ad ludicra animi gratia transire: ut ex Romanorum Imperatorum exemplo constat, qui post devictos hostes, post cædes inimicorum, post exercitus profligatos, post regna, & provincias in potestatem redactas spectaculis, venationibus, ludis indulgebant, quod ex antiquis anaglyphis apparet. Amasis Rex teste Herodoto libr. 2. quum diem solidum gravioribus muneribus, & officiis impendisset, postea sero facto conviviis cum familiaribus animum recreabat, atque jocis inter amicos reficiebat. Et quum a quodam necessariorum argueretur, quod nimium regiam majestatem abjiceret, respondit. Qui arcum possident, quum illo opus habent, intendunt, postquam autem eo usi sunt, remittunt; nam si perpetuo intentus esset, frangeretur, & quum opus esset, uti jam illo non possent. Talem & hominis conditionem esse. Si assidue seria tractare, nec ullam partem ad lusum sibi indulgere velit, fore ut sensim sine sensu, aut mente captus, aut stupidus evadat.

TA-

TABULA LXXIV. ET LXXV.

CAPUT LXXIV. ET LXXV.

PRima harum Larvarum, quæ Tab. LXXIV. habentur, naturali forma grandior, peculiari pileo ornatur, qui pilis riget. Hujusmodi pileis caput suum tegunt nonnulli milites in columnis Trajana, & Antoniana sculpti. His etiam utebantur bestiarii, ut apparet ex anaglypho argillaceo, in quo pars Circi cælata est, & quod in refertissimo harum rerum Museo Collegii Romani adservatur. Secunda colossea a conspectu respiciens, sex foliis pampineis coronata, inter quæ pendent quatuor lineæ ex acinis uvæ; quemadmodum etiam quinta Larva recalvastra simili modo ornata, ad Bacchanalia spectant. Tertia, & quarta, inter quas medius stat pedus, in eadem gemma incisæ, herum, & servum referunt. Herus autem ille est, cui ingens pileus caput tegit, & ad quem attinet pedus. Ambæ ad comicos usus sunt aptatæ. Postrema vero, quæ pileum gerit teniis intortis compositum, & duobus corniculis, quæ ex fronte erumpunt, servilis, & comica est.

In Tab. LXXV. tres figuræ sunt graphice delineatæ, prima earum senem seminudum more philosophorum repræsentat, naturali vultu, & sedentem, tenentemque ambabus manibus librum apertum e conspectu capitis cujusdam adolescentuli super columellam collocati. Hunc poetam esse comicum ex his omnibus apertissime dignoscitur. Librum, quem hic poeta præ manibus habet, pugillarem appello, qui tabulis ceratis instruebatur, in quibus graphyo scribebant Antiqui; ut nunc etiam mos est ad memoriam levandam ferre secum in pera libellum cartis gypsatis constantem, in quo eadem ratione nonnulla exarantur, ne memoria excidant. Quod non abhorret a verbis Ausonii epigr. 3. *In notarium*, ubi legitur: *Bipatens pugillar expedi*. In hanc rem minime omittendam putavi inscriptionem nondum in lucem prolatam, quæ in columbariis ultra Thermas Anto-

nini Caracallæ reperta eſt, quam dono dedi Muſeo Kirkeriano Collegii Romani, in qua fit mentio artificis pugillariorum.

C. VOLCACI C. L. ANICETI
DEDIT
M. CAECILIO. HILARO
PUGILLARIO

Secunda eſt adoleſcentulæ cujuſdam alia veſte ſuper pallam induta, ut eſt ſimulacrum Floræ e Villa Hadriani erutum, quod ſervatur in Muſeo Capitolino. Inter has veſtes hæc femina pedum tenet, pedibus, manibuſque nudis. Dextera Larvam ſuſtinet, mento eidem dexteræ innixo, & ſiniſtra crines ejuſdem Larvæ arripit, ut eam ſuſtollat. Forte Muſa Thalia eſt, ni ſit femina theatralis, quæ Larvam, qua utebatur in ſcenis, contempletur. Hæc autem vultum naturalem exprimit.

Tertia tandem poſt ſe habet rotundum ſedile ſcrinio ſimile, & mulierem in ipſo juventutis flore repræſentat. Siniſtro pede innititur vaſis encarpis ornato, & ſiniſtra manu Larvam tenet, cui dextera innuit. De hac idem dicendum arbitror, nempe mulierem comicam eſſe.

TABULA LXXVI.

CAPUT SEPTVAGESIMVMSEXTVM.

DUÆ Larvæ majores humana forma in hac Tabula ſunt delineatæ. Primæ egregie ſculptæ caput tenui velo obnubitur, quo totum circumdatur, duobus teniis retrorſum decidentibus ex eodem velo confectis. Oculis, ſuperciliis, & naſo grandioribus, atque a naturali forma detortis, ſed præcipue ore, quod longum, & amplum præter modum eſt, atque exporrectum, ut mentum efformet. Duæ arundines, ſeu bacilli, qui ante ipſam poſiti ſunt, in uſu erant apud ſcenicos ſaltatores, ut vidimus in Tabulis IX. XXVIIII.

Se-

Secunda Larva e conſpectu reſpiciens, capite calvo, pampineis foliis, & uvis coronata Bacchica eſt. Notatu digna apparet barba, quæ a naribus propendet, horrens, & ſex ſuperiores dentes grandi forma, qui ex ore hiante prominent. Hæc Larva eleganter ſculpta in achate lactei coloris variis, & diſcoloribus venis in fundo mihi data fuit a D. Raimundo Teſtorio Romano harum rerum minime ignaro.

Tertia graphis refert ſenem calvum abſque barba nonnihil crinium in occipite habentem, & philoſophico pallio obvolutum, qui ſub nudis ſcapulis eum circumdat. Baculo innititur, ac eum deambulare diceres. Ore hiante Larvam adoleſcentulæ contemplatur, quam læva ſuſtollit. Hic profecto apparet poëta comicus.

TABULA LXXVII.

CAPUT SEPTVAGESIMUMSEPTIMUM.

FRuſtum marmoris exprimitur primo in hac Tabula, in quo adeſt inſcriptio Græca in fronte, in latere autem conſpicitur columella, ſuper quam poſita eſt Larva duobus calamiſtris ornata, & pone eam adſtat adoleſcentula veſte talari induta, quæ capite, & cruribus caret. Dextra manu tibiam tenet, quæ loco foraminum ſeptem dentes ſeu lingulas habet, nonnullis tibiis apud Bartholinium ſimilem, quamvis illæ non ſeptem, ſed tribus tantum donentur. Non facile inveſtigari poteſt ratio hujus marmoris, quum tam mancum appareat. Inſcriptionem ſic interpretari poſſumus: *In ante diem xvii. Kalendas Apriles*, quo tempore Bacchanalia in Urbe teſte Pacicchellio celebrabantur, quare hoc marmor ad ea feſta reſpicit, in aliqua dedicatione poſitum, vel quum acti ſunt ludi ſcenici. Forte etiam frons erat urnæ ſepulcralis, & diem enunciabat, in quo mortuus eſt excellens aliquis comicus vel tibicen in illa ſepultus. Verum non hoc adfirmare auſim, quod nomen defuncti, ut moris erat, in Inſcriptione non ſit adpoſitum, & alia quæ in epitaphiis apponebantur. Hoc marmor adſervatur in Muſeo Collegii

Romani, in quod ab eruditissimo P. Contuccio inlatum fuit, quum illud ei donaverim. Secundo loco Larva est graphice delineata ex anaglypho annulari, eratque apud D. Robertum Pingly Anglum. Caput est calvi senis, grandi forma, & barbam habet qualem Sileni præferunt, quæ in decem calamistros dispescitur.

Tertio loco tres sunt Larvæ simul junctæ, altera forma naturali mulierem comicam refert; altera, quæ in occipite est, vultum exprimit senilem & calvum, & barbam super aures porrectam habet. Tertia in capite harum duarum Larvarum posita ambas tegit; pileo pelliceo pilis hirto, magnis superciliis, naso, & genis, & ore terribili, & in similitudinem conchylii efformato. Putandum est his Larvis usam esse mulierem illam inter Histriones, & Pantomimas adnumerandam; his enim artibus mulieres non mediocri lucro studebant, ut ait Seneca; [a] *Beatiores ne istos putas, quorum Pantomimæ decies sestertio nubunt, quam Scipionem, cujus liberi a Senatu tutore suo in dotem æs grave acceperunt*. Et alibi. *In pulpito Pantomimorum viri & feminæ tripudiant*. Nonnulli fortasse putabunt primam lineam hujus inscriptionis supplendam esse **ΚΑΤΑΧΘΟΝΟΙϹ**, idest Diis Manibus, & tunc inscriptio sepulcralis esset cujusdam tibicinis, & diem mortis vel depositionis innueret.

TABULA LXXVIII.

CAPUT SEPTUAGESIMUMOCTAVUM.

HÆ tres Larvæ graphice, & diligenter in hac Tabula delineatæ sunt ex suis archetypis. Prima, colossea forma, incisa in annulo signatorio valde notanda est. Hinc inde e temporibus illi pendent duo vitis folia, in ore ejus apparet vultus infantis, brevibus capillis circa frontem ornati, qui usque ad genas procurrunt. Apud Augustinum, & Gorlæum conspicitur Larva, in cujus ore integer puer exculptus est, ac Ludum, seu Jocum repræsentare ipsum dicunt,

a Senec. De Consol. ad Helv. cap. 12.

cunt, quapropter idem dicendum erit de hac noſtra Larva, & puerum hunc Jocum eſſe, qui in vindemiis, & feſtis Bacchanalibus plurimus intercedebat. Hæc Larva ſuperciliis grandioribus & retortis inſtar rudentis, & capillis eodem modo circa frontem compoſitis, qui variis ligamentis dividuntur, & barba extenſa, & ampla, operis eſt admodum elegantis, ipſamque Capua huc tulit Baro Stayn, eaque potitus eſt dum in ea urbe ſtipendiis Imperatoris militabat.

Secunda duobus capitibus conſtat, altero ſenis calvi, prope quem delphinus eſt, & Socratem omnino refert: altero vero capillis ordine compoſitis, qui ſpeciem formant calanticæ ſuper frontem, vultum iratum vel dolentem præfert, ac forte uxorem Socratis repræſentat, quæ perſonæ non raro in ſcenam inducebantur. Prope hujus vultum pedus paſtoralis expreſſus eſt, qua ratione neſcio. Delphinus prope Socratem innuere poteſt hujus philoſophi ſtudium erga muſicam, nam delphinum ipſa delectari notum eſt ex caſu Arionis, de quo loquitur Ælianus, aliique Scriptores.

Tertia Larva ærea undequaque integra, & opere rotundo ſculpta vultum præfert naturalem, ſed dolore confectum. Riſum tamen movet, quod pileum, ſeu bardocucullum habeat ſex acutis extremitatibus diſtinctum cum globulo in fronte.

TABULA LXXIX.

CAPUT SEPTUAGESIMUMNONUM.

TRes lucernæ hic ſunt delineatæ ad comicos ſpectantes. In prima eſt vultus mulieris adoleſcentulæ cum ingenti copia capillorum in novem calamiſtros ſupra frontem compactorum, qui duabus teniis circa eamdem frontem colligantur. Alii duo calamiſtri valde longi pendent hinc inde circa genas; ex quo mulierem barbaram, quæ comœdiis agendis ſtuderet crederem, ut de ſimilibus Larvis jam dictum eſt.

Secunda lucerna continet ſenem nudum ſedentem

ſuper

ſuper pannum vultu quaſi ſilveſtri, & capillis admodum brevibus, enormique faſcino. Lyram pulſat, eodemque tempore canit, & ex ejus ore quatuor dentes prominent.

Tertia lucerna tragicam actionem, ut puto, refert, quid autem innuat neſcio. Videant igitur eruditi. Si quid loci exſtat conjecturis, Atrei caſum crederem, qui filios fratris occidit, illique eos manducandos adpoſuit. Et quamvis Seneca in ejus tragœdia hoc factum eſſe dicat abſente matre, aut nutrice, ut [a] Horatii præceptum ſequeretur:

multaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præſens.
Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,

attamen hic ſculptor aliam ſequi potuit narrationem. Videmus igitur in hoc anaglypho virum & mulierem veſte talari ambos indutos cum galericulis calamiſtratis & elatis in formam mitræ tenia circumligatis. Vir puellum ſuper ſiniſtrum humerum tenet, brachio ejus ſiniſtra manu apprehenſo, ac manu dextra enſem ſuſtollit, videturque ipſum jam occidiſſe, dum mulier grandiori puero vivo brachiis apprehenſo fugit, ut illum a cæde eripiat. Hæc tamen divinando potius quam conjectantes dicimus, nam antiqui Scriptores non omnia enarrarunt, & ſi enarrarunt, eorum ſcripta ad nos non pervenerunt, quod ſi perveniſſent, in explicandis antiquis monumentis plus lucis haberemus. Forte huic anaglypho Plauti [b] aptanda ſunt:

Qui utuntur vino vetere, ſapientes puto,
Et qui libenter veteres ſpectant fabulas.
Antiqua opera, & verba, quum vobis placent,
Æquum placere eſt ante veteres fabulas.
Nam nunc novæ, quæ prodeunt comœdiæ
Multo ſunt nequiores quam nummi novi.

Ex quibus verbis apparet, quamplures exſtitiſſe comœdias & tragœdias, quæ perierunt, quod infortunium comœdiæ ipſius Plauti magno Latinæ linguæ, & eruditionis detrimento habuerunt.

TA-

a *Hor. Art. Poët. v.* 185. b *Plaut. in Prol. Caſinæ.*

TABULA LXXX.

CAPUT OCTOAGESIMUM.

IN Tomo tertio Musei Florentini pag. 59. delineata est statua cujusdam Fauni scabillaris cum crotalis præ manibus, & scabillo sub pede dextero, de qua eruditissime, ut assolet, in eo loco differunt Antonius Franciscus Gorius tot voluminibus ab eo in lucem prolatis illustris. Quum autem hæc statua multum conferat ad præsens argumentum, iterum illam hic proferre volui, non ut aliquid novi in ejus enarratione afferam, sed ut clarius appareat, quale sit hoc instrumentum, ejusque figura. Videtur compactum ex corio multipliciter complicato veluti follis, ac in medio duo habet hemisphæria in formam crotalorum. Imo duo folles crederem, alter super soleam ex ligno, seu ex alia materia, quæ pavimentum tangeret, alter vero plantæ pedis scabillaris alligatus. An vero illa hemisphæria per se ipsa resonarent, & forent duorum follium foramina, quæ sonum emitterent vel ex se, vel ex aliquo alio hiatu, nescio. Sicut etiam sonatoris gesticulatio, an sit facta ob rythmum, quo sonus scabilli cum sono crotalorum ad harmoniam ciendam concordet, vel motus quidam gesticulantis ob lætitiam, aut voluptatem, quam ob artis excellentiam Scabillaris ille percipiebat. Innuam tantum hanc statuam, ultra quam dici possit, excellentissimi esse operis, ac fortasse repræsentare celebrem quemdam Scabillarem, ut fuit Marcus Septimius Septimianus, cujus inscriptionem protulit Panvinius, & in suam collectionem intulit Gruterus, quæ hujusmodi est:

M. SE-

M. SEPTIMIO. M. P. HOR
SEPTIMIANO
EQVO. PVBL. IIII. VIR. I. D.
PRAEF. FABR. ROMAE
DEC. IIII. SCAMILLAR
OPERAE VETERES
A. SCAENA PATRONO. OB
MERITA. EIVS. L. D. D D.

Scabillaris autem , & Scamillaris idem eſt apud Antiquos . Hæc eadem ſtatua operis profecto veteris manifeſto apparet , tanta eſt elegantia ſculpta .

TABULA LXXXI.

CAPVT OCTOAGESIMVMPRIMUM

HAud diſſimilis eſt hæc prima Larva ab ea , quam exhibuimus Tab. XXXVI. Senem refert capite calvo , & barba calamiſtrata , planipedem , & caligis piloſis uti etiam tunica , qua veſtitur uſque ad genua ; ſuper quam aliam habet veſtem circa lumbos contortam hodierno more . Tunica , & caligæ hujuſmodi peculiares omnino ſunt nec in aliis comicis viſæ . Neſcio an tales veſtes lautiores forent . Scio equidem mantilia ſeu ad manus tergendas , ſeu ad menſas inſtruendas majoris pretii habitas fuiſſe , ſi tales forent , ut Ovidius innuit libr. 4. Faſtor. circa finem :

Dixerat . A dextra villis mantele ſolutis ,

Et Martialis [a] :

Nobilius villoſa tegant tibi lintea citrum .

Nunc hujuſmodi veſtibus utuntur nautæ , ac imi ſubſellii homines contra frigus . In Muſeo Kircheriano vidi Silenum fictilem , ſeu aliud numen ruſticum altitudinis ferme palmi unius totum piloſum . Verum aliam non habet veſtem . Quam-

a *Mart. libr. 14. epigr. 138.*

Quamobrem putandum est hic etiam rusticum numen repræsentari, cujus typum datum mihi a Gabriele Davidis Filio Medina Liburnensi e suo annulo signatorio, apud me habeo, & est artificis Græci opus.

Secunda Larva in annulo pariter signatorio incisa, prope Neapolim reperto, mihi missa fuit a Domino Felice de Turris, qui magnam vim nummorum Consularium ex omni genere metallorum possidet. Hæc refert puerum saltantem brevi tunica vestitum, quæ eum totum tegit usque ad medias coxendices. Larvam habet in summitate pilosam, grandioribus oculis, & ore, e quibus oculi, & os pueri apparet, & magna genarum pars, in reliquo nudus, calceis vero tenuissimis, duabus alis ornatis, quæ ejus velocitatem, & artem saltandi demonstrant. His calceis similes sunt socci, quibus ornantur tres figuræ æreæ Histrionum, quas nobis exhibet eruditissimus Gorius To. 2. pag. 371. Inscriptionum Etruriæ, quorum delineationem illi communicavit Marcellus Venutus Rudolphini Frater, ambo illustres antiquarum rerum notitia, & operibus in lucem prolatis. Multæ inscriptiones memoriam ad nostra usque tempora servarunt nonnullorum excellentium saltatorum puerilis ætatis, aut Pantomimorum, in ludis scenicis celebrium vel cantu, vel gesticulatione. Hic addam inscriptionem Caii Reguli mortui anno duodecimo, & mensibus tribus ætatis suæ.

D. M.
MEMORIAE. C. REGVLI. MORIBVS
DECORE. NATALIBVS. DD.
HYACINTHO
VEL. NARCISSO. COMPARANDI
QVI
VIXIT. AN. XII. M. III. TER. IN
SPECTAN. S. P. Q. TRAIANEN
QVATER
IN CVRIA. SPECTANTE. IMP.
M. ANTON.
PROCOS. SALTAVIT. CANTAVIT
IOCIS OMNES ....

Q Nul-

Nullo modo omittere volui tres Larvas (inter quas inſcriptio Græca cum candelabro , palma , & cornu olei , & nonnullis Hebraicis characteribus) anaglypho opere ſculptas in fronte operculi cuiuſdam urnæ ſepulcralis , quæ ſervatur in Muſeo Collegii Romani , ſeu Kircheriano . Vox *Scialon* Hebraica , quam mihi hujus linguæ ignaro interpretatus eſt eruditiſſimus P. Contuccius , pacem ſignificat , quamvis in ultima litera mendum irrepſerit , quod deſignat non ab Hebræis nativis , ſed a Græcis ritu Hebraico utentibus ſcriptam eſſe ea ratione ſane barbara , quam *Safardi* appellant critici . Hanc autem inſcriptionem ſi characteres Græcos , & Hebraicos ſimul jungas , ſic interpretari poſſis :

HIC. IA
CET. FAVSTINA
PAX

De candelabro , & de cornu olei videndus eſt eruditiſſimus Senator Bonarrotius in enarratione antiquorum vitrorum , qui quamplurima profert lectu digniſſima p. 22.

TABULA LXXXII.

CAPUT OCTOGESIMUMSECVNDVM.

PRima hujus Tabulæ figura , cujus typum mihi dedit P. Alexander Salarolius civis Bononienſis , e gemma ſignatoria Latini artificii , juvenem refert auribus aſininis , & quadam corona , quæ in fronte aliquantulum eminet , coronatum . Notanda eſt ejus tunica , in qua dexterum brachium involutum eſt , & fortaſſe ſiniſtrum , & peculiari modo corpori aptata . Expeditum ſeſe demonſtrat , & paratum ad juſſa , alacritate quadam & velocitate exilientem , quod etiam demonſtrant alæ pedibus ejus alligatæ , ut Mercurii talaria , quamobrem nonnulli eum putant Mercurium repræſentare , ni ſit δρομεὺς quidam celebris , quorum uſus apud Antiquos non ignotus . Verum non eſt alienum ab Antiquorum more per-

personam induisse alicujus numinis, ut discimus ex Svetonio in vita Augusti, qui personam Apollinis sumpsit. Verum aures asininæ quid sibi velint, non intelligo, neque omnino ad Mercurium attinet. Secunda Larva vultum habet naturalem, qui e conspectu est, & ridicularii cujusdam videtur. Ectypum ejus est apud Gabrielem Medinam, & est operis profecto elegantissimi, & coloris carnei. Tertia Larva in carneola incisa, quam dono mihi dedit Eques Paulus Petrus Lilius mihi amicissimus, senem calvum sedentem præfert naturali vultu, & acuta barba, & vestimento oblongo, quod togam quodammodo refert. Orientali viro similis est, & manum dexteram profert, cetera involutus præter pedes. Digitum indicem sustollit, quasi loquatur cum quadam Larva illi e conspectu posita super columellam in formam scrinii. Hæc autem Larva grandi forma barbam habet eodem modo acutam, & capillos obtortos, & in frontem ingenti tumulo obductos. Hic vir videtur Poëta comicus, qui secum ipse recitet sua poëmata.

TABULA LXXXIII.

CAPUT OCTOGESIMUMTERTIUM.

NOnnullis saltatoribus superius relatis graphidem hujus etiam saltatoris addere decrevi in gemma annulari incisi, non solum ob saltationis modum non omnino vulgarem, sed etiam ob peculiarem formam instrumenti musici, quod Saltator ille sinistra tenet. Nudus est, & ejus tantum operitur caput pileolo tenui, & striato, & duo illius cacumina prominent, alterum supra frontem, supra cervicem alterum. Digitis sinistri pedis totus innititur, pes vero dexter elevatus supra sinistrum genu, quod est difficile factu. Thyrsum dextera regit in vertice ornatum foliis, & fructibus. Instrumentum musicum, quod innuimus, innixum lateri sinistro, uter videtur, cui annectitur fistula, qua inflatur; desinit autem in tres majores tibias, quarum duæ instar cornu retortæ sunt, altera vero tubæ similis. In Bacchanalibus,

& mense Majo quidam rustici, ut plurimum e Regno Neapolitano Urbem accedunt, eamque pervagantur tali instrumento utentes, quod etiam fit in aliis civitatibus, & regionibus, & præsertim in Etruria. Hi rustici hoc instrumentum inflantes simul incondite canunt, & saltant. Ejus usus antiquissimus apparet. Hæc tibia utricularis vocabatur, inter tot tibiarum genera. Illius meminit Svetonius in Nerone cap. 54. *Sub exitu quidem vitæ palam voverat, si sibi incolumis status permansisset, proditurum se partæ victoriæ ludis etiam hydraulam, & choraulam, & utriculariam.* Hujus igitur Imperatoris ætate Utriculares in ludis publicis & solemnioribus locum habebant. Sed fortasse ante ipsum Neronem ab auctore carminis Virgilio attributi, cui carmini nomen Copa, hoc instrumentum recensetur. Dicit enim:

Copa Syrisca caput Graja redimita mitella
Crispum sub crotalo docta movere latus;
Ebria formosa saltat lasciva taberna,
Ad cubitum raucos excutiens calamos.

Ultimum carmen nulli interpretantur de quodam crotali genere, de quo Suidas ait in V. Κρόταλον. *Crepitaculum proprie calamus fissus, & studiose comparatus, ut sonet, si quis manu pulset, quasi plausum efficiens*; & forte hujus generis crotalum designant illi, quos in manibus saltatores tenent, bacilli, ut vidimus in Tab. IX. In Epistola ad Dardanum, quæ B. Hieronymo tribuitur, tibia utricularis ita describitur: *Antiquis temporibus fuit chorus quoque simplex, pellis cum duabus cicutis æreis, & per primam inspiratur, secunda vocem emittit.* Pellis hæc nil aliud erat, quam uter humano ventriculo similis, ut ait Bartholinus De tibiis veterum lib. 3. c. 7. his verbis: *Hujus tibiæ forma inde elucet, quod illi ventriculum humanum figuræ similitudine comparent Anatomici.* Hujus usum enarrans idem Scriptor subdit: *Usus autem talis fuit, ut quoties sonus eliciendus esset, deberent Utricularii inflare utrem, & retinere manu calamos, & pressum utrem cubito quatere, ita ut calami vibrarentur ex jactatione assidua.* Nescio an sibi velit etiam innuere tibiarum foramina digitis per vices aperiri, & clau-

claudi, & an una esset, ut in Hieronymi loco allato, vel plures tibiæ; quæ si hìc tres sunt, fortasse tractu temporis potuerunt in hunc numerum excrescere, & si æreæ erant, in ligneas evadere. Hoc non prætermittam, minori in pretio habitum fuisse hoc instrumentum, quam tibia simplex, vel saltem illud decursu temporis accidit; nam Martialis libr. 10. epigr. 3. ait, Canum, qui tibia tam egregie canebat, ut Galbæ carus esset, nullo modo Utricularem esse voluisse, vel ascaulem, ut Græce loquebantur:

Credis hoc, Prisce,
Voce ut loquatur psittacus coturnicis?
Et concupiscat esse Canus ascaules?

Quum autem pauci, & paucis verbis hoc instrumentum descripserint, eo rarior est hæc gemma, in qua tam clare illud apparet, & alibi id nunquam viderim. Hæc autem anno 1735. in antiquis urbis Signiæ ruinis reperta fuit. Ibi autem, quod esset situ munitissima civitas, Romani suos carcere coërcebant captivos, eamque Quatuorviri gubernabant, ut patet ex inscriptione apud Gruterum, & Fabrettum pag. 464. Ex ea vero multi prodiere illustres viri.

Alteram graphidem hujus tabulæ ex gemma incisa eruendam curavi, quam Dominicus Landius antiquarum rerum amans, & eruditus sibi comparavit. Hæc Larvam refert similem illis servis, qui in Terentio Vaticano delineati sunt, seu ejus vultum, seu corporis statum, seu brevem tuniculam spectes.

TABULA LXXXIV.

CAPUT OCTOGESIMUMQUARTUM.

NE tædio afficiam lectores, aliis prætermissis, quæ apud me sunt, antiquis monumentis ad ludos scenicos spectantibus, anaglyphum ex argilla, & duas Larvas hic addam pro hujus operis coronide, una cum hoc anaglypho. Typus ipsius repertus est, ut manifeste appareat sepulcra Etrusca, lucernas, ac alia id genus opera ex argilla typis,

typis, seu formis confici consuevisse, ut facilius multiplicarentur. Hic autem noster factus est instar sacelli, superne in modum hemicycli efformati, & encarpio ex foliis quernis, tribusque rosis contexto circumdatur. In eo adsident quatuor personæ, prima quarum puellus est, qui duabus tybiis canit, stipiti hujus sacelli innixus, qui stipes aliquantulum exporrectus, & crure cujusdam bestiæ suffultus sedem puello præbet, qui pede dextero innititur scabello. In adverso latere juvenis adest ingenua forma discumbens super scimpodio, quod lecti genus erat, qui unum tantum hominem capiebat. Non autem tales erant lecti conviviales, nam hi trium hominum capaces erant, ut plurimum. Scimpodium genus erat lectuli discubitorii, cuius usus apud nos nunc quoque viget, ac in eo quiescimus aliquando, ut postmeridianum somnum capiamus. In medio sedent duæ mulieres, quarum una post aram, seu mensam pedes habet, alterius vero pedes in terra sunt innixi. Ambæ videntur non mensæ accumbere, sed sedere, an vero in lecto illo discubitorio, vel in scamno separato, nescio, nam ex graphide non bene apparet. Fortasse tempus illud indicatur, quo Romanæ mulieres mensæ assidebant, ut ait Mercurialis De arte Gymnastica libr. 1. cap. XI. pag. 63. *Tempore majoris Scipionis, ac Plauti crescente paullatim balneorum usu, hujuscemodi quoque accubitus incrementum præsertim apud Romanos cepit, neque tamen multum, quando scilicet viri tantum, & non mulieres, ut Vitruvius, Valerius Maximus, & Isidorus testantur ex Varrone, accumbebant.* Addit idem Auctor, quod a tempore magni Pompeii usque ad Galenum, atque etiam Constantinum *omnes fere, atque etiam mulieres cœnantes accumbebant*. Præterea subdit: *Apud Romanos diverso situ mulieres a viris accumbentes cœnasse rationi consentaneum est*, atque id ob honestatem & decus, & quia ita in antiquis marmoribus apparet, *in quibus mulieres cum viris accumbentes repræsentantur illæ Certe figura quadam ab iis diversa, quasique sedentes, & nulli alteri rei cubitis innixæ accumbentes, & edentes conspiciuntur*. Quod multum ad rem nostram facit.

Puer,

Puer, qui duas inflat tibias retortas nullam habet vestem præter rotunda subligacula, ceteri vero videntur intenti auscultare tibiarum sonum. Quid autem hoc totum significet, nescio. Hæc fortasse celebritas nuptiarum est, quod innuere videntur & tibiarum sonitus, & mulier capite velato, & ætate gravis, quæ pronuba esse potest, & sponsus & sponsa licenter nimis vestiti. Sed quia hoc anaglyphum repertum est in Columbario, in mentem mihi venit, an sit cœna funebris, qualis apparet in fronte urnæ sepulcralis Marci Ulpii, quæ exstat in Museo Kircheriano, vel quoddam sacrificium factum Genio viri discumbentis in Scimpodio, ac craterem manu tenentis, quasi vivus adhuc esset, quamvis jam defunctus. Hanc conjecturam confirmat ara illa instar tripodis libis onerata, ac mulierum silentium, quod mœstitiam denotat, & præcipue tristis illa apparet, quæ manus superimponit, quod doloris est inditium, forte ob amissum sponsum. Tibiæ autem & in sacrificiis, & in funeribus in usu erant, unde Ovidius in 6. Fastorum.

Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
Cantabat mœstis tibia funeribus.

In eodem museo adest anaglyphum marmoreum, in quo excusa est mulier animam exalans super scimpodium decumbens, ad cujus pedes duo adsunt tibiis canentes, quarum altera longa est, altera vero obtorta, cum hac epigraphe: MORITUR. Nihil tamen adfirmo, nam forte hæ conjecturæ antiquis illis viris risum moverent, sicut enim illi si nostrorum instrumentorum usum vellent explicare, a vero longe aberrarent, ita nos quum de illorum instrumentis judicamus. Sed ut ad rem redeam, anaglyphum hoc inventum est in columbario diruto, circa annum 1735. detecto in via Latina, ad cujus latera adhuc exstant ruinæ cubiculorum sepulcralium, quæ antiquitus admodum magnifica extruebantur in hac via, ut ait Juvenalis Sat. 5. v. 55:

Clivosæ veheris dum per monumenta Latinæ;

& Sat. 1. v. 170. quum mores aliquorum mordere vellet, ut invidiam declinaret, non de vivis, sed de mortuis loqui, qui in via Latina & Flaminia sepulti erant:

Ex-

. . . . Experiar quid concedatur in illos ,
Quorum Flaminia tegitur cinis , atque Latina

Quæ viæ, ceteræque Conſulares plenæ erant monumentorum illuſtrium familiarum , idque per ſexdecim millia paſſuum , ut demonſtravi pag. 61. mearum animadverſionum ad Diarium Italicum Cl. Viri P. Montfauconii ; & hoc etiam in via Appia erat uſque ad antiquam Ariciam , ut apparet in Diſſertatione mea de Bulla aurea pag. 34. In eodem Columbario inventa eſt larva muliebris , cujus graphidem in hac eadem Tabula 84. adponimus , quæ præcipua animadverſione digna eſt ob ornatum , qui inſtar coronæ radiatæ caput circumdat , & ſub quo circa genas tres excurrunt obtorti capillorum ductus . An hæc ſit mulier quædam barbara , & fortaſſe e Thracia non auſim adfirmare . Verum in eodem Columbario hanc inveni inſcriptionem :

D. M.
Q. ARRVNTIO . AQVILAE
MAN. P. VI. OPE . NAT.
BESSVS . MIL. ANN. IX.
VIX. ANNIS XXX.
C. CASSIVS CENSORINVS
FRATER . ET . H. B. M. F.

Hinc Quintus Aruntius Manipularius primus , ſeu navis Prætoriæ ſex remorum , Ope nuncupatæ , miles forte erat , nam paſſim tales milites in inſcriptionibus reperiuntur nominati , qui in navibus trium vel quatuor remorum navali militiæ operam dabant , quorum remorum numerus his notis deſignabatur III. ſeu IV. atque naves hujuſmodi Trieres , vel Quadrieres appellabantur , ut patet ex collectionibus inſcriptionum antiquarum . Videſis inſcriptiones Etruſcas eruditiſſimi Ant. F. Gorii pag. 125. Tom. 1. Multæ etiam pertinent ad ludos , & exprimunt nomen Deorum, quibus navis dicata erat. Vide quoque Cl. V. Fabrettum in Inſcriptionibus, & in Columna Trajana pag. 114. & 115. ubi mentio facta eſt Caii Senii Severi Manipularis , navis Trieris , & Numinis , cui illa dicata erat , qui Caius natione Beſſus apud Getas fuit , de quibus Ovidius de Ponto :

Vi-

Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque

Ultima hujus Tabulæ Larva comam habet peculiari forma comptam, & crines retortos, & os in modum conchylii efformatum, frontemque & cilia ita detorta, ut medium nasum tegant. Hæc Larva inventa est in sepulcro, seu Mausoleo Libertorum Familiæ Luci Aruntii (qui consulatum assequutus est tempore Tiberii) cum inscriptione, quam supra retulimus, lapide Tiburtino incisam. Hoc autem sepulcrum detectum est circa annum 1735. in viæ Prænestinæ principio, quod a me delineatum fuit, ut publici juris facerem una cum peculiaribus cubiculis, ac eorum ornamentis, & inscriptionibus, quæ parieti infixæ erant sub ollis. Interim tamen unam hic damus:

D. M. SVCCESSI . PRIGENIA . SOR
FECIT . FRATRI . BENEMERENTI
ET PIISSIMO ✝ER. VII. ANNIS
EGO
LAMEATALE PEREGI NVNC
RAPI
OR. TENEBRIS . ET . TEGIT
OSSA . LAP.
DESINE SOROR. ME IAM. FLERE
SEPULCRO HOC ETENIM
MULTIS
REGIBUS ORA TVLIT

Alteram etiam adponimus erutam in villa D. Marchionis Nari extra Portam Salariam, in qua villa nonnulla detecta sunt columbaria cum ollis, & inscriptionibus defunctorum.

OCTAVIA . L, ET . ƆL. ARBVSCVLA
V. A. XXIII. ET . MENSES . X.
TVCCIA . ƆL. MATER . EIVS
TERMIVS . EST . VITAE . NOSTRAE
TERTIVS . ET . VICENSIMVS
AMNVS . CVM . ME . FLORENTEM
MEI . COMBVSSERE . PARENTES
VIX . EGO . DVM . LICVIT
SVPERIS . ACCEPTIOR . VNA
QVOI . MEMO . POTVIT . VERBIS
MALEDICERE . ACERBO
CRVDELE . PATER . FVNVS . NATI
VIDISSE . VIDERIS
ET . PIA . COMPLEXV . MATER
SPOLIATA . SENESCENS
ATTV . DVLCIS . SOROR . EXTINCTO
ME . SOLARE . PARENTES
CRVDELIS . PLVTON . NIMIO .
SAEVITER . RAPINAE
PARCE . PRECOR . NOSTRAM . IAM
LACERARE . DOMVM.
TE . LAPSIS . OBTESTOR . LEVITER
SVPER . OSSA . RESIDAS
NE . NOSTRO . DOLEAT . CONDITVS
OFFICIO
DESINE . IAM . FRVSTRA . MATER
MEA . DESINE . FLETv TE
MISERAM . TOTOS . EXAGITARE
DIES
NAMQVE . DOLOR . TALIS . NON
NVNC . TIBI . CONTIGIT . VNI
HAEC . EADEM . ET . MAGNIS
REGIBVS . ACCIDERVNT .

TA-

TABULA LXXXV.

CAPVT OCTOGESIMUMQUINTUM.

IN hac tabula expressa est mulier nuda usque ad coxendices, sedens super basim rotundam, quæ columellæ similis est, & super eam etiam sinistra manu innititur. Hæc videtur mulier comicæ arti studens, nec officit seminudam esse, nam hæc licentia, nimis quidem proterva, in theatris usum habebat. Notandus est capitis ejus ornatus & capilli peculiari modo contorti, ac inter calanticam nodati & commisti. Dextera manu larvam tenet suspensam extima calanticæ parte comprehensa, quæ larva peculiari itidem comæ ornatu spectanda est. Pone hanc mulierem pedum apparet in extremitate contortum, cui bulla circa medium inhæret. Nonnullæ aliæ mulieres Tab. 37. 38. 39. & 41. larvas manu apprehensas contemplantur, & nonnullæ pariter pedum gestant, sed absque ea bulla, quæ fortasse hic addita est, ut nobilius redderet pedum, alioquin rusticum, & pastoritium instrumentum.

Dum hæc typis mandantur, eruditissimus Gorius ad nos misit vol. 2. Symbolarum literariarum, in quo pag. 149. Auctarium *ipsius exstat ad disceptationem* De locatoribus Scenicorum *editam a Dominico Georgio. Hoc autem Mantissæ vice fungi potest ad hanc totam de Larvis, seu Personis scenicis tractationem. In eo enim de Locatoribus sceniais, de Procuratore scenicorum, de Archimimis, de Stupidis, & Maccis, de Redemptore scenicorum, de Rogatore, & Designatore, de Mimis, & Pantomimis, de Parasitis, de Histrionibus, de honoribus, præmiis, muneribus, dignitatibus, divitiis in comicos conlatis recondita eruditione differitur, ac omnia nova luce inlustrantur. Item feminas Mimas, & Archimimas, & Corpora, & Collegia Scenicorum, & Scabillariorum recensentur; & Pantomimi aheneum signum numquam editum adfertur, quæ omnia hic libenter congessissem, ni semper alienus fuissem ab alienis scriniis expilandis.*

INDEX RERUM

A

B

C

Cro-

D

E

F

G

H

I

L

LAR-

te

M

N

P

R

S

T

Tri-

P.°

D

M

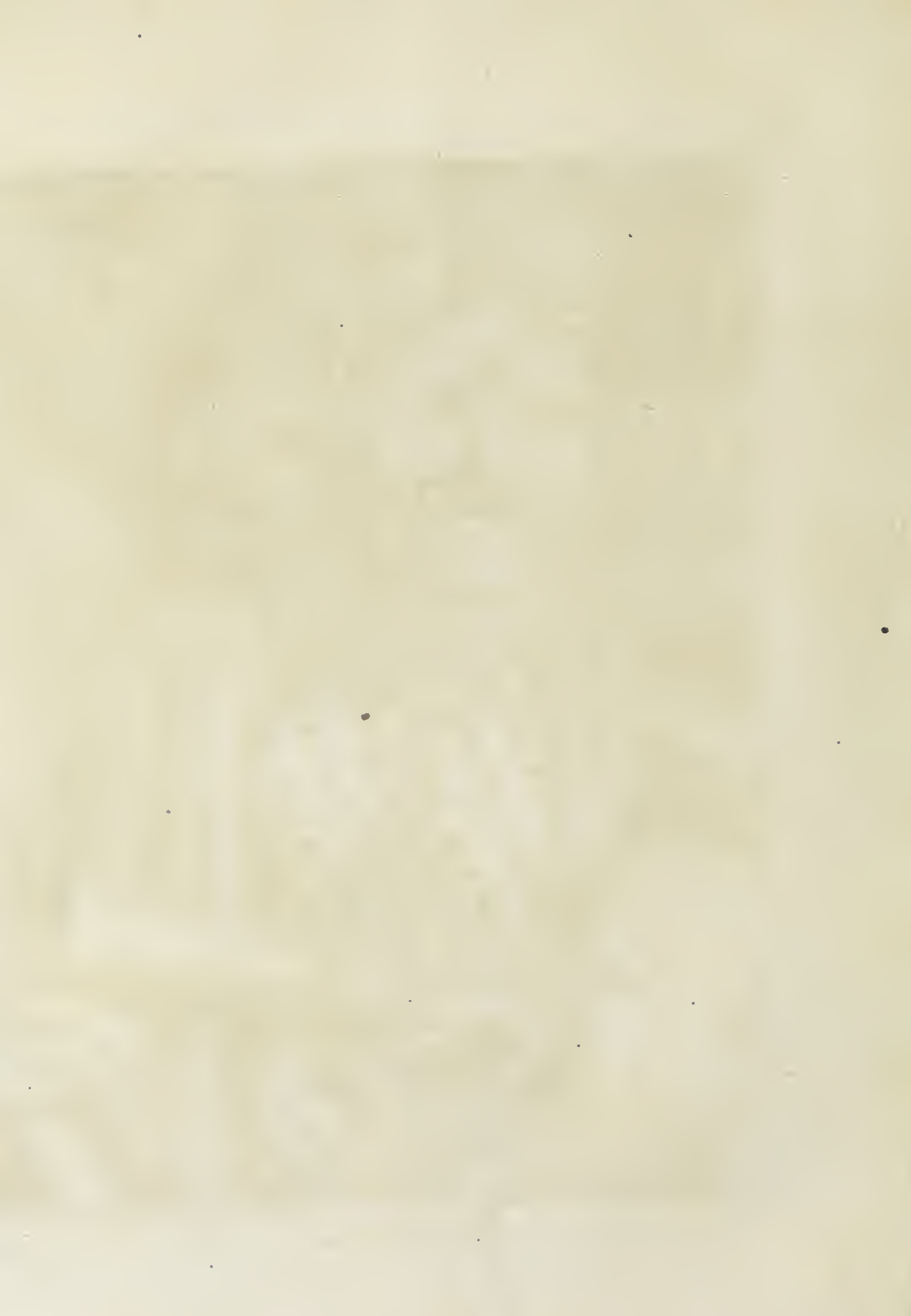
TI.CLAVDIVS. ESQVILINA.AVG TIBERINVS
HIC.SITVS.EST.FECIT.TAMPIA.HYGIA.MATER FILIO PIENTISSIMO
TV. QVICVMQVE MEI.VEHERIS.PROPE LIMINA BVSTI
SVPPRIME.FESTINVM QVAESO VIATOR ITER
PERLEGE SIGNVM QVAM.DOLEAS.PRO FVNERE.ACERVO
INVENIES TITVLO NOMINA FIXA MEO.ROMA MIHI.PATRIA EST MEDIA
DE PLEBE.PARENTES.VITA FVIT NVLLIS.TVNC VIOLATA MALIS
GRATVS ERAM POPVLO QVONDAM NOTVSQVE FAVORE NVNC SVM DEFLETI PARVA
FAVILLA·ROGI·QVIS·BONA·NON·HILARI·VIDIT·CONVIVIA·VOLTV
ADQVE MEOS·MECVM PERVIGILARE LOCOS·QVONDAM EGO PIERIO VATVM
MONIMENTA CANORE·DOCTVS CYGNEIS ENVMERARE MODIS
DOCTVS·MAEONIO·SPIRANTIA·CARMINA·VERSV·DICERE CAESAREO CARMINA NOTA FORO
NVNC AMOR·ET·NOMEN SVPEREST·DE CORPORE TOTO·QVOD SPARGIT LACRIMIS
MAESTVS·VTERQVE PARENS SERTA MIHI FLORESQVE NOVOS MEA GAVDIA·PONVNT
FVSVS·IN ELYSIA·SIC EGO VALLE·MOROR QVOD MEAT IN STELLIS DEIT HINC QVOD PEGASVS ALES
TOT MEA NATALES·FATA·DEDERE·MIHI·

Bassorilievo in Marmo

Baſsorilievo

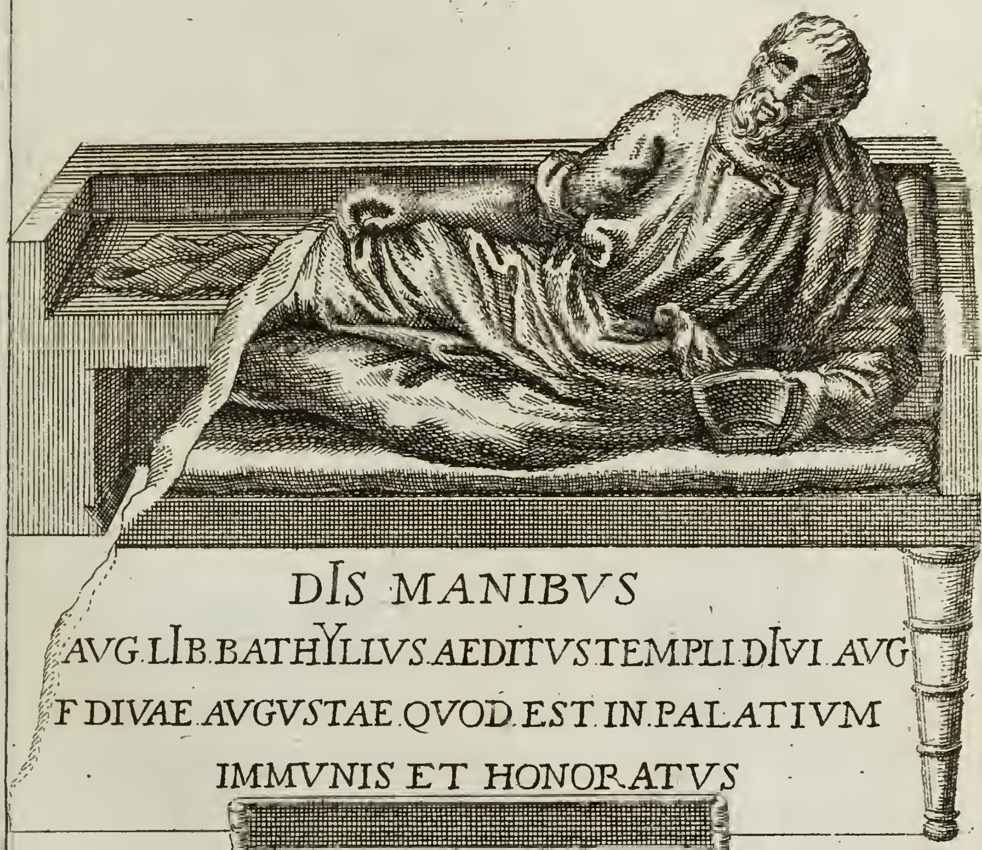

In Ametisto *Bellissimo*

I. Pozzuoli f.

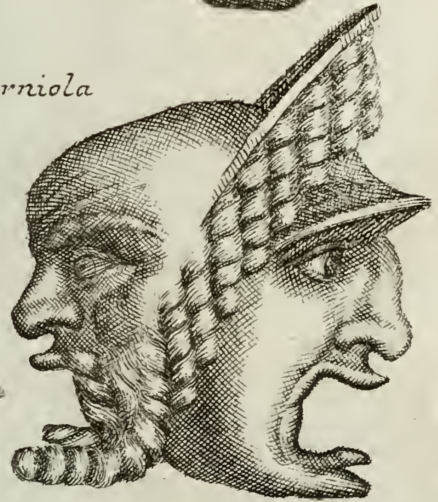

DIS MANIBVS
AVG.LIB.BATHYLLVS.AEDITVS TEMPLI.DIVI.AVG
F.DIVAE.AVGVSTAE.QVOD.EST.IN.PALATIVM
IMMVNIS ET HONORATVS

Iacinto

Corniola

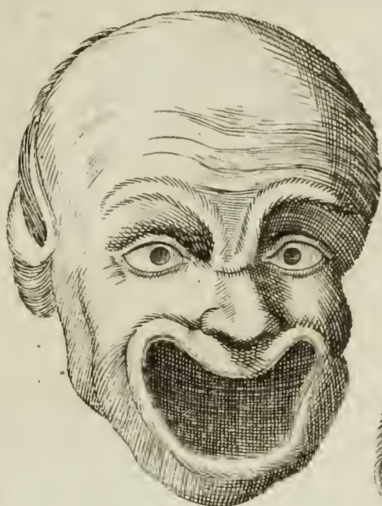

VII.

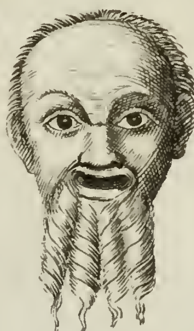
VETRO ANTICO

J. Pomarede Fecit.

Corniola

Agata

Terra Cotta

Onice

Lampada di Terra Cotta

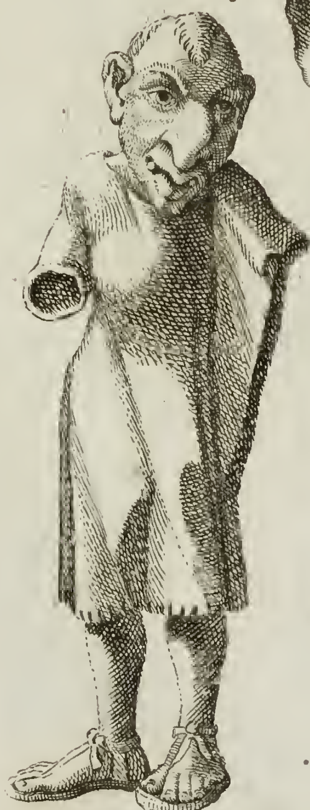

Fig.e di Metallo con occhi e Zanne di Arg.o

Corniola

Lucerne di Terra Cotta

XLI.

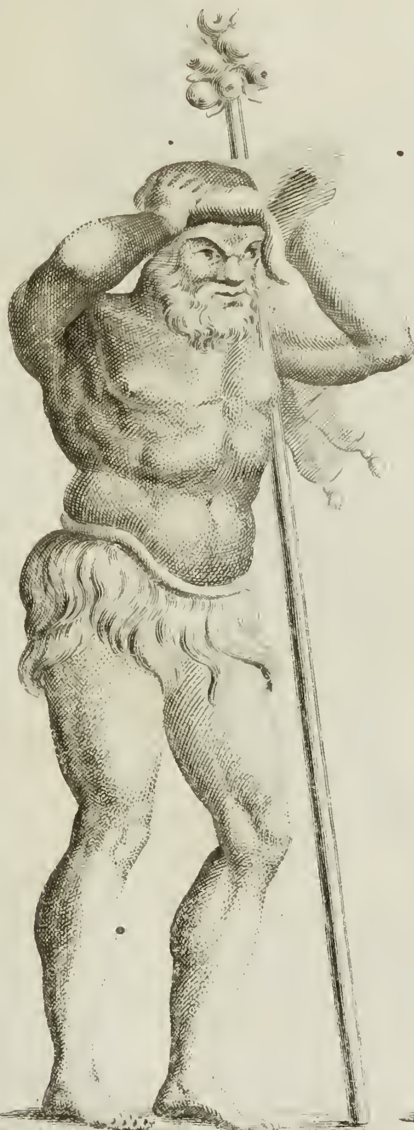

Lampada di Terra Cotta

Lampada di Terra Cotta

In Onice

Corniola

In Agata

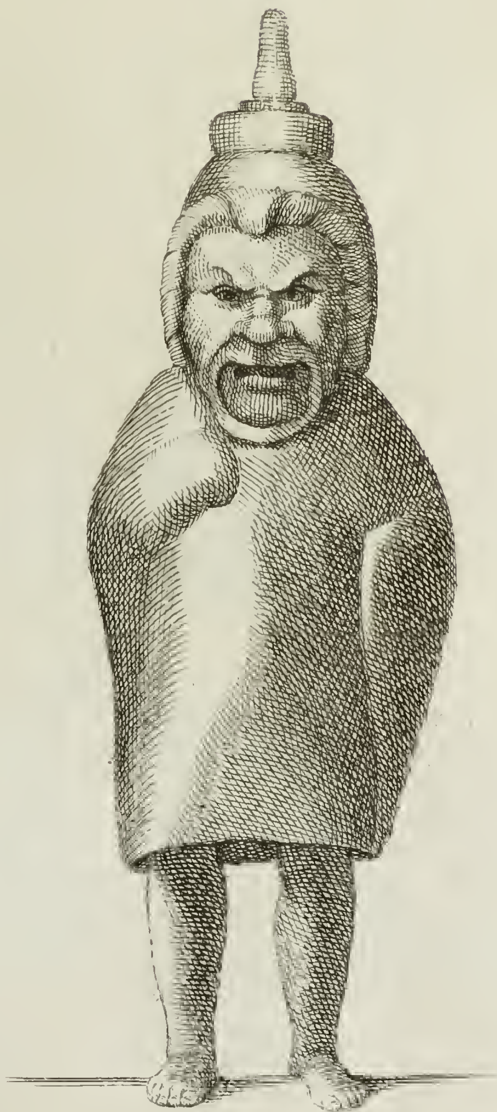

Figura di Metallo

XVI.

AGATA NERA

XVII.

XVIII.

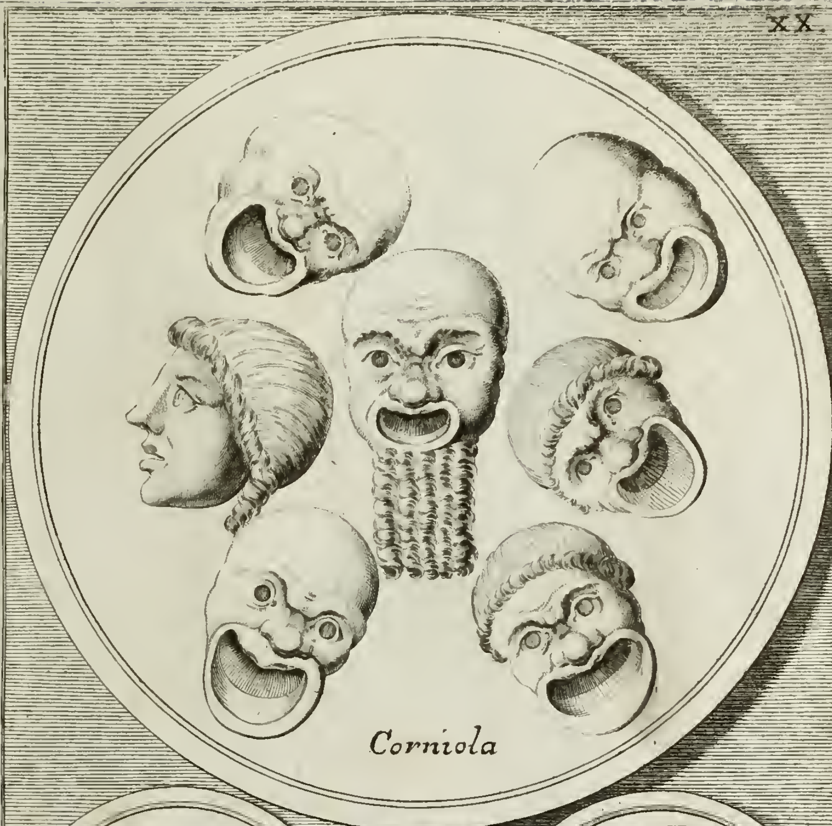
FIGURA DI METALLO

Figure di Metallo

XX.

Corniola

Corniola — *Silv. Pomarede Sculpsit* — *Cameo*

XXI.

AGATA SARDA

In Metallo

In Metallo

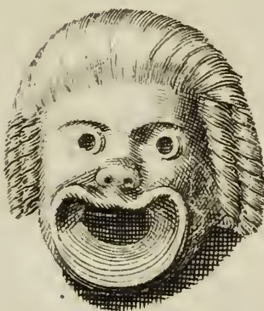

Occhi Diargento

In Metallo

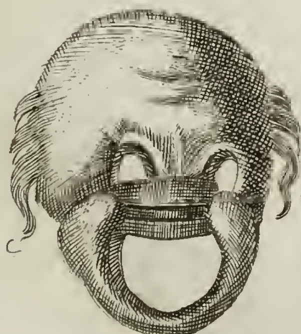

In Metallo

Corniola

Corniola

Nicolo

Cameo

Corniola

Corniola

Diaspro Rosso

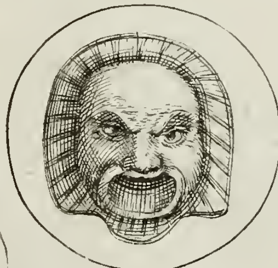
Plasma

Granata

Agata

Cameo

Agata

Niccolo

Smeraldo

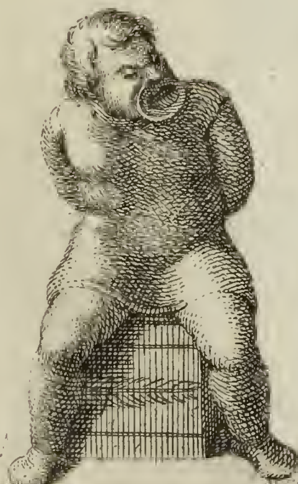

Fig.ª di Metallo

Cameo

XXIIX.
In Camei

PASTE

S. P. F.

XXX.

In Metallo

TOPAZIO

Silvester Pomarede Sculpsit.

XXXI.

AGATA TRASPARENTE

XXXII.

CAMEO COL VISO DI COLOR DI CARNE

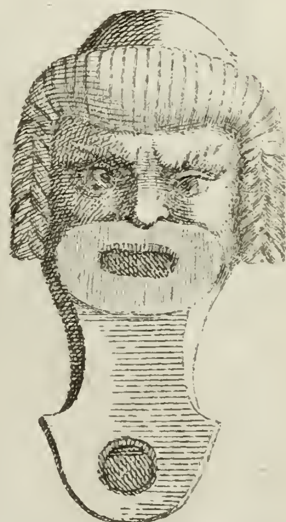
Metallo

Corniola

Agata Sarda

Lucerna di Metallo

AGATA SARDONICA

XXXV.

NICCOLO *AGATA*

XXXVI.

CORNIOLA

Ametisto

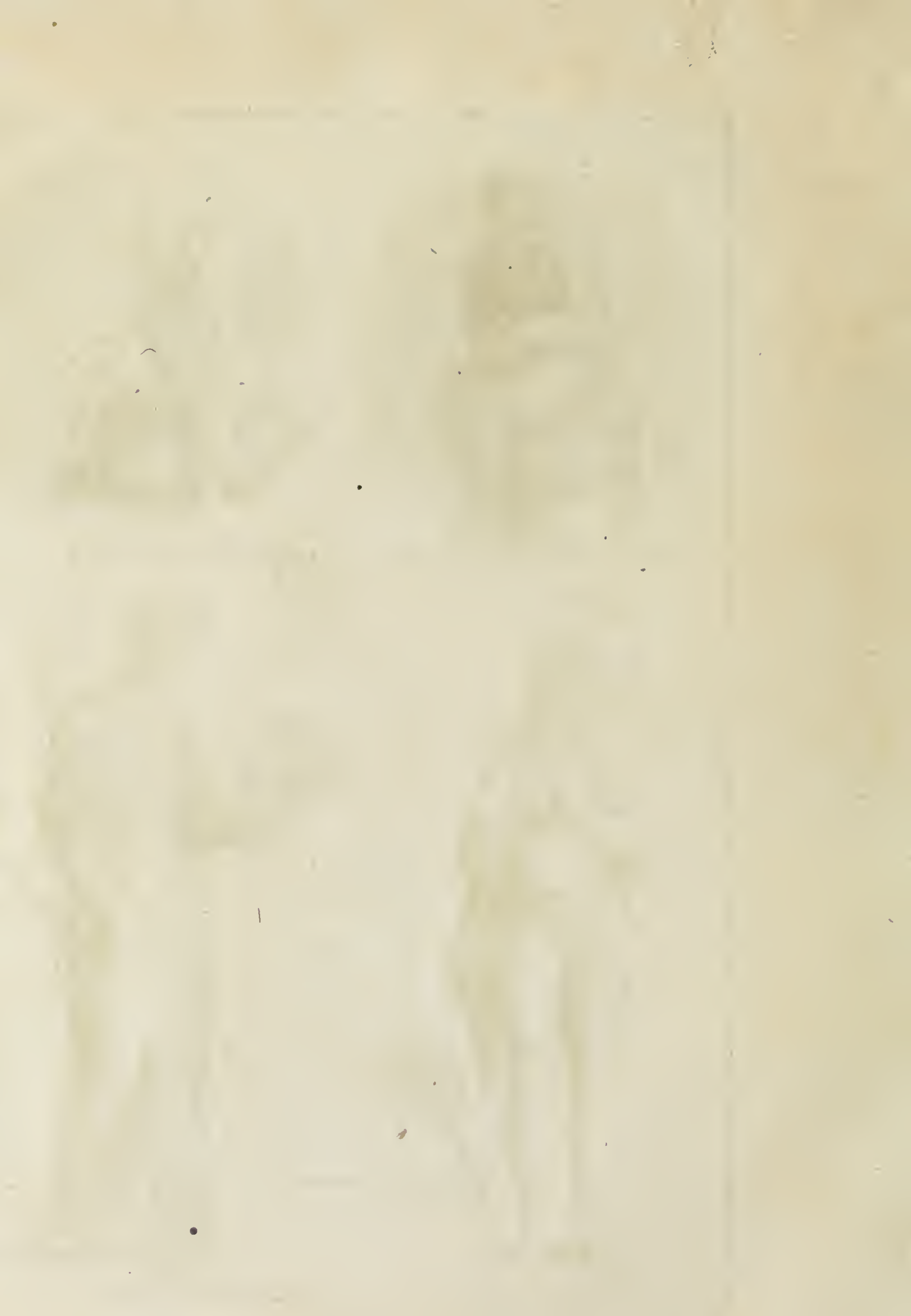
Figura di Metallo

In Onice

In Agata Venata

In Marmo

In Marmo

In Corniola

In Marmo

In Metallo

In Corniola

In Corniola

IN CORNIOLA

Tarxco Cameo in Onice dipiu colori

Figᵃ di Metallo

Corniola

In Corniola

In Cameo

In Giauarro

Corniola

XXXXIV. 2°

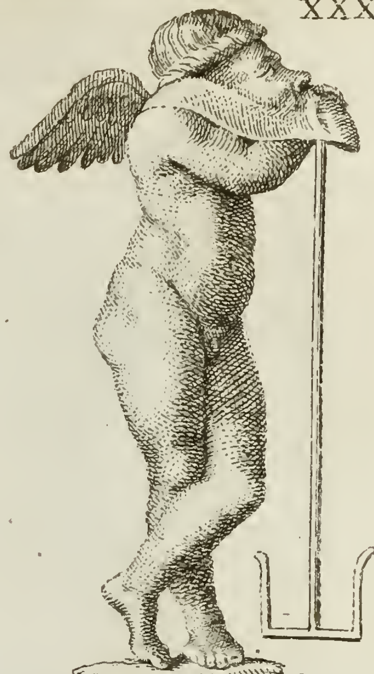
AMETISTO PASTA

La Verita in Metallo con denti di Argento

S. P. F.

Pasta

Diaspro Rosso

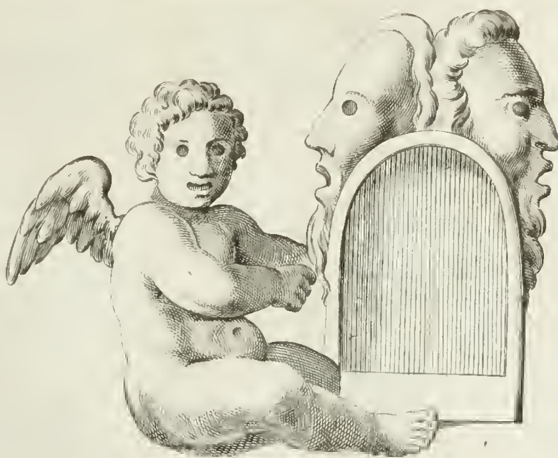

Onice

Onice

XXXXVI.

Corniola

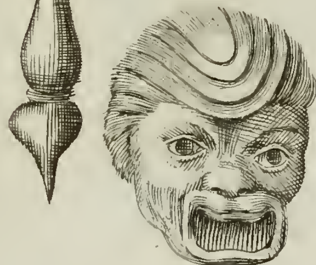
Cameo

S. P. F.

In Onice

Cameo

Agata

Pasta

Corniola

Onice

Agata

Granata

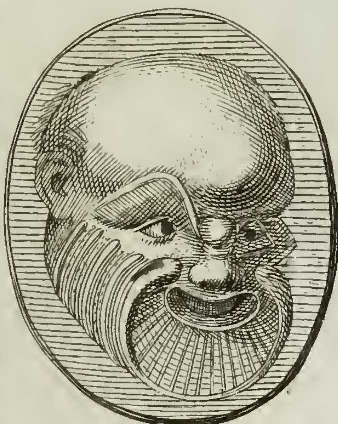
Ametisto

Metallo con occhi d'Argento

Cameo pasta bianca, e rossa

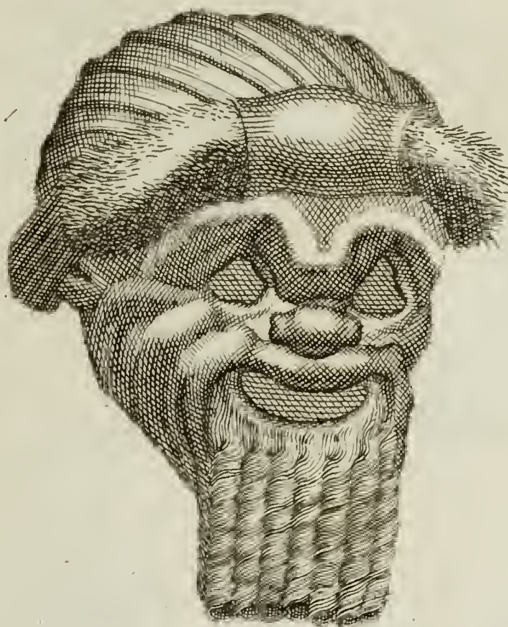

Corniola

In Agata

B. de Petrij Incise

In Corniola

Cameo in Plaſma

Auorio

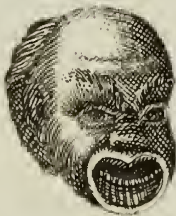

Cameo Baſalte

Cameo Paſta

Niccolo

Cameo

Ameteiſta

Agata

Cameo

Diaſpro roſso

Corniola

Diaſpro roſso

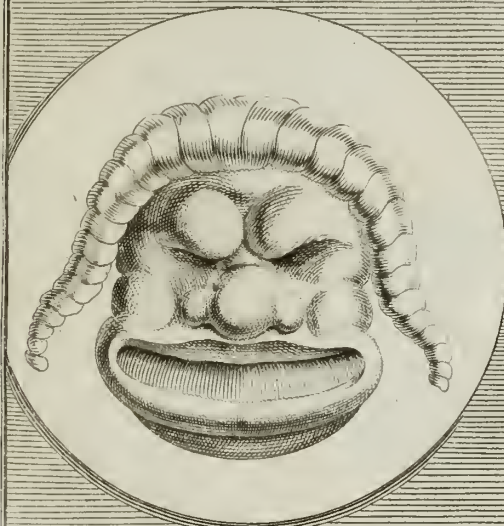

Agata

Corniola

Paſta

Agata

Cameo

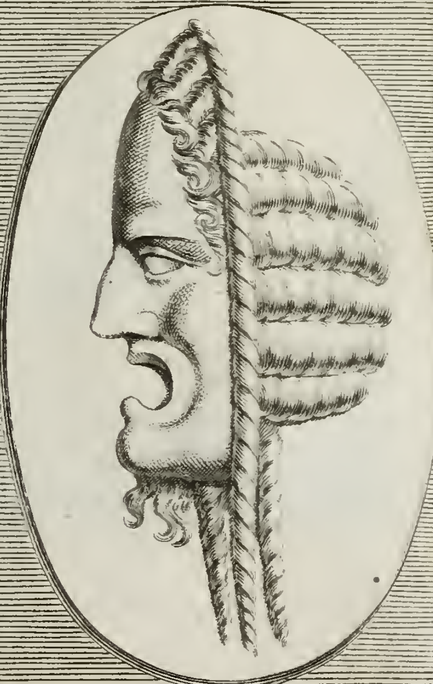
Pasta

Pasta

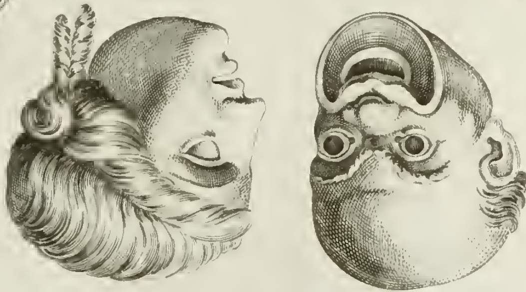
Pasta uerde

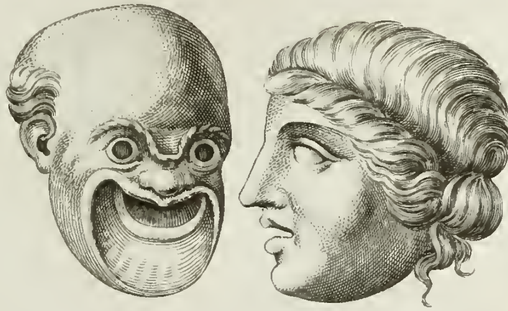
Pasta

Silv. Pomarede. Sculp.

LII

HELENA

In Agata Venata

G. P. F.

Giacinto

Cameo onice

Agata

Cameo corniola

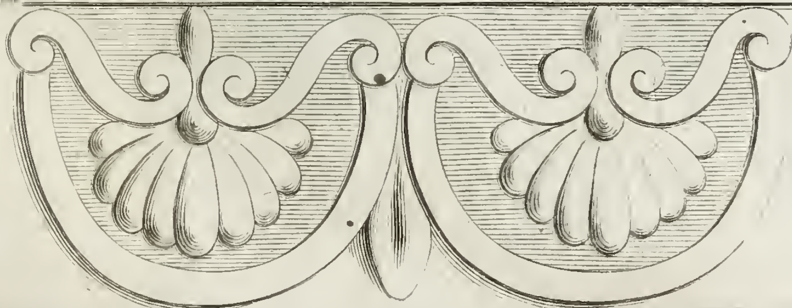

Cotrone

Cameo

TERRA COTTA

S. P. F.

Corniola

Terra Cotta

Cameo in alabastro

Cameo ametista

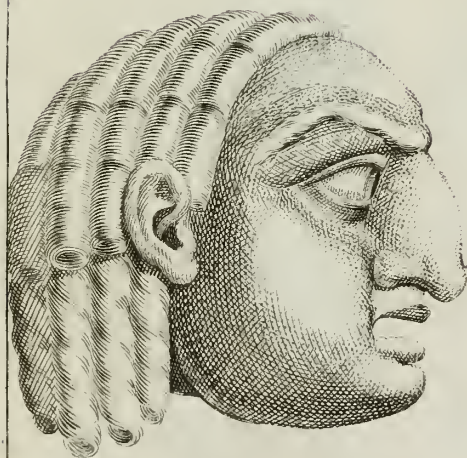
Cameo

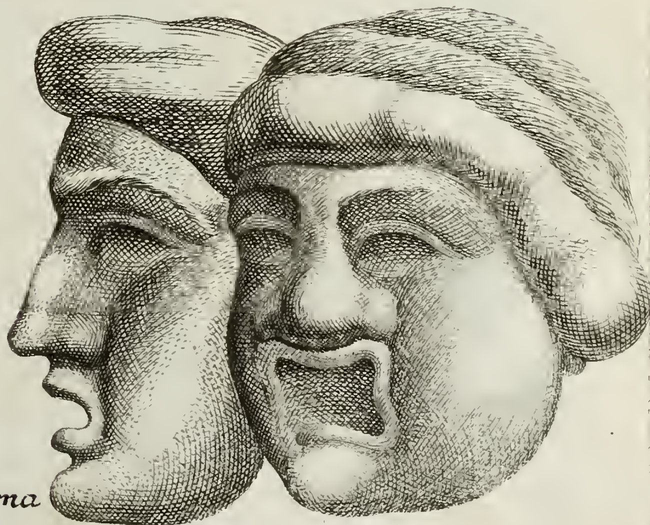

Onice

In Onice

In Plasma

Diaspro Rosso

Agata Sarda

Giacinto

Corniola

Diaspro Rosso

Plasma

Corniola

Pasta

Diaspro Rosso

Corniola

Terra Cotta

Agata

Onice

Diaspro uerde

Cameo

Diaspro rosso

Corniola

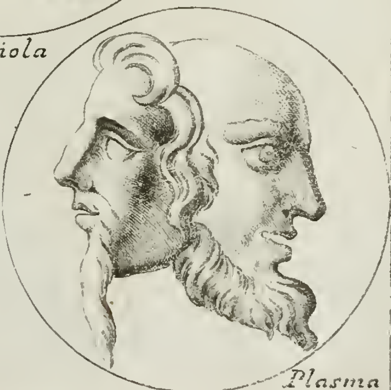
Agata Sarda

Corniola

Corniola

Plasma

LXI.

Agata

Corniola

Corniola

Corniola

Corniola

Silv. Pomarede Sculp.

Cameo

Cameo

Agata

Corniola

Corniola

Diaspro

Cameo

Onice

Plasma

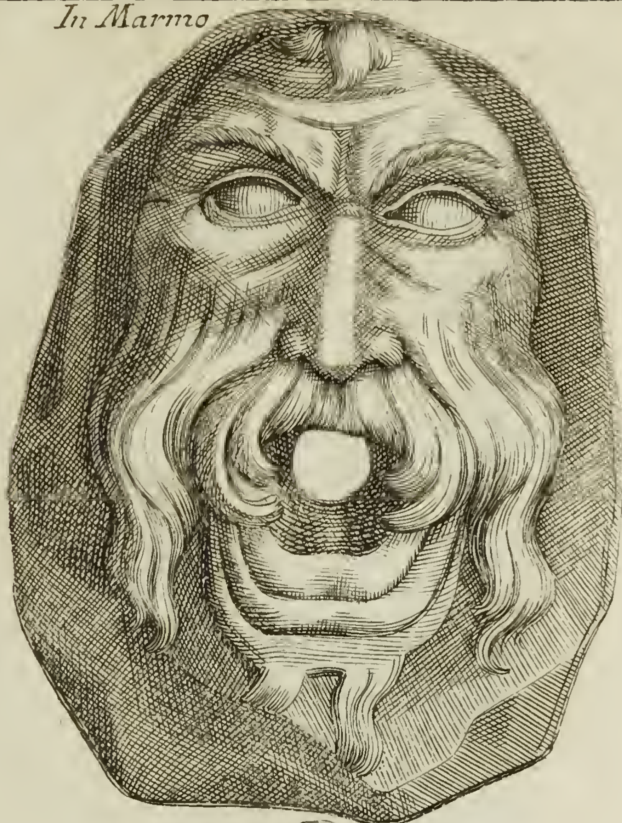
Agata

Cameo

Onice

In Marmo

Terra Cotta

In Marmo

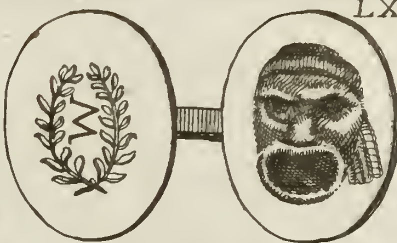
Terra Cotta

LXVII

TERRA COTTA

Diaspro rosso

Corniola.

In Giacinto guernaccino

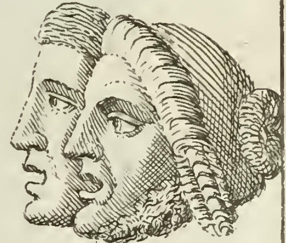

Corniola

Pasta

Pasta

Topasio

Corniola

Pasta

Pasta

Onice

Corniola

Cameo

Corniola

Corniola

Corniola

Iuorio

Corniola

In Metallo

In Metallo

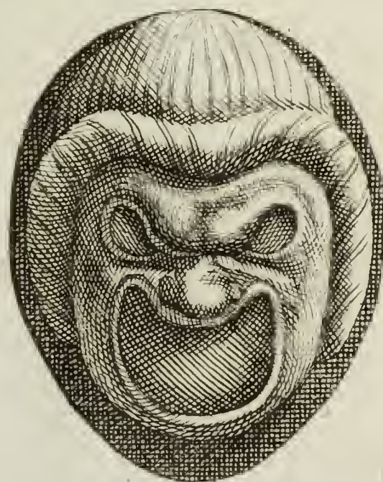

Terra cotta

Metallo

Cameo in giacinto guernaccino

LXXIII.
Francesco Mazzoni sculp.

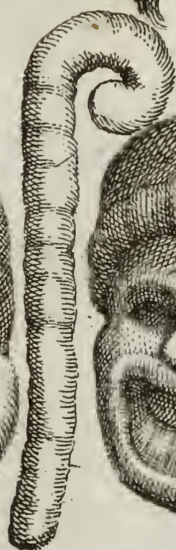

Corniola

Agata

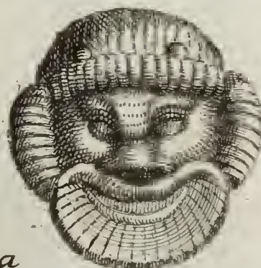

Corniola

Lucerna

LXXV.

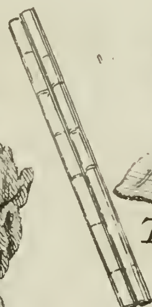

Corniole

LXXVI.

Terra Cotta

Cameo

Corniola

·ΚΑΤ·
ΠΡΟ·ΙΖ·ΚΑΛ·
·ΑΠΡΙΛΙΩΝ·

Basso rilievo

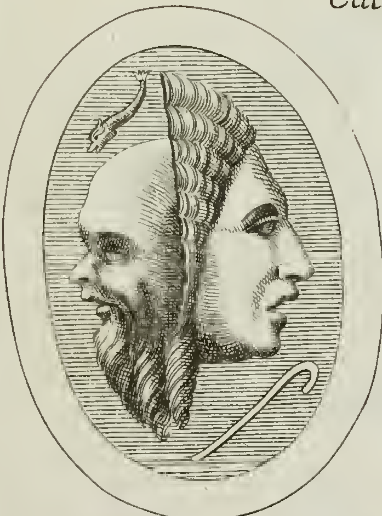
Cameo di colore di carne

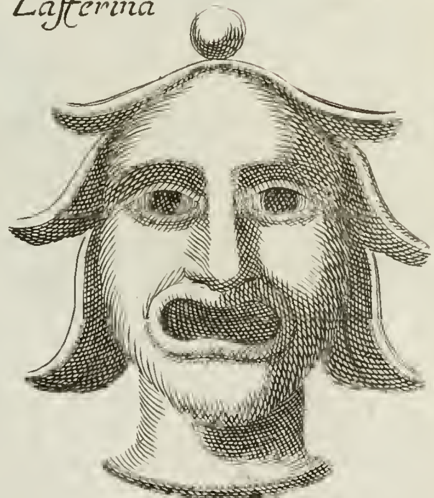
Pasta

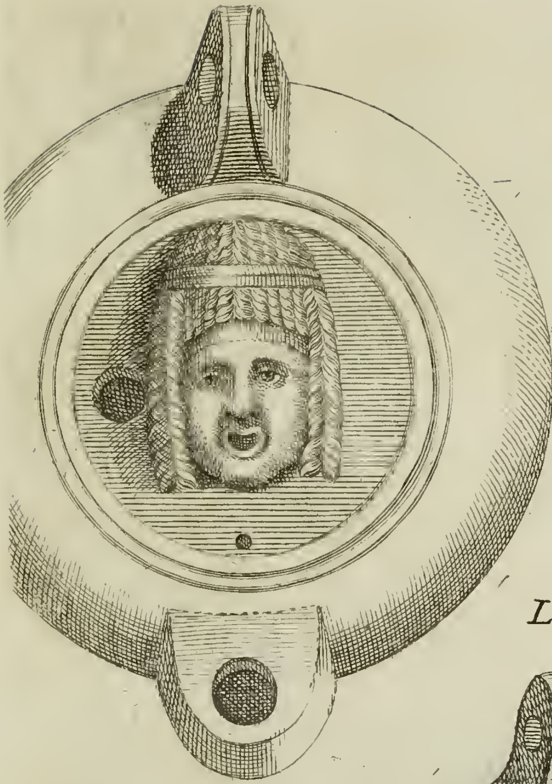
Calcedonia Zafferina

In Agata

Metallo

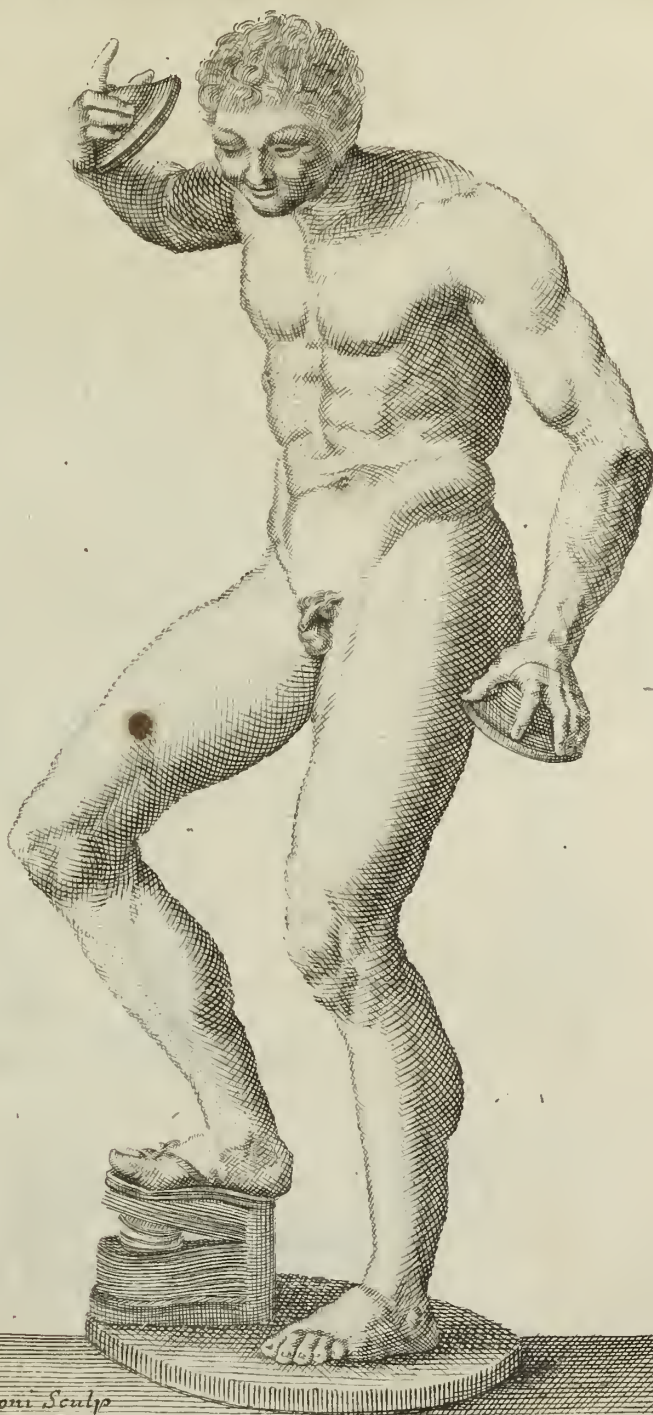

Lucerne

LXXX.

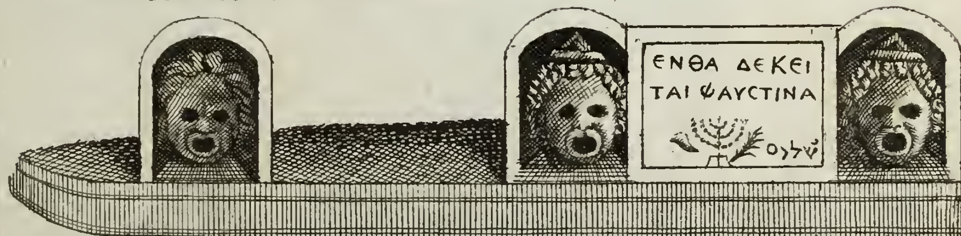
Francesco Mazzoni Sculp

Corniola

Corniola

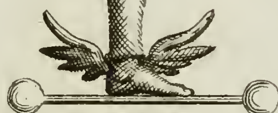
Bassorilievo

Cameo

Corniola

Corniola

LXXXIII.

Giacinto *Corniola*

Terra cotta

LXXXV.

IN CORNIOLA

